

ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ | ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ

VOLUME-VI ISSUE-VI 2018-19

Jawan Tarang

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH

EDITORIAL BOARD

Sitting : Dr. Inderjit Kaur (Editor), Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor

Dr. Nirmal Jaura (Director Youth Welfare), Prof. Daljit Kaur (Staff Editor, Punjabi)

Standing : Dr. Sarvjeet Kaur (Staff Editor, Hindi), Dr. Gaurav Gaur (Staff Editor),

Prof. Ravinder Jeet Singh (Staff Editor, English), Dr. Anu H. Gupta (Staff Editor, Pictorial)

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar is paying respect to *Rashtarpita* Mahatma Gandhi ji during the 'Ek Bharat Sreshtha Bharat' programme commemorated to the 150th Birth Anniversary of Mahatama Gandhi, organised by Department of Youth Welfare, Panjab University at SCD Govt. College, Ludhiana

PANJAB UNIVERSITY ANTHEM

तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान - ओ - शौकत सदा रहे
मन में तेरा आदर मान
और मोहब्बत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान - ओ - शौकत सदा रहे
तू है अपना भविष्य विधाता
पंख बिना परवाज़ सिखाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
तेरी जय का शंख बजायें
रौशन तारे बन जायें
वरवरी तेरी शोहरत
तेरी शोहरत सदा सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान - ओ - शौकत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान - ओ - शौकत सदा रहे
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः

Practise virtue, Persevere in virtue ! Become established in virtue. Shine as an embodiment of noblest virtue and heroic adherence to goodness. Youth is meant for this grand process. Youth life is the active development and fulfillment of these processes.

YOUTH IS THE FUTURE!

-Swami Vivekananda

Vice Chancellor

Panjab University
Chandigarh

India is on the verge of becoming a human resource centre for the world. Nothing is impossible to achieve for our nation with the raw power, zeal and enthusiasm of its one third young Population. The youth have bubbling enthusiasm that needs to be harnessed. Fitzgerald justly construes the fierceness of youth, "Everybody's youth is a dream, a form of chemical madness." This enormous energy of youth should be given the right purposeful direction.

The role of Panjab University is well enshrined in its logo and its anthem that holds the promise of enhancing the surroundings with brilliance. We need to provide a value system that will help our graduates to fly without wings as envisaged in our anthem. Our youth need to develop interpersonal skills along with formal education to have better employable skills and become good citizens, so that they can contribute to the progress of their motherland.

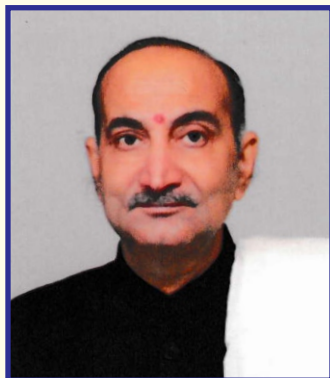
The university has carved a niche for itself in the academic arena. Parallel to academics the co-curricular activities and particularly the youth festivals have etched a cogent place in the academic calendar of the university and its affiliated colleges. These festivals have the providential benefit of developing the qualities of mutual respect, love, upright character, communal harmony and national integration.

The countless rehearsals, long hours of practice and grind for perfection provide an enriching experience to the students participating in youth festivals. They imbibe the habit of prioritizing works, learn time and team management. A culture of hard work also gets infused in them. They get the opportunity to mingle with people from different walks of life and diverse cultures. The mesmerizing performances leave the audience spellbound. These festivals reinvigorate and fill the lives of our students with ebullience. With renewed vigour and enthusiasm they are ready to take on the world. Memories are made, friendships created and new careers forged. These are the moments that one can always cherish throughout life. Heritage festivals are another feather in the cap of these festivals, as they preserve and enhance our rich folk traditions.

'Jawan Tarang', the annual magazine of the Youth Welfare Department is yet another creative endeavor that showcases the literary genius of budding writers. I congratulate the students whose creative writings have found a place in the current issue. The magazine is an affirmation of all the efforts made on the stage, in the green rooms and the campuses of participating institutions.

My best wishes to all the stakeholders involved in this enterprise and good luck for all future ventures!

(Prof. Raj Kumar)

I am delighted to learn that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is publishing its annual magazine Jawan Tarang for the session 2018-19.

Departmental magazine gives an opportunity to the students to express their thoughts and aspirations. India is at the cusp of change and the youth of this country is to lead this transition. The youth must be sensitized to the changing expectations of society in the fast changing globalized environment. Further, the contribution of great social reformers and patriots like Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Subhash Chander Bose and Bhagat Singh, who became impact-making agents of transformation, should be the benchmark for the young minds to successfully lead the changes.

I send my best wishes to the director, editors, authors and all the students for their collective efforts to publish "Jawan Tarang".

A handwritten signature in blue ink, which appears to read 'Shankarji Jha'.

(Prof. Shankarji Jha)

Registrar

Panjab University
Chandigarh

I am happy to know that the Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh, is going to publish its Annual Magazine "Jawan Tarang" for the session 2018-2019.

I am also happy to note that literary contributions of students from affiliated colleges, constituent colleges and departments of the University will be published in this Magazine. I am of the firm opinion that the students' community should get adequate exposure in creative writing, as it will not only mould their attitude, but will also help them in achieving success in life to come.

I am confident that the this Magazine would provide a friendly platform for the students to express their imagination, views and future aspirations.

I congratulate and wish the Annual Magazine publication a grand success.

(Prof. Karamjeet Singh)

I am elated to learn that the Department of Youth Welfare Panjab University, Chandigarh is going to publish 6th edition of the annual magazine “Jawan Tarang”, which is surely going to unfold the unraveled world of the most unforgettable and precious moments of the session 2018-19.

The essential purpose of “Jawan Tarang” is to inform, engage, inspire and entertain a diverse readership by presenting an intimate, timely and honest portrait of the departmental activities and the intact talent of students coming from various affiliated colleges in the sphere of creative writing. In the originality of its conception, in the excellence of its writing and visual presentation and in its commitment to accuracy, healthy discourse and editorial balance, the magazine endeavours to reflect the values and the quality of the department itself.

It gives me immense pleasure to ensure that this magazine has successfully accomplished its objective. The reflection of the student's creativity is the epitome of the magazine.

(Prof. Sanjay Kaushik)

I am delighted to know that Department of Youth Welfare's Annual Magazine 'Jawan Tarang' is ready for publication.

Youth are an integral part of a nation and the hope of tomorrow. With the right mindset and ability the youth can contribute towards the development of the nation and take it forward. True to its name, this magazine gives an insight into the range and scope of the imagination and creativity of our students, and exhibits that our youth fully knows not only their rights but duties as well.

'Jawan Tarang' is an emblem of preservation of heritage and culture and carrying the legacy of Punjabis to greater heights.

I wish the publication of this magazine a great success.

(Prof. Parvinder Singh)

It is a matter of great pleasure that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is going to publish the 6th issue of its annual magazine '*Jawan Tarang*' for the session 2018-19. This magazine is the best platform for the budding students of affiliated/constituent colleges/departments of the University to express their emotions, feelings, thoughts and ideas. I hope it will prove the most excellent stage for youth to articulate their feelings, opinion and dreams.

I appreciate the pivotal role of Director Youth Welfare for this publication. This endeavor of his will not only help in strengthening the identity of students but will also provide unseen opportunities to their fellow students to express views close to their hearts in the form of writings. This wonderful and encouraging endeavor must be nurtured and grown in full bloom to serve as flag bearer for future generations.

I congratulate the Department, Editorial Board and all the young writers.

A handwritten signature in blue ink that reads "Emanuel Nahar".

(Prof. Emanuel Nahar)

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿਚ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪਸਾਰ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਲਗਨ ਵੀ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਰਹਿਬਰਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਜਬ ਲਗੁ ਦੁਨੀਆ ਰਹੀਐ ਨਾਨਕ, ਕਿਛੁ ਸੁਣੀਐ, ਕਿਛੁ ਕਹੀਐ'॥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਵੀ ਮਕਸਦ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਤੇ ਨਿੱਗਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਮਾਜ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਅਸਵਾਰ ਬਣਾਉਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਣਗੇ, ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇਣਗੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਹਰ ਸਾਲ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅੰਕ ਦੀ ਵਕਤ ਸਿਰ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਮੁਬਾਰਕਾਂ___ !

ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ
(ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ)

ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ

ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਨਰੋਈ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸੋਚ ਕੇਵਲ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੇ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਸੇਧ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਇਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਮਈ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਤਮਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗਸਣ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਮੌਕੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਯੁਵਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਿੱਤ ਕਰਵਾਏ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਣਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਮੁੱਲੀਆਂ, ਕਾਲਪਨਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਖੂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਤਾਰ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗਦਾਰ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕਣ ਅਤੇ ਦਮਕਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦੇ, ਮਨ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਸਦਕਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਲਗਨ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਡੂੰਘੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਹੀ ਦੇਣਗੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਕਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਵੀ ਬਣਨਗੀਆਂ।

ਦੇਵਸ਼ੀ ਕੌਰ

ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਰਾਮਗੜੀਆ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਤਤਕਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਚਨਾ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੰਨਾ ਨੰ.
1.	ਸ਼ਬਦ ਸਭਿਆਚਾਰ	ਪ੍ਰੋ. ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਹਠੂਰ	ਜਗਤ ਸੇਵਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਪੜਾਓ, ਮਹਿਣਾ, ਮੋਗਾ	12
2.	ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ	ਨਵਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਸਵਾਮੀ ਗੰਗਾ ਗਿਰੀ ਜਨਤਾ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਰਾਏਕੋਟ	13
3.	ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਮਿਹਰਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ	ਐਸ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ, ਜਗਰਾਉਂ	15
4.	ਔਰਤ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ	ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਬਾਬਾ ਬਲਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੰਸਟੀਚਿਊਟ ਕਾਲਜ, ਬਲਾਚੌਰ	16
5.	ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ	ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਦਸੂਹਾ	17
6.	ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ	ਮਾਇਆਜੀਤ ਕੌਰ	ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	19
7.	ਕੁਦਰਤ	ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ	ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਕਾਲਾ ਟਿੱਬਾ, ਅਬੋਹਰ	21
8.	70 ਸਾਲ ਬਾਅਦ	ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਾਲਜ, ਡੱਲਾ	23
9.	ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਿਉਂ?	ਨਿਧੀ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ	25
10.	ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ	ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਦਸੂਹਾ	28
11.	ਸੰਵੇਦਨਾ	ਪਵਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	29
12.	ਆਓ ਜੋਤ ਜਗਾਈਏ	ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਢੁੱਡੀਕੇ	30
13.	ਘਰ	ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ	ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ	31
14.	ਦਿਲ ਦੇ ਕਰੀਬ	ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਪੋਸਟ ਗਰੇਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ-42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	32
15.	ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ	ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਐਸ.ਜੀ.ਐਚ.ਆਰ.ਐਸ. ਕਾਲਜ, ਛੱਬੇਵਾਲ	33
16.	ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ	ਨਵਜੋਤ ਕੌਰ	ਪੋਸਟ ਗਰੇਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ-11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	34

ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਮਦਾ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੁਹਾਗ ਘੋੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮਰਦਾ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਜੁੜਿਆ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਰਤਾਰੇ ਵੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਦਲਾਅ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਨਵੇਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿਰਜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਕਲਮ ਆਪ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਦੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਦੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਘਦੀ ਲਾਟ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਬੁਝ ਰਹੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਉਂਗਲ ਨਾ ਫੜੇ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਲਈ ਖੁਦ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ, ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਵਲਵਲੇ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰੇ।

ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਟਿਆ ਹਰ ਕਦਮ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਇੰਨਾ ਕੁ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਕੁ ਡੂੰਘਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਕੁ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਕੁੱਝ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਐਸੇ ਨਵੇਂ ਜਜ਼ਬੇ ਨੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਨੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਮੇਤ ਸਮੁੱਚੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਜੋ ਦੇਣ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਸਵੇਂ ਪਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ। ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ 550 ਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਵ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਓ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਏ।

ਸੋ ਆਓ ਆਪਾਂ ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੀਏ।

ਪ੍ਰੋ. ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਹਰੂਰ
ਜਗਤ ਸੇਵਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ
ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਪੜਾਓ, ਮਹਿਣਾ, ਮੋਗਾ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ: ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ

ਨਵਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸਵਾਮੀ ਗੰਗਾ ਗਿਰੀ ਜਨਤਾ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਰਾਏਕੋਟ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ:- ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਧਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਸ਼ਾ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਕੰਨਿਆ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਦਹੇਜ ਪ੍ਰਥਾ, ਗ੍ਰੀਨ ਹਾਊਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਆਏ ਦਿਨ ਹੀ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਸਵਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਵੇਂ?

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਖਿਆਲ:- ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਆਬਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਧ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਸਦਕਾ, ਜੋ ਮਾਂ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 1951 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਬਾਦੀ 51 ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 2011 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 96 ਕਰੋੜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੀਜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਚੱਲਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 106 ਕਰੋੜ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਲਗਦਾ, ਇਹ ਚੀਨ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ।

ਵੱਧਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

1. ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਨਸੰਖਿਆ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ।

2. ਸਮਾਜਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਲਾਤਕਾਰ, ਕੰਨਿਆ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਮ ਵਾਪਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ।

3. ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ- ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਗੰਦਾ ਧੂੰਆਂ ਸਾਡੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਲਈ ਤਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਹੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਓਜੋਨ ਪਰਤ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਥੈਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖਰਾਬ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਗਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਨ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪੈਸਟੀਸਾਈਡਜ਼ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

4. ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦਾ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ- ਜਦ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵੱਧ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੀ ਖੁਆਇਸ਼ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਗੁਣਕਾਰੀ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਲੱਕੜੀ, ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜਰੂਰੀ ਆਕਸੀਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਹਨ।

5. ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ ਅਸੀਮਤ- ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਕਾਰਨ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਵੱਧਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦ ਉਹ 10ਵੀਂ ਜਾਂ 12ਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਜਦ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਹਿਮ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਧਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਉਪਾਅ

1. ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ- ਕਈ ਪੁਰਾਣੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਮਦਾਨੀ ਵੱਧ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਿੰਡ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਸਹੀ ਤੇ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਗਰ ਜਿਆਦਾ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਰੁਲ-ਖੁੱਲ ਕੇ ਹੀ ਪਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

3. ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਫੈਲਾਉਣੀ- ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚ, ਰੈਲੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਕਿ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾ ਰਹੀਆਂ। ਅਗਰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵੱਧਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

4. ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣਾ- ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭਵਿੱਖ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਅਗਰ ਉਹ ਚੇਤੰਨ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਪਾਏਗਾ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਿਖਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਡਰਾਮੇ ਅਤੇ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਸਕਣ।

5. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ- ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ਕਿ ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਅਗਰ ਉਹ ਦੋ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਗਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਤਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਮਿਹਰਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਐਸ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਆਫ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ, ਜਗਰਾਉਂ

ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 71 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ ਚਾਹੇ ਉਹ ਔਰਤ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ (ਲਕਸ਼ਮੀ ਬਾਈ) ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਹੋਰ। ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਹੀ ਸਰਲ ਜਿਹਾ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ (ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਏ)।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 71 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਭਾਰਤ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲੋਹਾ ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਭਾਰਤ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਪੱਛੜ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਔਰਤ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਜਨਮਦਾਤੀ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਦਾਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਅਜੋਕਾ ਭਾਰਤ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਿਕਾਰ ਔਰਤ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਬੱਚਾ ਲੜਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ, ਸੁਨੀਤਾ ਵਿਲੀਅਮਜ਼ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਕੰਨਿਆ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ। ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ?

ਧਰਵਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੱਲੇ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੱਲ ਪਈ ਹੈ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਈ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋਣ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਰਦ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਦ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਦਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਔਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ? ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ:

‘ਉੱਠ ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਵੀਰਿਆ,

ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ.....

ਕੋਈ ਦਾਜ ਲਈ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦਾ

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਲਤੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜੇ। ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲਣੀ ਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲੋ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਇੱਕਲੀ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਦਲੇਗਾ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਢਣ ਦੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਥਾਨ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ:

ਆਓ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈਏ,

ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਣਦੇ ਹੱਕ ਦਿਵਾਈਏ।

ਔਰਤ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ

ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਬਾਬਾ ਬਲਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੰਸਟੀਚਿਊਟ ਕਾਲਜ, ਬਲਾਚੌਰ

ਔਰਤ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇੱਕ ਪਤਨੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਔਰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ, ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ, ਮੋਨਾਕਸ਼ੀ ਮਲਿਕ, ਪੀ.ਵੀ. ਸਿੰਧੂ, ਸਾਨੀਆ ਮਿਰਜ਼ਾ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਮਿਤਾਲੀ ਰਾਜ ਆਦਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੱਜ ਹੋਰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨਾਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੇਕਰ ਹਰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਿਰਨ ਬੇਦੀ, ਪੀ.ਟੀ. ਊਸ਼ਾ ਵਰਗੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਣਗੀਆਂ?

ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਲਿਖਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਬਣਾਉਣਾ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਵਤੀਰਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ 1 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ 2 ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅਪਰਾਧ ਜਿਵੇਂ- ਤੇਜ਼ਾਬ ਸੁੱਟਣਾ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਵਰਗੀ ਘਟਨਾ, ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਅਪਹਰਣ ਕਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਾਨ ਤੋਂ ਮਾਰਨਾ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਸੁੱਟ ਕੇ ਜਲਾਉਣਾ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਨੰਦ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਤਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੀਡੀਪੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੇ ਜਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਜੀਡੀਪੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਸ਼ੀ ਤੇ ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ।

ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਔਰਤ ਹੀ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਧੀਆਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਅਜ਼ਾਦ ਔਰਤਾਂ ਹਰ ਖੇਤਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਖੇਡਾਂ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇੰਡੀਅਨ ਨੇਵੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. (ਬਾਰਡਰ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਫੋਰਸ) ਸੀਮਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਆਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੂਮੈਨ, ਦਸੂਹਾ

ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਖਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਂਹ ਨੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਧੋ ਦਿੱਤਾ। ਡਾ. ਅਮਨ ਨਾਗਰਾ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੁਸੀਨ ਨਜ਼ਾਰਾ ਤੱਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਰਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬੋਲੀ “ਮੈਡਮ ਜੀ! ਮੈਡਮ ਜੀ! ਜਲਦੀ ਆਓ।” ਡਾ. ਅਮਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਹੋਇਆ? ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੇ ਘਬਰਾਏ ਕਿਉਂ ਹੋ?”

ਨਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕੇਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਪਤਾ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕੇਸ ਹੈਂਡਲ ਕਰ ਲਓਗੇ? ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਹੈ।”

ਨਰਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਅਮਨ ਮਰੀਜ਼ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ; ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਪਵਿੱਤਰ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਬੱਸ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਪੁਲ ਤੋਂ ਬੱਸ ਡਿੱਗਦੀ ਵੇਖ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਿਟੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਸੀ।

ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।

ਪਵਿੱਤਰ ਹੁਣ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਉਹ ਜਨਰਲ ਕਮਰੇ (ਵਾਰਡ) ਵਿੱਚ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਲਾਸਟਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਵੱਲ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿਆਲ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੋਚਣ-ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਚਾਹੁਣ ਜਾਂ ਨਾ ਚਾਹੁਣ ਨਾਲ.... ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਡਾ. ਅਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਕੋਲ ਆਈ ਤੇ ਬੋਲੀ, “ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਪਵਿੱਤਰ?”

ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਪਵਿੱਤਰ ਨੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਅਮਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਿਆ।

“ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਅਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਠੀਕ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੈਂ” ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਮਨ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਦਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਅਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਘੁਲਮਿਲ ਗਈ, ਡਾ. ਅਮਨ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ?”

ਪਵਿੱਤਰ ਗਾਲੜੀ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਸੋਹਣੀ ਕੁੜੀ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ... ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਬੜੀ ਫੁਰਸਤ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਏ... ਸਾਡੇ ਵਾਰੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਣਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਐਧਰ ਓਧਰ ਟੇਡੇ-ਮੇਢੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਘੜ ਦਿੱਤਾ। ਲਗਦਾ ਏ... ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਆਂ ਭੋਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾ. ਅਮਨ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਵਿੱਤਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਉਹ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਮਨ ਪੱਕੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਵਿੱਤਰ ਦਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਡਾ. ਅਮਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ਮ ਜਾਂ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਪਵਿੱਤਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਡਾ. ਅਮਨ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਦਿਲ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਡਾ. ਅਮਨ ਨੇ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਕਾਫ਼ੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਵਿੱਤਰ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਜੁਟਾਈ ਤੇ ਉਹ ਡਾ. ਅਮਨ ਕੋਲ ਓਹਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਡਾ. ਅਮਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ। ਡਾ. ਅਮਨ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਨੂੰ ਡਾਂਟਣ ਲੱਗੀ। “ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਪਾਗਲ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਅਮਨ ਬੋਲੀ, “ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਹਾਂ... ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ... ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਉਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।”

ਡਾ. ਅਮਨ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਇਸ ਗ਼ਮ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਡਾ. ਅਮਨ ਨੇ ਉਸਦੇ ਟੀਕਾ ਲਗਾਇਆ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਡਾ. ਰੇਸ਼ਮ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਪਵਿੱਤਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਸੰਭਾਲਦੇ ਡਾ. ਅਮਨ ਸਾਹੋ-ਸਾਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ।

“ਦੇਖਿਆ ਪਾਗਲ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ?” ਡਾ. ਰੇਸ਼ਮ, ਡਾ. ਅਮਨ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾ. ਰੇਸ਼ਮ ਅਮਨ ਦਾ ਮੰਗੋਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਰਾਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਡਾ. ਅਮਨ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਓਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਪਵਿੱਤਰ ਨੇ ਬੁਰਾ ਵੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ... ਪਿਆਰ ਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ... ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ... ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਓਹ... ਮੈਂ ਕਿਸ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ ਸਾਂ... ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ... ਰੇਸ਼ਮ ਤੋਂ, ਸਮਾਜ ਤੋਂ, ਆਖਿਰ ਕਿਸ ਤੋਂ...? ਡਾ. ਅਮਨ 'ਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਬੁੜਬੁੜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਵਿੱਤਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸਦਮਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਡਾ. ਅਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਨੂੰ ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਡਾ. ਅਮਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਡਾ. ਅਮਨ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਬੋਲ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗੇ: ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਨੇ...। ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੋਚਣ-ਸਮਝਣ... ਚਾਹੁਣ... ਨਾ ਚਾਹੁਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ... ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ ਨੇ ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਨੇ... ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੁੰਦੇ ਨੇ...।

ਡਾ. ਅਮਨ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਮਨੋਮਨੀ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਡਾ. ਅਮਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ

ਮਾਇਆਜੀਤ ਕੌਰ

ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੂਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਸੋਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ “ਬਾਪੂ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਇਲੈਟਸ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਵਾਂਗਾ। “ਬਾਪੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਓ।” “ਠੀਕ ਹੈ ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।” ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆਇਲੈਟਸ ਦਾ ਪੇਪਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਤਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਭਿਣਕ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ।

ਸੋਨੂੰ ਏਜੰਟ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਕਰੀਬਨ ਸੋਲਾਂ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਆਵੇਗਾ। ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਸੋਲਾਂ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲੱਗਣੇ ਨੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, “ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ! ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।”

ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਬਾਪ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਅੱਜ ਉਹਦਾ ਮਨ ਕੁਝ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋਨੂੰ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਏਨਾ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਸ ਐਵੇਂ ਹੀ।”

ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ... ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਮੈਨੂੰ? ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਬਾਪ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ, “ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਨੇ ਪਰ ਸੋਨੂੰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇ।” ਸੋਨੂੰ ਦੀ ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਆਪਾਂ ਸੋਨੂੰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਨੇ ਆਂ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ ਈ ਨਾ ਏਥੇ ਹੀ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰ ਲਵੇ।”

ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਫਾਈਲ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਬਾਪ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ, “ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅਜੇ ਪੈਸੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਘੱਟ ਨੇ ਤੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰੁਕ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬਣਾ ਲਵੀਂ।”

ਸੋਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਬਾਪੂ ਜੀ ਆਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ। ਆਪਾਂ ਇੰਜ ਕਰਦੇ ਆਂ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੋਨ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਘਟੇ ਵਧੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਧਾਰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪੈਸਾ ਮੋੜ ਦਿਆਂਗੇ।”

ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਬੈਂਕ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪੇਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਨ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਘਟੇ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਉਧਾਰ ਲੈ ਲਏ। ਪੈਸੇ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਾ ਹੋਏ।

ਸੋਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਬਾਪੂ ਜੀ, ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਜੇ ਵੀ ਘਟਦੇ ਨੇ। ਆਪਾਂ ਇੰਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਨਹਿਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਂਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਡਾ ਲਾਂਗੇ।

ਬਾਪ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਉਹਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਕੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਣਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਬਾਪ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੋਨੂੰ ਦੀ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਦਾਸ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ, “ਭਾਗਵਾਨੇ ਕੀ ਗੱਲ ਆ, ਆਇ ਬੈਠੀ ਐਂ?”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬਸ ਵੈਸੇ ਹੀ। ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜੋ ਜਾਣੈ।” ਬਾਪ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਥੇ ਹੀ ਜਦੋਂ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ

ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪੱਕਾ ਵੀ ਓਥੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨੇ ਓਥੇ ਹੀ ਸੱਦ ਲੈਣਾ।” ਦੋਵੇਂ ਇੰਜ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਵੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਅੱਜ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਏ। ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਗਏ। ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਪੁੱਤ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ, ਟੈਮ ਸਿਰ ਖਾ ਪੀ ਲਿਆ ਕਰੀਂ ਤੇ ਮਨ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੀਂ।” “ਠੀਕ ਹੈ ਬਾਪੂ ਜੀ।”

ਸੋਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵੀ ਘਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬਾਪ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸੋਨੂੰ ਨੂੰ ਗਏ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਕੋਈ ਫੋਨ ਨਾ ਆਇਆ।

ਬਾਪ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੁੱਖ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਵੀ। ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ?”

ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਹਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਚੱਲ ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫੋਨ ਕਰਦਾਂ।” “ਠੀਕ ਹੈ ਪੁੱਤ।” ਮਹੀਨਾ ਬੀਤ ਗਿਆ ਪਰ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਮੁੜਕੇ ਫੋਨ ਨਾ ਆਇਆ। ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੋਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਨਰਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣ ਜੋਗੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਬਾਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੋ ਗਈ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਆ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਿਸ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।” ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਘਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬੈਂਕ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਰਿਕਵਰੀ ਨੋਟਿਸ ਆਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਿਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੀਆਂ।

ਸੋਨੂੰ ਦੀ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਹੀ ਨਾ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਗ਼ਮ ਖਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤਾਂ ਦਮ ਹੀ ਤੋੜ ਗਈ। ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਰਕੇਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚੱਲ ਮੈਂ ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਤਾਲਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਨੂੰ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਏ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਘਰ ਵੇਚ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੋਂ ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਐਡਰੈੱਸ ਲੈ ਕੇ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ।

ਰਕੇਸ਼ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਉਸਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਏ ਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, “ਬਾਪੂ ਜੀ ਏਨੀ ਗਰੀਬੀ ਕਿਵੇਂ?” ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਗਏ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਕਦੇ ਉਸ ਦਾ ਫੋਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਇਕ ਵਾਰ ਫੋਨ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਰਕ ਹੀ ਬਣ ਗਈ ਏ।”

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਹੋ ਗਈ ਅਸੀਂ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਰਜਾ ਲਿਆ ਅਸੀਂ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਵੀ ਵਿਕ ਗਿਆ। ਰਕੇਸ਼ ਨੇ ਸੋਨੂੰ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਗੱਡੀਆਂ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਨੇ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਏ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਗਿਆ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਨੂੰ ਦਾ ਬਾਪੂ, ਧੌਖੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਹੀ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ।

ਕੁਦਰਤ

ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ

ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ ਕਾਲਾ ਟਿੱਬਾ, ਅਬੋਹਰ

ਅਸਮਾਨ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਉਡਦੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੱਚਾ ਘਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਏਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਬੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਕੇਹਰੂ ਦਾ ਘਰ। ਨਾਮ ਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਕੇਹਰੂ ਕੇਹਰੂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੇ।

“ਹੂੰ! ਅੱਜ ਫੇਰ ਰੱਬ ਨੇ ਬੱਦਲਵਾਈ ਕਰ ਲੀ ਸਾਲੀ। ਅੱਗੇ ਮਸਾਂ ਤਾਂ ਛੱਤ ਚੌਣੇ ਹਟੀ ਆ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਸਿਆਪਾ ਪਾ ਤਾ।” ਕੇਹਰੂ ਖੇਤਾਂ ਵੰਨੀਓ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ:

“ਓ ਸੁਣਾ ਕੇਹਰੂਆ! ਕਿਵੇਂ ਭੱਜਿਆ ਆਉਨਾਂ।” ਨੰਦੂ ਹਲਵਾਈ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਪੁੱਛਿਆ:

“ਓ! ਕੁਝ ਨੀਂ ਯਾਰ। ਆ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਆਉਨਾ। ਅੱਜ ਫੇਰ ਬੱਦਲ ਘੇਰ ਘੇਰ ਲਈ ਆਉਂਦਾ।” ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੁੱਟੀ ਚੱਪਲ ਦੀ ਵੱਧਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਬਈ ਕੇਹਰੂ, ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖੁੰਬ ਈ ਠੱਪ ਰੱਖੀ ਆ। ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂਦਰੂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਐ।”

“ਹੋਰ ਕੀ ਆ ਯਾਰ! ਦਸ ਸਾਲ ਹੋਗੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪਤਾ ਨੀਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਲਦਾ।” ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਹਿਰਖ ਕੇ ਆਖਿਆ।

“ਕੋਈ ਨੀਂ ਕੇਹਰੂ, ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਰੂੜੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣੁਗਾ। ਤੇਰੇ ਵੀ ਦਿਨ ਫਿਰਨਗੇ।” ਨੰਦੂ ਹਲਵਾਈ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿਹਾ।

ਕੇਹਰੂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਰਾਣੇ ਕੰਧੋਲੀ ਦੇ ਪਾਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਗਿੱਲੇ ਗੋਹਿਆਂ ਦੀ ਧੂੰਆਂ-ਧੁਖ ਚ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਣੇ ਸਤਾਈ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਔਰਤ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਸੋਚਾਂ ਮੰਦਹਾਲੀ 'ਤੇ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਹੁਣ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਸੱਖਣਾਪਣ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਇਨਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦੀ ਦੇਖਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਬਲਣ ਲੱਗਦੇ। ਉਹਨੂੰ ਰੱਬ ਤੇ ਹਿਰਖ ਆਉਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਦਰੱਖਤ ਸੀ ਜੋ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਫੁੱਲ-ਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਘਰ ਵੜਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੋਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਆਹ! ਮੀਂਹ ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਉਂਦੈ। ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਭਿੱਜੇ ਲੀੜੇ ਈ ਨੀ ਸੁੱਕੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿਣਮਿਣ-ਕਿਣਮਿਣ ਕਰਨ। ਜਾਨ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਟੰਗੀ ਪਈ ਆ।” ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਕੇਹਰੂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਤੜਫਦੀ ਮਮਤਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਗਿੱਲੀ ਪਾਥੀ ਵਾਂਗੂੰ ਧੁਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਰਾਤ ਬੜਾ ਮੀਂਹ ਆਇਆ। ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚੌਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਕੋਨੇ 'ਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਨੀਂਦ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ-ਪਰ੍ਹੇ ਹੀ ਰਹੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੌਸਮ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੱਦਲਵਾਈ ਹਟ ਗਈ। ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਨੀਂ ਰਾਣੋ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਈਂ ਮਾੜੀ ਕੁ।” ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਵਾੜੇ 'ਚ ਗੋਹਾ ਪੱਥਰੀ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰੀ।

“ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਆਂ ਤਾਈ। ਕੀ ਗੱਲ ਆ? ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਦੱਸ ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਈ ਛੱਡ ਕੇ ਆਈਆਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ।” ਰਾਣੇ ਨੇ ਨਿਹਾਲੀ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੁੜੇ, ਦੁੱਧੀਂ ਪੁੱਤੀਂ ਫਲੇਂ, ਬੁੱਢ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋਵੇਂ। ਨੀਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਆ।”

“ਕੀ ਭਲਾਂ ਦੀ ਤਾਈ?”

“ਨੀਂ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਧ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਐ ਬਾਹਲਾ ਈ ਕਰਾਮਾਤੀ ਆ। ਨੀਂ ਖਣੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੇਹੜੀ ਦੱਸਦੀ ਸੀ।” ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਤਾਈ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤੈ। ਏਹ ਸਾਧਾਂ-ਸੰਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਈ ਨੀਂ ਕਰਦਾ।”

“ਨੀ ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਣਾ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲੂੰ। ਤੂੰ ਕਰਾਮਾਤ ਵੇਖੀਂ।”

“ਚੰਗਾ ਤਾਈ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖੇਤ ਚਲੇ ਗਏ ਉਦੋਂ ਚੱਲਾਂਗੇ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਣੇ, ਨਿਹਾਲੀ ਨਾਲ ਸਾਧ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਈ ਪਰ ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾਂ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਭੱਲਿਆਂ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਈ।

ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਕੇਹਰੂ ਹਰਖਿਆ ਖੜਾ ਸੀ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਰਾਣੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਬੋਲ ਪਈ “ਵੇ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਮਾਰੀ ਈ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਆਂ ਮੈਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਨੀ ਆਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਆਖੇ। ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਫਿਰੇ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਚੁੰਘਾਉਂਦੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਲਾਡ ਕਰਾਂ। ਉਹਨੂੰ ਚੁੰਮਾਂ-ਚੱਟਾਂ।” ਰਾਣੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੀ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਅੰਦਰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਿਆ-ਪਿਆ ਭੁੱਬੀਂ ਰੋਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਉਲਾਭਾਂ ਦਿੱਤਾ:

“ਹਾਏ ਓ ਰੱਬਾ ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਾਵੇਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਕਰ ਲੈ। ਉਹਦੀ ਮਮਤਾ ਖਾਤਰ ਈ ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰ ਦੇਹ ਰੱਬਾ। ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਤਰਲਾ ਪਾਇਆ।

ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਰਾਣੇ ਆਪਣਾ ਇਕੱਲਾਪਣ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ 'ਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਨਚੇਤ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਮਚਲਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਉਲਟੀ ਆ ਗਈ। ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਉਹਦਾ ਚੈਕਅੱਪ ਕਰਾਇਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕੇਹਰੂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਣੇ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੁਣਕੇ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੇ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ।

ਰਾਣੇ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਖਰ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੂੜੀ ਦੀ ਸੁਣ ਹੀ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰਾਣੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨਿਖਰਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸਭ ਨਾਲ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ। ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ।

ਕਰਦੇ-ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਰਾਣੇ ਨੇ ਇਕ ਗੋਰੀ-ਚਿੱਟੀ, ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਹਰੂ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਫੁੱਲਿਆ ਨੀਂ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸ਼ਹੀਂਹ ਬੰਨ੍ਹੇ। ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਚੱਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੁੱਲ ਵਧੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਕੇਹਰੂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਕੇ, ਪਰ ਕੇਹਰੂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦਾ।

ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁਦਰਤ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤਰਲੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਈ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਧੀਆ ਬੀਤਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਲੰਘੇ, ਮਹੀਨੇ ਲੰਘੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਲ। ਕੁਦਰਤ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵੱਡੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਸੁਧਰਨ ਲੱਗੇ। ਕੇਹਰੂ ਅਤੇ ਰਾਣੇ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਲਾਡ ਕੀਤਾ।

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਵੀ ਪੁੱਤਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਕੇਹਰੂ ਦਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਤੋਰਿਆ। ਉਹਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਘਰੇ ਲੱਗੇ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਣੇ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕੇਹਰੂ ਸੋਚਦਾ, “ਹੇ ਰੱਬਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੇਰੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ-ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੈਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਐ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪੁੱਤਾਂ ਜਿੰਨਾ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਰਾਣੀ... ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਕੇਹਰੂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਇਆ।

ਰਾਣੇ ਵੀ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਸਾਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖੋਹ ਨ ਲਵੇ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਉਹਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੀ:

“ਮਾਂ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਾਂਗੀ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ, ਫੇਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਤੈਥੋਂ ਵੱਖ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇਗਾ? ਤੂੰ ਬੱਸ ਖੁਸ਼ ਰਿਹਾ ਕਰ।” ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਹੀ ਗੱਲ ਐ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਨਿਆਰੇ ਨੇ। ਜੀਹਨੇ ਮੇਰੀ ਇੰਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਸੁਣ ਤਾਂ ਲਈ ਸੀ।

70 ਸਾਲ ਬਾਅਦ

ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਾਲਜ, ਡੱਲਾ

ਹਰ ਸਾਲ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫਣ ਚੁੱਕਣ ਲਗਦੇ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਹੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਹੀ ਅਰਥ ਨਿੱਕਲਦੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿੱਸੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਤਿਲੁਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਲੁੱਟਮਾਰ ਹੋਈ। ਤਿਣਕਾ ਤਿਣਕਾ ਜੋੜ ਬਣਾਏ ਘਰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡਣੇ ਪਏ। ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਹੀ ਆਖਰੀ ਪੂੰਜੀ ਬਚੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜਰਵਾਣੇ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਇਹ ਸਭ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਜਿਓਣਾ ਲੰਬੜਦਾਰ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਧਾਂਕ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਬੰਦੂਕ, ਚਾਰ ਪੱਕੀਆਂ ਰਫਲਾਂ ਸਾਡੇ ਲਾਣੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ। ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਨ। ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਫਿਊਜ਼ੀ ਕੈਂਪ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਇਹ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਪਈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਤੀ ਲੁਹਾਰ ਵਾਪਿਸ ਆਇਆ। ਮੋਤੀ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੀ ਧੀ ਰੁਮਕਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਦਰਿਆਈ ਵਹਾਅ ਵਾਂਗ ਇਹ ਗੱਲ ਪਿੰਡ 'ਚ ਫੈਲ ਗਈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਰੁਮਕਾ ਗਈ ਤਾਂ ਗਈ ਕਿੱਥੇ?

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੋਰਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜਵਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਵੱਖਰੇ ਘੇਰੇ ਚ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਇਸ ਵੰਡ ਚ ਰੁਮਕਾ ਮੋਤੀ ਲੁਹਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਰੁਮਕਾ ਜਿਓਣੇ ਦੀ ਧੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਸੀ। ਮੋਤੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਰੁਮਕਾ ਉਸ ਕੋਲ ਨਾ ਰੁਕ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੋਤੀ ਵਾਪਿਸ ਉਸਨੂੰ ਟੋਲਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਮੁੜਿਆ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੋਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਮੋਤੀ ਜਿਓਣੇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਰੁਕਿਆ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਚ ਰੁਮਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਖ ਲਈਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਦੀ ਸਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੋਤੀ ਹਰੇਕ ਟੋਲਣ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਰੁਮਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੰਗਣ ਨੇ, ਉਹ ਉਤਰਦੇ ਨਹੀਂ।

ਰੁਮਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪਾਏ ਕੰਗਣ ਹੀ ਰੁਮਕਾਂ ਦਾ ਸਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਹੱਥ 'ਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੰਗਣ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ। ਰੁਮਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਮੋਤੀ ਆਪ ਤਾਂ ਵਾਪਿਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੁੜ ਗਿਆ ਪਰ ਰੁਮਕਾਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ 'ਚ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਮੋਤੀ ਦੇ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰੁਮਕਾਂ ਦੇ ਗੁੰਮ ਜਾਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਪਿੰਡ ਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦਾ ਕਿ ਰੁਮਕਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਂ ਭੱਜ ਗਈ, ਰੁਮਕਾਂ ਬਾਰੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੋਚ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲਾਂ 'ਚ ਰੁਮਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ। ਰੁਮਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਿੰਡ ਚ ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਚਰਚੇ ਸੀ। ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਨੂੰ ਉਕਾਬ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।

ਰੁਮਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤੀ। ਜਿਓਣਾ ਲੰਬੜਦਾਰ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ 'ਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਲਈ ਹੀਰੋ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖਿਆਲਾਂ 'ਚ ਕਾਲੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਸਿਰਜ ਲੈਂਦਾ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ 70 ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਪਰ ਰੁਮਕਾਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਅੱਜ ਵੀ ਪਿੰਡ ਚ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਨ ਰੁਮਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਜਿਓਣਾ ਤਾਇਆ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਦੇ ਚਰਚੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਹਰ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਕਦਰ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵੀ ਹੁਣ ਖੰਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਘਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਢਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਬਾਥਰੂਮ ਲਈ ਡਿੱਗ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਚ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਸੇ ਨਿੱਕਲਣਗੇ।

ਕੁੱਝ ਫੁੱਟ ਡੂੰਘਾ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਟੋਇਆ ਪੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਇੱਕ ਕਰੰਗ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਪੁਟਾਈ ਰੁਕ ਗਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਕਰੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਕਰੰਗ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ। ਕਰੰਗ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੜੇ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਮੋਤੀ ਲੁਹਾਰ ਰੁਮਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਚ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹਰ ਕੋਈ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਹਿਨ ਚ ਰੁਮਕਾਂ ਜਾਗ ਉਠੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਮਰਾ ਜਿਓਣੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਖਿਆਲ ਚ ਰੁਮਕਾਂ ਤੇ ਜਿਓਣਾ ਦੌੜਣ ਲੱਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ ਜਿਓਣਾ ਤਾਇਆ ਜੋ ਮੈਂ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਜਿਓਣੇ ਤਾਏ ਦੀ ਉਹ ਦਾਹੜੀ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲਾਂ 'ਚ ਕਾਲੀ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਚੋਂ ਲਹੂ ਚੋਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਓਣਾ ਤਾਇਆ ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਹੀਰੋ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਪਿੰਡ 'ਚ ਰੁਮਕਾਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ 70 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੁਮਕਾਂ ਮਿਲ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲਫਜ਼ ਜਿਉਂਦੇ ਨੇ, ਸੁਖਨਵਰ ਜਿਓਣ ਮਰ ਕੇ ਵੀ,
ਉਹ ਕੇਵਲ ਜਿਸਮ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜੋ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਆਹ ਬਣਦੇ।
-ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਿਉਂ?

ਨਿਧੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ
ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਦੀਪ ਟੀ.ਵੀ.ਵਿੱਚ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ 'ਤੇ ਵਧ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਟੀ.ਵੀ. ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, “ਕਮਲ ਕਿੱਥੇ ਆਂ ਤੂੰ? ਮੱਠੀ ਜੇਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਜੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾ ਰਹੀ ਆਂ।”

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਦੀਪ ਵਕੀਲ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਮਲ, ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਦੀਪ ਅਤੇ ਦੀਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ।

ਕਮਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਗੁਣ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਪਤਨੀ ਤੇ ਤੇ ਬਹੁ ਸੀ। ਦੀਪ ਦਾ ਘਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਬਣੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ/ਜਾਣ ਦੀ ਰੋਣਕ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਮਲ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਉਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ?” ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਘਰ ਆਉਣੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਆ ਗਿਆ।” ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਖੜਕਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਦੀਪ ਨੇ ਦੌੜ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਆਓ ਜੀ! ਆਓ! ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ” ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਕਮਲ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੀਪ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਦੀਪ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖਾਤਿਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਦੀਪ ਦੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਹੁਲ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀਮਾ ਸੀ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਾਹੁਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਮਾ ਉਸ ਅੱਗੇ ਘੱਟ ਹੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ। ਕਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਕਦਮ ਰਾਹੁਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਮਲ ਭਾਬੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੁਣ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਚੈਕਅਪ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਕੋਈ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹਸਪਤਾਲ ਆ ਜੋ।” ਰਾਹੁਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੋ ਨਹੀਂ।” ਮੈਂ ਏਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਬੇਟਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਬੇਟੀ।” ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਰਾਹੁਲ ਨੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਯਾਰ ਤੂੰ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ।” ਦੀਪ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕਮਲ ਤੂੰ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚੈਕਅਪ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ?” ਤਾਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਅਗਰ ਚੈਕਅਪ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਬੇਟੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ???” ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਰਾਹੁਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਐਬੋਰਸ਼ਨ।” ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਤੁਸੀਂ ਪਾਗਲ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?”

ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਰਾਹੁਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੀਦੀ ਜੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜੀਣ ਦੇ ਰਿਹਾ? ਅਗਰ ਕੁੜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਸ ਵੱਲ ਬੁਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਫਿਰ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਦਾ ਜਲਦੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਤਾਂ।” ਕਮਲ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੀਦੀ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ।

ਕਮਲ ਨੇ ਰਾਹੁਲ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੰਨ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਕਮਲ ਨੂੰ ਦੀਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਹੁਲ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਮਲ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਮਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਹੁਲ ਦੀ ਮਾਂ ਬਾਹਰ ਬੈਠੀ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਮਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ? ਤੁਸੀਂ ਰੋ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਹੋ?” ਤਾਂ ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਰਾਹੁਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਚਲੀ ਜਾ, ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਚੈਕਅਪ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਤੂੰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਲੀ ਜਾ ਇੱਥੋਂ, ਜਦ ਖੁਦ ਦੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ।” ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲੱਗਿਆ, ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕੁੜੀ ਦੇਖੇ ਘਰ ਵਾਪਿਸ ਚਲੀ ਗਈ।

ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਮਲ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, “ਤੂੰ ਰੋ ਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਾਤਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ।” ਕਮਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਲ ਘੱਟ ਬੋਲਦੀ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕਮਲ ਤੇ ਦੀਪ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ’ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ, ਤਦ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਚੀਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਤੇ ਦੀਪ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਕੁੜੀ ਸੜਕ ’ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੇਜ਼ਾਬ ਸੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਮਲ ਨੇ ਜਦ ਉਸ ਕੁੜੀ ਵੱਲੀਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਵੱਲੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਚੌਦਾਂ ਜਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਦੀਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਡਾਕਟਰ ਕੁਝ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਰਹੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣੇ ਉੱਠ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਮਲ ਨੂੰ ਅੱਚਵੀਂ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਪਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਨਰਸ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਡਮ ਜੀ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਦੇ ਫੋਨ ’ਤੇ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਮਲ ਪੁੱਤ, ਪੂਜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਈ।” ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਆਈ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ? ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿ ਕੇ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਵਾਪਿਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਈ ਨੀਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, “ਮੰਮੀ ਜੀ ਪੂਜਾ ਨੇ ਸੂਟ ਕਿਹੜਾ ਪਾਇਆ ਸੀ? ਤਾਂ ਮੰਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਾਲਾ”। ਜਦੋਂ ਕਮਲ ਨੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸੂਟ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੜਕੀ ਕਮਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਪੂਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਜਦੋਂ ਕਮਲ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਦੀ ਸੱਸ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਰਦੇ ਨੇ।” ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਕਮਲ ਅੰਦਰੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕਮਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਖੁਦ ਕਰਦੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਜਾਂਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਮਲ ਦੀ ਸੱਸ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ “ਪੁੱਤ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਡਾਕਟਰ ਹੈਂ। ਆਪਣਾ ਇਲਾਜ ਆਪ ਕਰ ਸਕਦੀਂ ਹੈਂ। ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੰਮੀ ਜੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਕੀ ਆ, ਜਦ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਾਲ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਖਰਾਬੀ ਆ ਕੁੜੀ ਵਿੱਚ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੱਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।” ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੀਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇ। ਦੀਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਮਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।”

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਮਲ ਘਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਰਾਹੁਲ ਦੀ ਮਾਂ ਮਿਲੀ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਕਮਲ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਪੁੱਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰੋਗੇ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਾਵੋਗੇ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਕਮਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਉਹ ਫਿਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦੀਪ ਨੇ ਕਮਲ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕਮਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਦੀਪ-ਦੀਪ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੀਪ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।”

ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਦ ਦੀਪ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਲ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕਮਲ ਤੂੰ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ।” ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ।” ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੀਪ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਮ ਛਾ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜਦ ਉਸਨੇ ਚਿੱਠੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ, “ਦੀਪ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇ ਵਾਰ ਮਾਂ ਬਣੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਨੋਂ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਪੇਟ ਅੰਦਰ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੇਟੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੀ ਬੇਟਾ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਸੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ’ਤੇ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਕੋਈ ਲੜਕੀ ਹੈ, ਨਾ ਬੇਟੀ ਦੇ ਘਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੇਟੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਰ ਬੇਟੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ’ਤੇ ਚੱਲਣ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਘਰਦੇ ਡਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲੀਂ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਭ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੀਪ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਚਿੱਠੀ ਵੱਲੀਂ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਬੰਦਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਮੰਨਿਆਂ ਵਕਤ ਵੀ ਤੰਗ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਵੇ ।
ਰਾਂਝਾ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰਿਓਂ ਟੁਰੇ ਤੇ ਸਹੀ, ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਿਆਲਾਂ ਦਾ ਝੰਗ ਆਵੇ ।

—ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ

ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਦਸੂਹਾ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,
ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਬੋਹੜ ਵਾਂਗੂ।
ਪਰ ਜਦ ਕਦੀ ਸੁੰਨਾ ਹੋ ਕੇ,
ਢਲਦੇ ਸੂਰਜ ਮੁਹਰੇ ਬਹਿ ਜਾਨਾ ਆ,
ਤਾਂ ਪਵਨ ਚੌਰ ਕਰਦੀ ਆ,
ਮੱਠੀ ਠੰਢੀ ਹੋ ਕੇ।
ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ 'ਚ,
ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਉਬਾਲ ਆਉਂਦਾ,
ਤੇ ਜਦ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ,
ਨੀਰ ਬਣ ਨੈਣਾ 'ਚੋਂ ਵਹਿਣ ਲਗਦੀ ਆ।
ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੁੱਤਾ ਛੱਤ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ,
ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਭੌਂਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ।
ਇੱਕ ਹਾਸਾ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਤੇ ਆਉਂਦਾ,
ਇੱਕ ਉਸ ਬੇਜ਼ੁਬਾਨ ਦੀ ਪੁੰਛ ਤੇ।
ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਆ,
ਮੈਂ ਵੀ ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇ,
ਲੰਬੇ-ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾਂ ਤੇ ਆਖਦਾ,
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਜਾ ਮੇਰਿਆ ਯਾਰਾ।
ਕੱਲਿਆਂ ਬਹਿ ਕੇ, ਇਸ ਭੀੜ 'ਚ,
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਾਲ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ
ਯਾਦ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।
ਅੰਬਰਾਂ ਤੇ ਉੱਡ ਲਿਆ।
ਸਮੁੰਦਰਾਂ 'ਚ ਤੈਰ ਲਿਆ।
ਜਿੱਥੇ ਮਾਂ ਉਂਗਲ ਫੜਾ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ,
ਛੱਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਹ ਰਾਹ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।
ਬੱਤੀ ਜਾਣ ਤੇ ਸਿਰ ਥੱਲੇ ਰੱਖਦੇ ਸੀ,

ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਕੂਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ,
ਜਾਗਦੀ ਅੱਖ ਨੂੰ, ਉਹਦੀ ਉਹ
ਬਾਂਹ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਜਾ, ਮੇਰਿਆ ਯਾਰਾ,
ਕੱਲਿਆਂ ਬਹਿ ਕੇ ਇਸ ਭੀੜ 'ਚ
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਾਲ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਦੀ ਯਾਦ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।
ਉਂਝ ਜਦ ਮੈਂ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੱਠੀ ਹੋਈ ਭੀੜ 'ਚ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ,
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨੀ ਹੁੰਦੀ।
ਪਰ ਵਾਪਸ ਘਰੇਂ ਆ ਕੇ,
ਜਦ ਰਾਮੂ ਕਾਕਾ ਰੋਟੀ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰਦੇ ਆ,
ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਨਾਲ, ਪਰਛੱਤੀ ਤੋਂ,
ਰੋਟੀ ਲਈ ਲਾਈ ਰਸੋਈ ਤੱਕ ਦੀ ਦੌੜ,
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨੀ,
ਦੋ ਪਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਇਸ ਜੱਗ 'ਚ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ।
ਪਰ ਉਨਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ 'ਚ,
ਚਮਕਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਹੇਠ,
ਮੈਨੂੰ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ,
ਬੇਬੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ ਛੱਡੀ,
ਮੇਰੀ ਉਹ ਥਾਂ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।
ਜਦ ਬਚਪਨ 'ਚ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ,
ਕੁਵੇਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ,
ਬਾਪੂ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।
ਉਹਦੀ ਸੁਣੀ ਮੇਰੀ ਅਣਕਹੀ,
ਉਹ ਆਹ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ।

ਸੰਵੇਦਨਾ

ਪਵਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

ਬੜਿਆਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਜੁੜੀ ਆ ਸੱਜਣਾ ਵੇ,
ਬਿਨਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਪਾਇਆਂ ਪਿੱਛੇ, ਕਦੇ ਵੀ ਮੁੜੀਂ ਨਾ ਸੱਜਣਾ ਵੇ।

ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ, ਕੁੱਝ ਅਲੱਗ ਜਿਹਾ ਕਰ ਜਾਵੇਂ ਤੂੰ,
ਨਿੱਤ ਕਰਦੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਿਧਰੇ ਭੀੜ 'ਚ ਨਾ ਰੁਲ ਜਾਵੇਂ ਤੂੰ।
ਧੁੱਪ-ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਵਾਂਗੂੰ, ਤੈਨੂੰ ਰੁਲਦਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਵੇਂ ਨਾ,
ਬਾਪੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਫਸਰ ਬਣਕੇ ਪੁੱਤਰਾ, ਰਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਛਾਵੇਂ ਤੂੰ।
ਉਹਨਾਂ ਬੁਣੇ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਜਨਮ ਤੋਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਤੋੜੀਂ ਨਾ ਸੱਜਣਾ ਵੇ,
ਬੜਿਆਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਜੁੜੀ ਆ ਸੱਜਣਾ ਵੇ।

ਪਿੰਡ ਤੇਰਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਊ, ਕੋਈ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਚਮਕਾ ਦੇਵੇ,
ਜੰਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਜਿਹਾ, ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾ ਦੇਵੇ।
ਓਹ ਨਸ਼ੇ ਤੇ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੇ, ਹੁਣ ਦਾਗਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਇਆ ਏ,
ਹੁਣ, ਆਸ ਓਹਦੀ ਵੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾ ਦੇਵੇ।
ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਓਹਦਾ ਵੀ ਮੋੜੀਂ ਜਾ ਸੱਜਣਾ ਵੇ,
ਬੜਿਆਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਜੁੜੀ ਆ ਸੱਜਣਾ ਵੇ।

ਤੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਆ, ਗੁਰੂਆਂ-ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ,
ਤੂੰ ਭਰਾ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੁੱਤ ਨਲੂਏ ਦਾ, ਨਾ ਨਸ਼ਾ ਕੋਈ ਵਰਤੀਂ।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਫੁੱਲ ਏਹਦੇ, ਖਿੜੇ ਨੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ,
ਪਰ ਤੂੰ ਆਨ ਬਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ, ਏਹਦੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਪਰਤੀਂ।
ਪਾ ਬੁਲੰਦੀਆਂ, ਨਾ ਨਾਤਾ ਏਹਦੇ ਤੋਂ ਤੋੜੀਂ ਤੂੰ ਸੱਜਣਾ ਵੇ,
ਬੜਿਆਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਜੁੜੀ ਆ ਸੱਜਣਾ ਵੇ।

ਦੇਸ਼ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਤੇ ਤੂੰ ਅਮਨ ਤੇ ਚੈਨ ਵਧਾਏਂਗਾ,
ਕ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ 'ਚ ਲੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਪੱਤ ਮੇਰੀ ਬਚਾਏਂਗਾ।
ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਧਰਮਾਂ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਰੱਖੀਂ ਤੂੰ,
ਭੁੱਖਮਰੀ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏਂਗਾ।
ਬੱਸ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀਂ ਜਾ ਸੱਜਣਾ ਵੇ,
ਬੜਿਆਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਜੁੜੀ ਆ ਸੱਜਣਾ ਵੇ।

ਆਓ ਜੋਤ ਜਗਾਈਏ

ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਢੁੱਡੀਕੇ

ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ,
ਬਾਬੇ ਬੁੱਧ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ।
ਪੁੱਛਾਂਗਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੌਨ ਹੋਣ ਦਾ ਇਲਮ,
ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ....
ਕਿ ਚੁੱਪ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦੇਵੇ ਮੈਨੂੰ,
ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਸਕਾਂ,
ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਫੇਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਕੋਲ,
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ,
ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ,
ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਮਿੱਕ ਹੋਵਾਂਗਾ,
ਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ।

ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਹਰ ਫ਼ਕੀਰ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਰੂਹ ਵਿੱਚ
ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਪਏ ਨੇ,
ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫ਼ਕੀਰ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਵਰਕੇ ਫੋਲਾਂਗਾ,
ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਮਸਕੀਨ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾਂਗਾ,
ਤੇ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ,

ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ।
ਇਸ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਿੱਠੇ ਰਾਗ ਯਮਨ ਦੀ,
ਸੰਗਤ ਕਰਾਂਗਾ,
ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇਵ ਕੋਲੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ
ਇੱਕ ਰੂਹਾਨੀ ਨਗਮਾ ਬਣਾਵਾਂਗਾ,
ਤੇ ਸੰਗਤੀ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ।
ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਨੇ,
ਇਸ ਧਰਤ ਉਪਰ
ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨੀ ਮਿਲਦਾ
ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਾਕ ਲੈ ਕੇ
ਐਸੀ ਜੁਗਤ ਬਣਾਵਾਂਗਾ,
ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ।

ਅੰਬਰ! ਆਓ ਜੋਤ ਜਗਾਈਏ,
ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾਈਏ
ਇਹ ਹੋਕਾ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਘਰ-ਘਰ ਵਿੱਚ
ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਸੂ ਜਾਵਾਂਗਾ
ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ
ਮੈਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵਾਂਗਾ।

ਘਰ

ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ
ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਕਰਮਸਰ

ਆਖਿਰ ਕਦੋਂ ਇਹ ਮੁੱਕਣੇ ਪੰਥ ਮਾਹੀ, ਦਿਲ ਪਿਆ ਇਹ ਨੀਰ ਵਹਾਂਵਦਾ ਏ।
ਕੁੱਲ ਕਾਇਨਾਤ ਮੈਂ ਫਿਰਕੇ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ, ਹਿਜ਼ਰ ਘਰ ਦਾ ਬੜਾ ਈ ਸਤਾਂਵਦਾ ਏ।
ਜਿੱਥੇ ਜੰਮੇ ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਈ, ਤੁਰਨਾ ਗਿਰ-ਗਿਰ ਕੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਿਆ।
ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਸੰਗ ਖੇਡ ਹੋ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਲਿਆ।
ਜਿੱਥੇ ਪਲ ਕੇ ਫੇਰ ਜਾਨ ਹੋਏ, ਮੁੱਛ ਫੁੱਟ ਪਈ ਰੁੱਤ ਸੁਹਾਵਣੀ ਦੀ।
ਇਸ਼ਕ, ਤਾਂਘ ਤੇ ਸੱਜਰਾ ਪਿਆਰ ਲੋਚਾਂ, ਕੁੱਟ ਮਾਂ ਦੀ ਸੋਹਣੀ-ਡਰਾਵਣੀ ਦੀ।
ਆਸਾਂ ਜੰਮੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀਆਂ, ਬੈਠੇ ਬੁਣੇ ਸੀ ਕੁੱਝ-ਕੁ ਹੁਸੀਨ ਸੁਪਨੇ।
ਮਿਹਨਤ-ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਇਹ ਘਾਲ ਸਾਰੀ, ਕਾਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਏ ਇਹ ਪੂਰ ਸੁਪਨੇ।
ਚਾਹੇ ਸੱਜਣਾ ਲੱਖ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇਂ, ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਰੁੱਸੇ-ਮਨਾਂਵਦਾ ਕੋਈ।
ਸਾਕ ਜੱਗ ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁਣੇ ਯਾਰਾ, ਭਾਈਆਂ ਬਾਝ ਨਾ ਗੱਲ ਪੁਗਾਂਵਦਾ ਕੋਈ।
ਬਚਪਨ ਉਮਰਾਂ ਜਿੱਥੇ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂਘ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਹ ਥਾਂ ਪਾਂਵਦੀ ਏ।
ਸਾਹ ਨਿੱਕਲਣ, ਤਾਂ ਨਿੱਕਲਣ ਮਾਂ ਵਿਹੜੇ, ਪਈ ਜਿੰਦ ਇਹੋ ਕੁਰਲਾਂਵਦੀ ਏ।
ਬਚਪਨ-ਉਮਰਾਂ ਜਿੱਥੇ ਬਤੀਤ ਹੋਏ, ਤਾਂਘ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਹ ਥਾਂ ਪਾਂਵਦੀ ਏ।

ਦਿਲ ਦੇ ਕਰੀਬ

ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਪੋਸਟ ਗਰੇਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ 42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਮਹਿੰਦੀ-ਰੰਗੇ, ਗਹਿਰੇ ਸੋਹਣੇ, ਸੁਪਨੇ ਮੇਰੇ ਬਸਤੇ ਪਾ,
ਐਸੀ ਮੇਰੀ ਰਾਜ਼ੀ ਰੂਹ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਡੁੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
ਉਸ ਦਾ ਡੁੱਲ੍ਹਣਾ, ਮੇਰੀ ਕਲਮ 'ਚੋਂ ਕੋਸਾ ਕੋਸਾ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ,
ਉਸ ਦੀ ਛਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਉਹ ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਅੰਬਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਮੇਰੀ ਤਲੀ 'ਤੇ, ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਚਿਣਗ ਧਰਦੀ ਹੈ,
ਕਦੀ ਉਹ ਨਿਲੱਤਣਾਂ ਤੋਂ, ਲੁਕ ਕੇ-ਡਰਕੇ ਚੱਲਦੀ ਸੀ,
ਬੇਨਕਸ਼ ਹਸਤੀ ਸੀ, ਬੱਸ ਸਾਂਚੇ 'ਚ ਢਲਦੀ ਸੀ।
ਸੂਹਾ ਤੇ ਸਾਵਾ ਸੁਪਨਾ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।
ਚੂੜੀ ਤੇ ਝਾਂਜਰ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਰੂਹ ਨੂੰ ਛਣਕਾਉਂਦਾ ਸੀ,
ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ,
ਫਿਕਰਾ ਜਾਂ ਤਿੱਖਾ ਜਜ਼ਬਾ, ਹਿੱਕ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ,
ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ, ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਮ ਲਿਖਦੀ ਰਹੀ।
ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਕਾਲੇ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ, ਹਰੇ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਨੇ?
ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਲ ਵੀ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਲੜੇ ਨੇ?
ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਦੀ, ਉਡਣੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਗਿਣਦੇ ਹੋ?
ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ, ਲੰਮੇ ਪੈਂਡੇ ਮਿਣਦੇ ਹੋ?
ਉਲਝਕੇ, ਕਿਸ ਤੋਂ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਮੰਗਦੇ ਹੋ?
ਦੁੱਖਾਂ ਵੇਲੇ, ਭਲਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਦੇ ਹੋ?
ਮੇਰੇ ਘਰ, ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਸਦੀ ਹੈ,
ਹੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਸਦੀ ਹੈ,
ਹਾਉਕਾ ਬਣਕੇ, ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਨੱਸਦੀ ਹੈ।
ਐਸੀ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਜੁਲਾਹਾ, ਕਈ ਕੁੱਝ ਬੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
ਅੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਡ ਮਾਣ ਵਿੱਚ, ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ।
ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਇੱਕ ਉਮਗਦੀ, ਇੱਕ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ,
ਤੂੰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ, ਨੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮਕਣੈ
ਤੂੰ ਬੜੇ ਹੀ, ਘਾਟਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰ ਹੈਂ।
ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰਾਂ
ਚਾਨਣਾਂ ਦਾ, ਆਖਿਰ ਹੀਲਾ ਕੀ ਕਰਾਂ?
ਕਿੰਨੇ ਚਾਨਣ, ਨੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਏ
ਕਿੰਨੇ ਏਹੀ ਸੁਪਨੇ, ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਢਲ ਗਏ,
ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜਿੱਤ ਦਾ, ਬੜਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੈ।
ਉਹ ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ 'ਚੋਂ ਲੱਭਦੀ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਆਬਸ਼ਾਰ ਹੈ
ਮਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਪਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ,
ਉਸਦੀ ਬਹੁਤੀ ਇਬਾਰਤ ਤਾਂ, ਮੇਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ...।

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਐਸ.ਜੀ.ਐਚ.ਆਰ.ਐਸ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੁਮੈਨ, ਚੱਬੇਵਾਲ

ਬਾਣੀ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ,
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ,
ਫਿਰ ਕਿਉਂ? ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤ ਨੇ,
ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ...।

ਏਸ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ,
ਖੋਪੜ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਇਨਸਾਨ ਦੇ,
ਪੂਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਮੂਰਤਾਂ ਨੂੰ,
ਕੁਦਰਤ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ,
ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੋਰ,
ਬੱਦਲ ਗਰਜਣ ਵੇਲੇ ਨੱਚਿਆ...।

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ,
ਫਿਰ ਕਿਉਂ? ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤ ਨੇ,
ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ...।

ਕੁਦਰਤ ਹੋਣੀ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀ,
ਕਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਨਾਲ,
ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਸੁਣ ਹੀ ਲੈਂਦੀ,
ਬਦ-ਅਸੀਸ ਜੋ ਨਿੱਕਲੀ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਨਾਲ।

ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ! ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਮਨ,
ਕੋਈ-ਕੋਈ ਟੁਕੜਾ ਬਚਿਆ,
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ,

ਫਿਰ ਕਿਉਂ? ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤ ਨੇ,
ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ.....।

ਕੁਦਰਤ ਕਰੇ ਨਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕੋਈ,
ਮੁੱਕਦਾ ਨਾ ਛੱਤ ਐਡੀ ਐ।
ਤੀਵੀਂ-ਬੰਦਾ, ਰੰਗ-ਨਸਲ ਸਭ,
ਖੇਡ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਖੇਡੀ ਐ...।
ਸੂਰਜ ਕਦੇ ਨੀ ਮਰਿਆ-ਮੁੱਕਿਆ,
ਚਾਹੇ ਰਾਤ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇ ਮੱਸਿਆ,
ਬਾਣੀ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ,
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ,
ਫਿਰ ਕਿਉਂ? ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤ ਨੇ,
ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ...।

ਸੂਏ, ਟੋਭੇ ਤੇ ਛੱਪੜ ਸੋਹਣੇ,
ਵਲ ਰੁੱਖਾਂ-ਘਾਹ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਏ,
ਹਵਾ ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਕੁਦਰਤ ਨੇ,
ਕਿੱਡਾ... ਜੇਰਾ ਕਰਿਆ ਏ,
ਏਸ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਦਰ ਹਰ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਨੇ,
ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸਿਆ।
ਬਾਣੀ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ,
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ,
ਫਿਰ ਕਿਉਂ? ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤ ਨੇ,
ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ....।

ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਦੀ ਆਂ

ਨਵਜੋਤ ਕੌਰ

ਪੋਸਟ ਗਰੇਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ-11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਕਮਲਾ ਜਿਹਾ ਕਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਕਦੇ ਪਿਆਰ ਨੀ ਕੀਤਾ?
ਅੱਗੋਂ ਮੈਂ ਠਹਿਰੀ, ਨੇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ, ਸਿੱਧੀ-ਸਾਦੀ ਕੁੜੀ।
ਲਉ ਸੁਣੋ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ, ਕਰਦੀ ਆਂ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ!

ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਉੱਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਰੁਮਕਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਰੂਹਾਨੀ ਧੁਨਾਂ ਅਲਾਪਦੇ ਨੇ,
ਜੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਨੇ।

ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੁਪਕਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦੈ ,
ਇਹ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡਿਆਂ ਤੇ, ਪੀਂਘਾ ਝੁਟਦੇ ਨੇ, ਜੋ ਰੰਗ ਰਹਿਤ ਨੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ, ਰੰਗ ਵਟਾਉਣਾ ਨੀ ਜਾਣਦੇ।

ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਆਪਣੀ ਭੋਂ ਜਿਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ,
ਜੋ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਡੁੱਬਣ ਤੱਕ, ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਏ।
ਪਤੀ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ, ਘਰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਏ।
ਜਿਸ ਵਿਚਾਰੀ ਕੋਲ, ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਹੀ ਨਹੀਂ।
ਜਿਸਦੇ ਮਿੱਠੜੇ ਬੋਲ, ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਔਕੜ ਲਿਤਾੜਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਨੇ।

ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਵਰਗੇ ਪਿਉ ਨੂੰ,
ਜਿਸਦੇ ਮੋਢੇ ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦਾ ਬੋਝ ਢੋਂਦੇ-ਢੋਂਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗ ਗਏ ਨੇ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨੀ ਕਰਨਾ
ਬਸ ਅਫਸਰ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣਾ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ।

ਅਸੀਂ ਆਸ਼ਕ ਰੂਹਾਂ ਵਾਲੇ, ਕਰੀਏ ਪਿਆਰ ਸੀਰਤਾਂ ਨੂੰ।
ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮਿਲ ਜਾਣ, ਉੱਥੇ ਦਿਲ ਹਾਰ ਬਹਿੰਦੀ ਆਂ।
ਵੇ ਕਮਲਿਆ! ਤੂੰ 'ਸ਼ਿਵ' 'ਤੇ ਅਟਕਿਆ ਏਂ, ਮੈਂ 'ਪਾਸ਼' ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਆਂ
ਤੂੰ ਮਿੱਟੀਆਂ ਗਾਉਂਦਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਹਵਾਵਾਂ ਫੜ੍ਹਦੀ ਆਂ।

ਨਾਲੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨਹੀਂ ਆਂ
ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਏਂ !!!

34th North Zone Inter University Youth Festival organized by Panjab University Chandigarh

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar welcoming the students, teachers and guests

Punjab Finance Minister, S. Manpreet Singh Badal is being welcomed by Dr. Navdeep Goyal

Dr. Sanjay Kaushik, DCDC welcoming Mr. Sampson David Advisor, Association of Indian Universities New Delhi

Prof. B.S. Ghuman, Vice Chancellor, Punjabi University Patiala and S. Gurloveleen Singh Sidhu IAS, DPI Colleges Punjab, are being welcomed by PU and AIU officials

Dr. Baljit Singh Sekhon, Joint Secy. (Finance and Youth Affairs) AIU, New Delhi is being welcomed by Dr. Parvinder Singh COE, Prof. Naval Kishor and Dr. Nirmal Jaura

PU Registrar Prof. Karamjeet Singh, COE Dr. Parvinder Singh and AIU advisor Mr. Sampson David, leading the Cultural Procession

GUESTS OF HONOUR

Hon'ble Speaker Punjab Legislative Assembly, Rana K.P. Singh and Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar, honoring the Guests of Honour (Clock wise) Prof. S. K. Sharma AIU Observer, Dr. Satish Sharma, Dr. S. M. Kant and Dr. Bhushan Kumar Sharma

Chandigarh University Contingent receiving the Overall Championship Trophy of Yuvotsav 2018 from the Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar

GUESTS OF HONOUR

Dr. Lakhwinder Johal and Padam Shri Dr. Surjit Patar

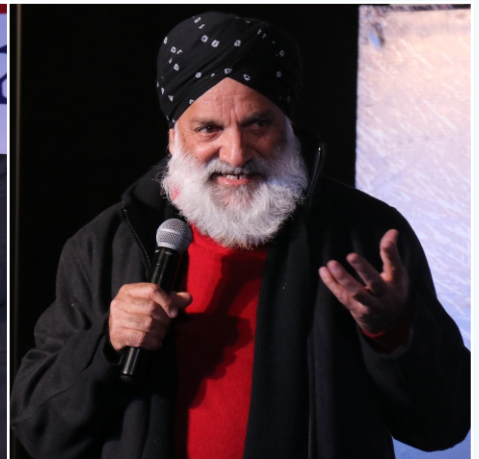
Pammi Bai, Folk Singer

Dr. I. S. Dhillon, Former DYW

Dr. Kamal Arora, Chairman, CSNA

Shri G.S. Channi, Theatre Director

S. Jagdeep Singh Sidhu, OSD to CM Punjab

S. Kuldip Singh Vaid, IAS, MLA Punjab Govt. reciting a Boli of Bhangra (remembering student days)

अनुक्रमणिका

क्रमांक	रचना	रचयिता	कॉलेज का नाम	पृष्ठ
1.	ये देश है वीर जवानों का	डॉ. सर्वजीत कौर बराड	जी.एच.जी. हरप्रकाश कॉलेज ऑफ एजुकेशन फॉर वीमैन, सिधवाँ खुर्द, लुधियाना	40
2	हमें खुला आसमान दो	बलिष्ठा गुलाटी	गुरू नानक खालसा कॉलेज फॉर वीमैन, मॉडल टाऊन, लुधियाना	41
3	नारी सशक्तिकरण	कोमलप्रीत कौर	ज्ञानी करतार सिंह मैमोरियल गोरमैट कॉलेज, टांडा उड़मुड, होशियारपुर	43
4	माँ	अफसाना बानो	देव समाज कॉलेज फॉर वीमैन, सैक्टर-45, चंडीगढ़	45
5	पिता और बेटी का रिश्ता	गजाला खान	देव समाज कॉलेज ऑफ का एजुकेशन, चण्डीगढ़	47
6	बलिदान	नेहा	मालवा सेंट्रल कॉलेज ऑफ एजुकेशन, लुधियाना	49
7	‘नशा’ : गम्भीर समस्या	तेजस्विनी राणा	एस.जी.जी.एस.कॉलेज, सैक्टर 26, चंडीगढ़	51
8	जिन्दगी	समीक्षा अरोड़ा	डी. डी. जैन कॉलेज ऑफ एजुकेशन, लुधियाना	54
9	‘शोर’ : एक सुकून	कशिश ठाकुर	एस.जी. जी. एस कॉलेज, सैक्टर 26, चण्डीगढ़	56

ये देश है वीर जवानों का

जो देश के लिए शहीद हुए
उन वीरों को प्रणाम है,
अपने खून से इस जमीं को सींचा
उन बहादुरों को प्रणाम है.....

भारत वीरों की भूमि है। ऐसे रणबाँकुरे वीरों से हमारे देश का इतिहास भरा पड़ा है जिन्होंने अपनी अद्भुत वीरता और अदम्य साहस से देश की रक्षा की। वीर राष्ट्र के भाग्य विधाता होते हैं वे कर्तव्य परायणता, देशभक्ति एवं नैतिक मूल्यों से ओत प्रोत होते हैं और विपरीत परिस्थितियों में भी राष्ट्र सेवा के लिए बलिदान हेतु तत्पर रहते हैं। हम उन सभी शहीदों, आज़ादी के रखवालों, सीमा के पहरेदारों को दिल से नमन करते हैं जिन्होंने अपने प्राणों की चिन्ता किए बिना अपना सर्वस्व देश के लिए नौछावर कर दिया।

ऋणी हैं हम उन जवानों के,
जो सरहदों पर अपना जीवन बिताते हैं
फ़र्ज़ के नाम पर देखो कैसे यह वीर,
मुस्कुराकर मौत को गले लगाते हैं।

लोगों में देशभक्ति का जज़्बा जगाने के लिए रचनात्मक योगदान की अपनी ही भूमिका है। ऐसा ही सार्थक एवं अर्थपूर्ण प्रयास पंजाब विश्वविद्यालय के 'युवा कल्याण विभाग' द्वारा प्रकाशित वार्षिक पत्रिका 'जवाँ तरंग' द्वारा किया जा रहा है। इस अंक में युवा समारोहों में प्रदर्शित युवाओं की अनूठी रचनाओं का संकलन किया गया है ताकि सुप्त हो रही देश-भक्ति की भावना को फिर से जगाया जा सके—

उम्मीद एक नए सवेरे की पलकों पर सजानी है।
सुप्त हो रही देशभक्ति की भावना, एक बार फिर से जगानी है।।

यदि हम देश के वीर जवानों को सच्ची श्रद्धांजलि देना चाहते हैं तो संकल्प लें—

आज़ादी का जोश कभी कम ना होने देंगे,
जब भी जरूरत पड़ेगी देश के लिए जान लुटा देंगे,
भारत देश है वीर जवानों का,
अब दुबारा इस पर कोई आँच न आने देंगे।
जय वीर ! जय हिन्द !

डॉ. सर्वजीत कौर बराड़

सम्पादक (हिन्दी)

जी.एच.जी.हरप्रकाश कॉलेज ऑफ़ ऐजुकेशन फॉर वीमैन,
सिधवाँ खुर्द, लुधियाना

हमें खुला आसमान दो

बलिष्ठा गुलाटी

गुरु नानक खालसा कॉलेज, लुधियाना

यूँ न रोको हमें.....चाहे कितने भी इम्तिहान लो...
बढ़ चलेंगे हम..... चाहे कितने भी तूफान हो...
क्यों बंद रखते हो.... हमें इस चार दीवारी में...
उड़ना चाहती हैं हम...हमें खुला आसमान दो... ।

परिंदो की तरह.... हम उड़ना चाहती हैं....
घरों से निकल कर....दुनिया से जुड़ना चाहती हैं...
नहीं तोड़ेगीं हम....आपके पर्वत से गुमान को.....
बस उड़ना चाहती हैं हम.....हमें खुला आसमान दो.... ।

बिना बेटियों के घर.....सूना हो जाता है....
सब होते हुए भी.....सुकून कहीं खो जाता है....
जाग जाती है उम्मीद हमसे.....चाहे आप कितने भी परेशान हों.....
बस उड़ना चाहती हैं हम.....हमें खुला आसमान दो..... ।

छोटी-छोटी पलकों पे.....सपने भरे पड़े हैं.....
पर सपनों के रास्तों में.....कुछ हैवान खड़े हैं....
पार कर लेंगी हर मुसीबत....चाहे कितनी भी घमासान हो....
बस उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो... ।

कभी सोचा है क्या किसी ने.....क्यों परिंदे कम हो गए हैं....
चहचहाते थे जो हर वक्त.....क्यों नम हो गए हैं....
अपनी इन तकनीकों से.....क्यों खो रहे हो उनकी उड़ान को....
उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो.... ।

पंख भी हमारे और उड़ान भी हमारी है....
फिर क्यों दुनिया ने की...हम पर पहरेदारी है....
साफ—पाक हैं हम....माना तुम बेईमान हो.....
उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो..... ।

क्या रह जायेंगे रिश्ते....अगर बेटियाँ न होंगी...
क्या रह जाएँगे जज़्बात...जो हम यूँ ही रोएँगी....
सूख जायेगी ये दुनिया....हमें जीने का इनाम दो....
बस उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो..... ।

खुदा की खुदाई का.....हम भी एक हिस्सा हैं....
झुठलाती है हमें दुनिया....जैसे हम कोई पुराना किस्सा हैं....
उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो..... ।

माँ, भाभी, बेटी, बहन....ये हमारे किरदार हैं....
बिना हमारे, जीवन की उम्मीद.....निराधार है....
छोड़ कर अपना स्वार्थ.....बन जाओ इन्सान तो...
बस उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो..... ।

अब ये विशाल दीवारें हमें रोक नहीं सकतीं.....
जल रही इस मशाल को.....टोक नहीं सकतीं....
अंजान बनी इस दुनिया को.....‘अधूरी’ का ये फरमान दो....
बस उड़ना चाहती हैं हम....हमें खुला आसमान दो..... ।

उठो, जागो और तब तक नहीं रुको, जब तक लक्ष्य ना प्राप्त हो जाए।

—स्वामी विवेकानंद

नारी सशक्तिकरण

कोमलप्रीत कौर

जी.के.एस.एम. सरकारी कॉलेज, टांडा

“तेरे होने से चलती है दुनिया ये सारी, कभी खुद से भी खुद को पहचान ले नारी”।

‘नारी’ एक ऐसा शब्द है जिसे बोलते ही हमें सभी रिश्ते याद आ जाते हैं। नारी, जो कभी माँ, कभी बहन, कभी बेटा तो कभी पत्नी, कभी बहू तो कभी सहेली के रूप में हमारे सामने होती है। वह अपने सभी कर्तव्यों एवं जिम्मेदारियों को बखूबी निभाती है। प्राचीन काल में नारी को पूजनीय स्थान प्राप्त था किन्तु धीरे-धीरे उसकी स्थिति दयनीय होती गई। पुरुष उसे अपने पैर की जूती समझने लगा, उसे केवल उपभोग की वस्तु मात्र समझा जाने लगा। उसका अपना अस्तित्व तो कहीं खोकर ही रह गया। नारी केवल रिश्तों के घर में ही उलझ कर रह गई। किन्तु आज की आधुनिक नारी किसी भी तरह से कमजोर नहीं है। अब प्रश्न यह उठता है कि नारी सशक्तिकरण क्या होता है। तो मैं बताना चाहती हूँ कि नारी सशक्तिकरण का अर्थ होता है—नारी को पूर्ण रूप से सशक्त बनाना।

आज की नारी की बात करें तो वह पूरी तरह से सशक्त है। आज की नारी पढ़ लिख रही है। यदि आप विद्यालयों एवं विश्वविद्यालयों में देखें तो जहाँ नारी की संख्या कम होती थी वो आज लगातार बढ़ रही है। अगर भिन्न-भिन्न संस्थानों अर्थात् विद्या संस्थानों की अलग-अलग प्रतियोगिताओं का परिणाम देखें, तो सब जगह प्रथम स्थान पर नारी ही है। आज मैरिट सूची देखें तो ज्यादातर स्थान नारी ने ही प्राप्त किये हैं। वो आज दफ्तरों में पुरुष के साथ कंधे से कंधा मिलाकर काम कर रही है और हाँ, समान वेतन भी पा रही है। कुछ लोगों का कहना है कि :—

“बेटे तों घर का चिराग होते हैं, पर वो क्यों भूल जाते हैं कि बेटियाँ भी सिर का ताज़ होती हैं।” आज की नारी आत्मनिर्भर है, वो खुद कमाती है और उसे अपनी इच्छानुसार खर्च भी करती है। कभी समय था जब नारी को घर की चारदीवारी में बंद रखा जाता था, पर आज वो स्वतंत्र है।

बात अगर आज के आधुनिक समाज की हो रही है तो मैं बता दूँ कि आज के समय में नारी की स्थिति बदल चुकी है। आज वो प्रत्येक क्षेत्र में प्रगति कर रही है। फिल्मी जगत में दीपिका पादुकोण, प्रियंका चोपड़ा जैसी अभिनेत्रियों ने बहुत नाम कमाया है। राजनीति में सोनिया गाँधी, सुष्मा स्वराज, रक्षा मंत्री निर्मला रमण ने बहुत नाम कमाया है। खेल जगत भी इससे अछूता नहीं है। हाल ही में हुए रियो आलंपिक में हिमा दास, सायना नेहवाल व और कई महिला खिलाड़ियों ने देश का नाम रोशन किया है। हिमा दास को भारत सरकार की ओर से ‘अर्जुन पुरस्कार’ तथा वेट लिफ्टर मीराबाई को ‘राजीव गाँधी खेल रत्न’ से सम्मानित किया गया। मिस इंडिया का खिताब तमिलनाडु की अनुकृति वास ने जीतकर अपने माता पिता का ही नहीं, भारत का भी नाम ऊँचा कर दिया।

नारी हर कर्तव्य को पूरी निष्ठा से निभाती है। हमारे समाज में नारी सशक्तिकरण पर कई फिल्मों भी बनी, जो नारी को सशक्त होने की प्रेरणा देती है जैसे — ‘अकीरा’ ‘पिंक’, ‘दंगल’, ‘सीक्रेट सुपरस्टार’, ‘टॉयलेट : एक प्रेम कथा’ आदि। पर फिर भी हमारे समाज में नारी को वह आदरणीय स्थान प्राप्त नहीं हो रहा, जिसकी वो हकदार है। आज भी न जाने क्यों अखबारों में ‘दहेज ना देने के कारण बहू को जलाकर मार दिया’ जैसे समाचार छपते हैं। क्यों? आज भी कन्या भ्रूणहत्या होती है कहने को तो हम जैसे लोग ही देवी माँ की पूजा करते हैं और माँगते हैं “माँ मुझे बेटा ही देना”। हमारे समाज के ही कुछ लोग कहते हैं कि “बेटियों को पढ़ाना नहीं चाहिए, उनके घूमने फिरने पर पाबंदी हो, वो तो घर ही संभाल लें तो ठीक।” उन्हें समझना होगा कि— “जमाने तू नारी को नकार मत, याद रख, जो नारी घर संभाल सकती है, वो देश भी संभाल सकती है” लोग कहते हैं कि “पुरुष के बिना नारी का अस्तित्व ही क्या है?” पर कोई उनसे तो पूछे, “नारी बिना तुम्हारा क्या अस्तित्व है?”

भारत सरकार ने 'बेटी बचाओ, बेटी पढ़ाओ' की मुहिम नारी सशक्तिकरण के लिए ही चलाई है। गुरु नानक देव जी ने भी नारी शक्तिकरण का समर्थन किया है वह लिखते हैं—“सो क्यों मंदा आखिअै, जितु जमे राजान्”। किंतु नारी अभी पूरी तरह से सशक्त नहीं हुई है क्योंकि आज भी नारी और पुरुष को समाज समानता नहीं देता। हम क्यों बेटियों को बेटों से कम आंकते हैं? नारी हर काम कर सकती है। जरूरत है तो बस उसका साथ देने की ताकि वो भी एक स्वतंत्र पंछी की तरह समाज में रह सके। कुछ समय पहले ही नादिया मुराद को नोबेल शांति पुरस्कार से सम्मानित किया गया।

नारी लगातार मेहनत करती रही है वो सशक्त है पर शायद अभी उसे और मेहनत करनी होगी, तभी समाज की सोच को बदल पायेगी। तभी बलात्कार, दहेज, घरेलू हिंसा, मारपीट आदि जैसे अपराध कम होंगे। किन्तु चिंता का विषय यह है जो आंकड़े बताते हैं कि विश्व में 40 प्रतिशत महिलाएं दहेज की समस्या से पीड़ित हैं और 45% बलात्कार की शिकार हैं तथा 55% महिलाएं घरेलू हिंसा की शिकार हैं। नारी को समाज की सोच के विरुद्ध लड़ाई लड़नी होगी। इसकी शुरुआत हमें घर से ही करनी होगी, क्योंकि कहा जाता है :-

“नारी सशक्त तो राष्ट्र सशक्त, समाज सशक्त, परिवार सशक्त”

अंत में नारी सशक्तिकरण का समर्थन करते हुए यही कहना चाहूंगी :-

“नारी हूँ मैं,
पढ़ लिख मैं जाऊंगी,
कुछ बनकर जरूर दिखाऊंगी,
उस दिन पूरी दुनिया को बताऊंगी,
बेटी नहीं किसी से कम,
ना समझो इसे पराया धन”

धन्यवाद।

“याद रखिये, सबसे बड़ा अपराध अन्याय सहना और गलत के साथ समझौता करना है।”
— सुभाष चन्द्र बोस

आज मिस्टर प्रदीप राय के घर विनोद की दावत थी। प्रदीप के घर में सुबह से ही तैयारियाँ चल रही थी। इनकी धर्मपत्नी लाल साड़ी में, बालों का जूड़ा किए और प्रदीप राय मुँह में सिगरेट दबाए घर में इधर से उधर घूम रहे थे। दूसरी ओर विनोद के घर में भी हलचल थी। उनकी पत्नी हरे गाऊन में, बालों का जूड़ा, उसमें फूल और लाल सुर्खी लगाए और विनोद काला कोट पैंट पहने आने को तैयार थे। सात बजे के करीब विनोद प्रदीप राय के घर पहुँचते हैं। विनोद जाते ही प्रदीप को गले लगाते हैं।

“कैसे हो भाई प्रदीप?” – विनोद बोला।

“मैं बिल्कुल ठीक हूँ, आप बताएँ?” प्रदीप ने कहा।

“भाभी नमस्ते” प्रदीप पूजा को देखकर चहक गया।

“नमस्ते जी, नमस्ते। और कैसे हो?” पूजा ने जवाब दिया।

“और भाई, हमारी भाभी कहाँ हैं?” विनोद आज जैसे बोलता हुआ रुक ही नहीं रहा था।

विनोद जल्दी से सीढ़ियाँ चढ़ता हुआ ऊपर पहुँचता है। उसके पीछे-पीछे प्रदीप राय और पूजा भी ऊपर चढ़ जाते हैं। विनोद और प्रदीप फिर बातों में जुट गए। रेखा और पूजा दोनों ने बातें करनी शुरू कर दीं। ऊपर विनोद व प्रदीप और नीचे पूजा व रेखा अपने पुराने किस्सों को दोहराने लगे। ऊपर से कुछ देर के बाद जोर से प्रदीप बोला—

“रेखा, क्या आज खाना नहीं खाना या बातों से ही पेट भरना है।”

“हाँ-हाँ अभी खाना बनाते हैं। बच्चे भी ट्यूशन से आने वाले हैं।” तभी घर की घण्टी बजती है।

“शायद बच्चे आ गए।” रेखा कहती हुई बाहर जाती है। बच्चे दौड़कर पूजा के पास आ गए।

“आंटी जी, नमस्ते!” बच्चे बहुत खुश थे।

“नमस्ते बेटा” पूजा ने दोनों बच्चों को बाहों में लेते हुए कहा।

दोनों बच्चे दौड़कर ऊपर चढ़ जाते हैं। पूजा और रेखा खाना लगाने में व्यस्त हैं। खाना बनाकर रेखा आवाज़ें लगाती है।

“आ जाओ, खाना लग चुका है।”

सब नीचे उतरकर आते हैं और खाना खाने बैठ जाते हैं। खाना खाकर बातें करते-करते उन्हें लगभग ग्यारह बज गए। मौसम खराब होने लगा। विनोद और पूजा जल्दी से निकल पड़े। “अच्छा हम चलते हैं। मौसम खराब है” – विनोद ने कहा। प्रदीप, रेखा और दोनों बच्चे उन्हें बाहर तक छोड़ने आए।

मौसम खराब होता जा रहा था। काले बादल गुब्बारों की तरह उड़ रहे थे, हल्की-हल्की बूँदें शुरू हो गई। विनोद ने गाड़ी की स्पीड कम की हुई थी।

अचानक सुनसान, काली सड़क पर एक परछाई दौड़कर गाड़ी के सामने आ गई।

“कौन हो तुम ? हटो सामने से” — विनोद बोला।

“भईया मेरे बच्चे को बचा लो।” वह परछाई हाथ जोड़कर आगे खड़ी हो गई और इतना कहकर धप्प से जमीन पर गिर पड़ी।

विनोद एकदम गाड़ी से उतरा। पूजा भी उतर गई। दोनों उतरकर देखते हैं, तो दंग रह जाते हैं। सामने खतरनाक एक्सीडेंट हुआ था। एक्सीडेंट माँ और बच्चे का हुआ था। बच्चा सड़क के उस पार से घुटनों के बल चलता हुआ माँ के ऊपर आ गिरा। शायद माँ की मौत का मातम कर रहा हो। वह बार-बार माँ के ऊपर गिरता और उसका मुँह अपने मुँह तक लगाता। उसकी लार माँ के होठों को गीला कर देती।

विनोद और पूजा खड़े इस मंजर को देख रहे थे। पूजा की बड़ी-बड़ी आँखों से मोटे-मोटे आँसू टपकने लगे। विनोद की आँखें भी नम थी।

पूजा ने आगे बढ़कर मुर्दा लाश के ऊपर माँ की मौत का मातम कर रहे बच्चे को उठा लिया। विनोद ने नीचे बैठकर उसका हाथ पकड़कर देखा। साँसे थम चुकी थीं, जिस्म पत्थर था। “मैं इसकी माँ हूँ और ये मेरा बच्चा, इसे बचा लो, खुदा का वास्ता।”

विनोद और पूजा बच्चे को गोद में उठाकर खड़े हो गए और सोचने लगे “इस माँ ने अपनी चन्द साँसों की परवाह किए बगैर अपने बच्चे की खातिर चलती गाड़ी के सामने आ खड़ी हुई।”

विनोद पूजा से कह रहा था — “पूजा तू माँ है, इस बच्चे की माँ।” और दोनों सड़क पर मूर्ति के समान सीधे खड़े थे।

पुस्तकें वो साधन हैं जिनके माध्यम से हम विभिन्न संस्कृतियों के बीच पुल का निर्माण कर सकते हैं।

— सर्वपल्ली राधाकृष्णन

पिता और बेटी का रिश्ता

गज़ाला ख़ान

देव समाज कॉलेज ऑफ़ ऐजुकेशन,
चण्डीगढ़

आँगन को तुम्हारे जो आबाद सा कर दे,
मैं वो नहीं किलकारी हूँ,
गुड्डे—गुड़ियों के खेल रचाती
मैं प्यारी बेटी तुम्हारी हूँ।

वो कहते हैं, मैं दिखती हूँ माँ सी,
पर आदतें तो सब तुम सी हैं,
तुम ही तो मेरी विजय बने हो
जब—जब भी मैं हारी हूँ।

शब्दों का खेल कुछ कम है हम में,
न जाने क्यों हम मौन से हैं?
लिख डालूँ तुमको सब अनकहा है जो,
यही सोचकर आज कलम उठाती हूँ।

तुमको ये कहते सुना था मैंने
“बेटी मेरी चार बेटों सी है”
अब जब खुद को निराश पाऊँ,
तो स्वयं को यही दोहराती हूँ।

“बेटी मेरी, अभिमान है मेरा”
तुम्हारी चुप्पी ये फुसलाती है
यही शब्द तुम्हारे हैं राह बनाते,
जब मैं खुद को भटका पाती हूँ।

सुनो पिता, मैं अचरज में हूँ कि
तुम कैसे जानो मेरी हर चाह को ?
कैसे तुम दिन-रात को एक हो करते,
जब मैं अपने ख्वाब सजाती हूँ।

तुम्हारी हथेली की कठोरता जितनी,
है कोमलता तुम्हारे हृदय में बसती।
इस चेहरे पर लिखी झुर्रियों की
कहानियाँ, मैं तुमसे सुनना चाहती हूँ।

एक ख्वाब बड़ा सा और है मेरा,
इसको भी क्यों न लिख दूँ खत में।
दुनिया जाने तुमको नाम से मेरे,
मैं वो नाम कमाना चाहती हूँ।

सुनो पिता, मैं चार पुत्र नहीं,
बस, एक बेटी बनकर दिखलाऊँगी।
तब भी मौन न टूटे, तो ख़त लिखना,
तुम्हारे हिस्से का अनकहा पढ़ना चाहूँगी।

आप अपना भविष्य नहीं बदल सकते, लेकिन अपनी आदतें बदल सकते हैं और निश्चित रूप से आपकी आदतें आपका भविष्य बदल देगी।

– ए. पी. जे. अब्दुल कलाम

बलिदान

नेहा

मालवा सेंट्रल कॉलेज ऑफ एजुकेशन, लुधियाना

पिता जी के गुजर जाने के बाद गोपाल की माँ ही गोपाल का पालन पोषण करती थी। वह कपड़े सिल कर लोगों के घर काम करके घर का गुजारा करती और गोपाल को स्कूल भी पढ़ने भेजती थी। परन्तु गोपाल की माँ की एक आँख न थी।

गोपाल अपनी माँ से इसी कारण नफ़रत करता था। जब गोपाल की माँ, गोपाल को स्कूल छोड़ने जाया करती तो गोपाल की कक्षा के सभी छात्र उसका मज़ाक उड़ाते और कहते 'तेरी माँ की तो एक ही आँख है', एक आँख वाली माँ "हा-हा-हा"गोपाल यह सुनकर बहुत गुस्सा हो जाता था।

एक दिन गोपाल ने गुस्से में आकर अपनी माँ से कह दिया "माँ तुम मेरे साथ स्कूल मत आया करो। तुम्हें देख मेरे मित्र मेरा मज़ाक उड़ाते हैं।" गोपाल को एक पल के लिए लगा कि शायद इससे उसकी माँ को दुःख हुआ होगा, परन्तु वह खुश था कि जो बात वह अपनी माँ से कहना चाहता था आज उसने बिना डरे कह दी है। गोपाल ने अपनी माँ से कहा— "माँ, मैं अब इस गरीबी से तंग आ गया हूँ। मैं भी एक अच्छी, ज़िन्दगी जीना चाहता हूँ।" तो माँ ने बड़े प्यार से कहा— "बेटा, मैं इसीलिए तुम्हें इतना पढ़ा लिखा रही हूँ ताकि तुम एक दिन बहुत बड़े आदमी बन जाओ।" गोपाल ने अपनी बी.ए. की डिग्री प्राप्त की और उसे मुंबई में बड़ी कंपनी में मैनेजर की नौकरी मिल गई। गोपाल अब बहुत खुश था क्योंकि वह जिस तरह की सुख सुविधाएँ चाहता था वह उसे मिल चुकी थीं।

गोपाल की शादी हुई और वह अपनी दुनिया में इतना मग्न हो गया था कि उसे अपनी बूढ़ी माँ की कभी याद ही न आई। एक दिन गोपाल की माँ गोपाल के घर आ पहुँची। जब उसने दरवाज़ा खटखटाया, तो गोपाल की पत्नी ने दरवाज़ा खोला। गोपाल की पत्नी ने पूछा— "आप कौन?"

तो गोपाल की माँ ने कहा — "गोपाल घर पर है क्या?"

गोपाल की पत्नी ने गोपाल को आवाज़ लगाई। जब गोपाल बाहर आया तो वह अपनी माँ को देख कर घबरा सा गया। उसके बच्चे तो डर कर इस प्रकार घर के भीतर भागे मानो उन्होंने किसी भयानक चीज़ को देख लिया हो। गोपाल थोड़ा अटकते हुए बोला— "आप कौन हैं?" गोपाल की माँ समझ गई कि गोपाल जानबूझ कर उसे पहचानने से इन्कार कर रहा है। गोपाल की माँ ने कहा — "लगता है मैं किसी गलत पते पर आ गई हूँ। मुझे माफ़ करना।"

गोपाल ने एक ठंडी साँस ली और खुद से बोला, "शुक्र है मेरी माँ ने मुझे पहचाना नहीं।"

कुछ दिनों बाद गोपाल के घर चिट्ठी आई। यह चिट्ठी उसके पुराने स्कूल से आयी थी। गोपाल को किसी काम से स्कूल बुलाया गया था। गोपाल अपनी पत्नी से झूठ कहकर कि वह किसी काम से बाहर जा रहा है, अपने पुराने स्कूल के लिए निकल पड़ा। गोपाल की माँ को जब पता चला कि गोपाल गाँव आ रहा है तो खुश हो गई। खुशी के मारे उसके पैर ज़मीन पर नहीं लग रहे थे। गोपाल ने सोचा, चलो, जब गाँव आया ही हूँ, तो माँ

से मिलता चलूँ। गोपाल जब घर पहुँचा तो उसकी माँ ठंडी ज़मीन पर गिरी पड़ी थी। उसके हाथ में चिट्ठी थी, मानों यह चिट्ठी उसने गोपाल के लिए ही लिखी थी। जब गोपाल ने चिट्ठी पढ़ी तो उसमें लिखा था “बेटा तुम जहाँ भी रहो, खुश रहो, अपनी जिन्दगी में खूब तरक्की करो, परमात्मा का हाथ सदैव तुम्हारे सिर पर बना रहे।”

“तुम्हें याद होगा कि जब तुम बहुत छोटे थे, तो तुम्हारे साथ एक सड़क दुर्घटना हुई थी और इस दुर्घटना में तुम्हारी एक आँख चली गई थी तो उस समय मैंने ही तुम्हें अपनी आँख दी थी।” इतना पढ़ते ही गोपाल की आँखों में आँसू भर आए। वह सोचने लगा कि उसने उस इन्सान से नफ़रत की, जिसने अपना पूरा जीवन उसी के लिए जिया। उसकी माँ ने अपनी परवाह किए बिना अपनी आँखों का बलिदान दे दिया। परन्तु वह अब अपनी गलती के लिए माफ़ी भी नहीं माँग सकता था क्योंकि उसकी माँ अब इस दुनिया में नहीं रही थी। उसकी माँ ने अपना पूरा जीवन अपने बेटे के लिए बलिदान कर दिया था।

प्रेरक विचार

- कभी हार न मानो और लगातार प्रयास करते रहो।
- लक्ष्य का रास्ता भी लक्ष्य जैसा सुन्दर होता है।
- शौँति आपको अपने अंदर से मिलती है, बाहरी वातावरण से नहीं।
- माफ करना मजबूत लोगों की निशानी है, ना की कमजोर लोगों की।
- अगर आप बदलाव चाहते हैं तो पहले अपने आप को बदलिए।

—महात्मा गाँधी

‘नशा’ : गम्भीर समस्या

तेजस्विनी राणा

एस.जी.जी.एस.कॉलेज, सैक्टर 26, चंडीगढ़

“न उम्मीद है, न ही आशा है,
अब तो चारों ओर निराशा है।
बर्बाद तुम्हें ये कर देगा,
नशे की यही तो परिभाषा है।”

‘नशा’ जिसकी परिभाषा ही बर्बादी है, वह तो निश्चित तौर पर समाज को पतन की ओर अग्रसर करेगा। ‘नशा’— यह शब्द सुनने में तो कितना सरल प्रतीत होता है किन्तु इसका भावार्थ एवं अंतिम उद्देश्य केवल विनाश ही है। इसका हमारे जीवन पर जो प्रभाव पड़ता है वह निस्संदेह ही एक बेहद चिन्ताजनक विषय है। जब हम बैठकर नशे जैसे गंभीर विषय की विवेचना करते हैं तब हमें यह ज्ञान होता है कि आज तक नशे ने किसी का भला तो क्या किया, अपितु उस व्यक्ति के साथ-साथ उसके परिवार के भविष्य को भी अंधकारमय कर दिया। आज इस नशे ने हमारे समाज को दीमक की तरह खाना शुरू कर दिया है। आज का युवा वर्ग बहुत बड़ी संख्या में इस ज़हर का सेवन प्रतिदिन कर रहा है। वह यह नहीं समझ पा रहा कि इसका अंत कितना भयंकर एवं त्रासदीपूर्ण होगा। आज तो युवा वर्ग यह मान बैठा है कि नशे ने उसका जीवन सरल कर दिया है किन्तु उसे इस बात का ज्ञान निश्चित तौर पर नहीं है कि वह अपने पाँव पर खुद कुल्हाड़ी मार रहा है।

अब सोचने का विषय यह है कि नशा—सेवन की शुरुआत होती किस प्रकार है? कौन से कारण हैं जो युवाओं को नशे की ओर आकर्षित करते हैं? अपनी युवावस्था में वह ऐसी चीजों की ओर आकर्षित होता है और उसे यह लगता है कि यदि उसने इन सब पदार्थों का सेवन नहीं किया तो उसके दोस्त उसे पसन्द नहीं करेंगे। उसका सब मज़ाक बनाएंगे, इत्यादि। दूसरा महत्वपूर्ण कारण है— “दोस्तों द्वारा प्रेरित करना”। कई बार व्यक्ति इतनी गलत संगति में पड़ जाता है जो उसके जीवन में विषम अंधकार फैला देती है। जिस प्रकार एक खराब फल, अपने साथ रखे सभी स्वच्छ, ताजा फलों को भी खराब कर देता है उसी प्रकार से एक गलत व्यक्ति अपने सभी साथियों को भी खराब कर सकता है। आज के युवा-वर्ग के सामने एक बड़ी चुनौती है—‘तनाव’ से बचना। आज का समाज निरन्तर इतनी तेजी से बदलता जा रहा है कि कई युवा पिछड़ते जा रहे हैं। युवा अपनी इच्छाओं को व्यक्त नहीं कर पाते। माता-पिता से बात नहीं कर पाते, उन्हें अकेलेपन की अनुभूति होती रहती है। उन्हें लगता है कि सभी लोग उसे अनदेखा कर रहे हैं। इन्हीं सभी कारणों की वज़ह से वह युवा अकेलापन दूर करने के लिए नशे का सहारा लेता है। क्योंकि नशे के सेवन से वह खुद को सब प्रकार की कठिनाइयों एवं परेशानियों से दूर अनुभव करता है और इस नशे रूपी दलदल में फँसता ही चला जाता है।

नशा किसी भी प्रकार का क्यों न हो, उसका अंतिम चरण तो वेदना से भरा हुआ ही है। सत्य तो यह है कि जिस व्यक्ति ने नशे का हाथ थाम लिया, उसका सफलता दामन छोड़ जाती है। नशे से ग्रस्त युवा चाहे वह स्त्री है अथवा पुरुष, वह कभी अपनी जिन्दगी में कुछ प्राप्त नहीं कर पाएगा। नशे के कारण, उसका शिक्षा-स्तर गिरता ही चला जाता है। वह न तो अपनी पढ़ाई पर ध्यान दे पाता है और न ही अपने निजी-जीवन पर। वह अपने माता-पिता से व अपने मित्रों से दूर होता चला जाता है। जब तक वह नशे में रहता है तब तक तो वह अपने

ख्यालों के महल में खुश रहता है किन्तु जब वह उस नशे की दुनिया से बाहर निकलकर वास्तविकता को देखता है तब उसे अनुभव होता है कि उसने अपने जीवन में क्या खो दिया है? जिस मानसिक तनाव से बचने के लिए वह इस नशे के घने अंधेरे में फंसता है वही नशा उसे और अधिक तनाव की ओर ले जाता है। यदि आँकड़ों पर नज़र दौड़ाई जाए तो लगभग 75-80% युवा, जो नशे के शिकार हैं वह अपना जीवन स्वयं बर्बाद कर रहे हैं। यदि देखें तो हमें पता चलेगा कि जो व्यक्ति युवावस्था से नशा करता आया है वह आगे चलकर कभी एक सुखी गृहस्थी नहीं बसा सकता। अपने नशे की लत को परिपूर्ण करने के लिए यदि उनके पास धन का अभाव हो तो वे बढ़-चढ़कर अपराधिक गतिविधियों में भाग लेते हैं। कई मामले हमारे सामने आते हैं जहाँ हम नशे में डूबे युवाओं को दोषी देखते हैं। नशे की हालत में लूट-पाट, बलात्कार, वाहनों द्वारा लोगों को कुचल देना, हत्या इत्यादि भीषण अपराध कर बैठते हैं। उनके अन्दर की इंसानियत पूर्णतः समाप्त हो जाती है। नशा उन्हें मानव से दानव बना देता है। अच्छे-बुरे का भी ज्ञान भुला दिया जाता है। हम ऐसे निराशाजनक कार्य कर गुजरते हैं जो हमने कभी सोचे भी न थे।

अब यह प्रश्न भी उभर कर आता है कि यदि कोई व्यक्ति नशे से निज़ात पाना चाहता है तो वह क्या करे? नशे की लत को छोड़ना असंभव नहीं है। किन्तु यदि मनुष्य चाहे तो वह क्या नहीं कर सकता? उसके लिए हर कार्य सरल है यदि उसने अपने मन में ठान ली हो—

उम्मीद की ज्योति कभी
कम नहीं होती,
सोने के सौ टुकड़े कर दो मगर
फिर भी उसकी कीमत कम नहीं होती।
भूल होना 'प्रकृति' है।
मान लेना 'संस्कृति' है।
आगे बढ़ जाना 'प्रगति' है।

इन्हीं पंक्तियों को ध्यान में रखकर व्यक्ति को दृढ़-निश्चय कर लेना चाहिए कि उसे इस कुत्सित जिन्दगी से छुटकारा चाहिए। आज तो जगह-जगह नशा-मुक्ति केन्द्र खुल गए हैं जो नशा छोड़ने के लिए व्यक्ति की हर सम्भव सहायता करने के लिए तत्पर हैं। हमें बस अपने अंदर यह विश्वास रखना है कि सब ठीक होगा। नशा छोड़ने में हमारे माता-पिता, मित्र-गण बहुत ही महत्वपूर्ण भूमिका निभा सकते हैं। उनके प्रेम एवं सहयोग से हमारी नशा छोड़ने की हिम्मत प्रबल हो जाती है। सरकार भी हमें इस ओर जागरूक करने के लिए कई कार्यक्रम करवा रही है। मीडिया का भी नशा मुक्ति में एक विशेष योगदान है—

नशे का साथ छोड़ो
जिन्दगी से नाता जोड़ो

हमें यह बात अवश्य ही ध्यान में रखनी है उम्मीद तो कर, मंजिल खुद तुझे मिल जाएगी, कभी सुना है घोर अंधकार ने सुबह होने न दी हो।'

अंततः इस गम्भीर विषय की हर सम्भव तथ्यों से विवेचना करके यह निष्कर्ष निकलता है कि नशा करना उस दीमक के समान है जो मज़बूत से मज़बूत पेड़ को भी खोखला बना देता है। यदि हम चाहते हैं कि हमारा एवं समाज का भला हो तो हमें युवाओं को इसके दुष्परिणामों से अवगत करवाना ही होगा। उन्हें इसे छोड़ने की ओर प्रेरित करना ही होगा, तभी समाज एवं देश का विकास होगा। अगर युवा नशा-रहित होगा, तभी देश का सही अर्थों में उत्थान होगा। कोशिश करने वालों की कभी हार नहीं होती। हिम्मत खो देने वालों की नौका कभी पार नहीं होती।

तू जिद्दी है अगर,
तुझे जीतना है हर डर।
तू आज फिर से उठ,
और कुछ कर गुज़र।
तेरा भी बड़ा नाम होगा,
अंधकार के बाद चमकदार प्रकाश होगा।
जो तुझे चाहिए तू वो पा ही जाएगा,
तू कर्म करता चल।
'वो' ऊपरवाला तेरी झोली में,
हर सम्भव सुख भर जाएगा।

हमें इसी तरह सकारात्मक सोच रखकर आगे बढ़ना है और अपने जीवन को सफल बनाना है। जब युवा वर्ग नशा मुक्त एवं प्रगतिशील होगा, तभी जाकर हमारा देश विकासशील देशों की श्रेणी से विकसित देशों की श्रेणी में आ जाएगा।

धन्यवाद

साहस सभी मानवीय गुणों में प्रथम है क्योंकि यह वो गुण है जो आप में अन्य गुणों को विकसित करता है।

— अरस्तू

मैं अपने जीवन के आखिरी क्षणों में हूँ। जिन्दगी पर कब पूर्ण विराम लग जाए पता नहीं। दिल का दौरा पड़ने के कारण मुझे सिटी अस्पताल में दाखिल करवाया गया। आज इस आई.सी.यू में दाखिल हुए मुझे बहुत दिन हो गए परन्तु अभी भी डाक्टरों की तरफ से कोई सही उत्तर नहीं मिल पा रहा। मेरे परिवार वाले न जाने किस प्रकार दिन व्यतीत कर रहे होंगे। मात्र एक घंटे का समय प्रातः एवं एक घंटे का समय शाम को मिलने के लिए दिया जाता है और उस एक घंटे में भी वे लोग खुश रहने का झूठा नाटक करके चले जाते हैं जैसे कि मुझे उनके दर्द का आभास नहीं हो रहा।

कल शाम की ही बात है कि मेरी बेटी मुझसे मिलने आई। उसे लगा कि शायद मैं सो रहा हूँ तो वह दबे पांव अन्दर आई और मेरे पलंग के पास पड़ी कुर्सी पर बैठ गई। पहले तो वह काफी शान्त बैठी रही परन्तु बाद में शायद वह अपनी भावनाओं को रोक न सकी व फूट-फूट कर रोने लगी। मैंने उसका हाथ पकड़ा और कहा—“क्या हुआ, मेरी लाडो रानी को?” मेरी आवाज़ सुनते ही उसने अपने दुपट्टे से ही अपने आँसुओं को साफ किया व खुशी प्रकट करने का नाटक करते हुए बोली—“पिता जी, अरे आप कब उठे? लो मुझे तो पता ही नहीं चला।”

“अब तू भी अपने पिता से सब छुपाने लगी है सुधा। इतनी बड़ी तू कब हो गई?” मैंने कहा—“मैं तो कुछ भी नहीं छुपा रही। भला मैं क्यों आपसे छुपाऊँगी कुछ?” आश्चर्यचकित होने का नाटक करते हुए सुधा ने कहा।

सुधा मेरी सबसे बड़ी एवं लाडली बिटिया है। मेरी पत्नी रमा के गुज़र जाने के बाद सुधा ने मात्र 17 साल की उम्र में ही घर की जिम्मेदारी खूब संभाली थी तथा अपने दो छोटे भाइयों को भी माँ की ममता से कभी वंचित न रखा। मेरे दोनों जुड़वां बेटे केवल सात वर्ष के थे जब मेरी पत्नी रमा की कैंसर के कारण अकाल मृत्यु हो गई थी। तब से लेकर आज तक सुधा ने उन्हें माँ की कमी कभी नहीं महसूस होने दी।

“बता बेटी क्या हुआ है? तेरा बाप अभी भी तेरे साथ है और अपने अंतिम क्षण तक रहेगा।” मैंने सुधा को हौसला देते हुए कहा।

यह सुनकर सुधा के आँसू न रुके और वह रोते हुए कहने लगी—“पिता जी, भगवान ने पहले हमारे सिर से माँ का साया छीन लिया और जब से माँ गई हैं तब से आपकी तबीयत भी कुछ स्थिर नहीं रही। कन्हैया की यह कैसी लीला है कि हमारे ऊपर ऐसे दुखों के पहाड़ टूट रहे हैं?”

“लाडो, कन्हैया की लीला ही तो है कि तेरा बाप आज तेरे सामने जिंदा है। यह कन्हैया की लीला ही तो है कि आज मैं अपने तीनों बच्चों की खुशहाल गृहस्थी देख रहा हूँ।” मैंने उसे मुस्कुराते हुए कहा।

“परन्तु मैं कुछ समझी नहीं, पिता जी।” सुधा ने आश्चर्यचकित होते हुए कहा।

इससे पहले कि मैं उसे कोई उत्तर दे सकता कि दरवाज़े से मैंने नर्स को अन्दर आते हुए देखा। नर्स को देखकर मैं चुप हो गया और परिस्थिति को देखते हुए सुधा भी चुप हो गई। नर्स एक घंटे के समय का पूर्ण होने का संदेश देने आई थी। सुधा ने नर्स को बहुत कहा कि वह उसे बस आधा घंटा और रुकने की इजाज़त दे दे, परन्तु नर्स ने उसकी एक न सुनी और अपनी लाचारी व्यक्त करते हुए कहा—“मैडम, हमारे हाथ में कुछ नहीं है। हम तो स्वयं भी अस्पताल के नियमों के खिलाफ नहीं जा सकते। हमारी नौकरी को भी खतरा है। मैं तो आपसे यही कहूँगी कि आप सुबह आकर मिल लेना।”

यह सुनकर न चाहते हुए भी सुधा को बाहर जाना पड़ा। जाने से पहले जब वह मुझे मिली तो उसके चेहरे पर मायूसी साफ झलक रही थी। सुधा के बाहर जाते ही डाक्टर साहब अन्दर आए। उन्होंने नर्स से मेरे सारे दिन की रिपोर्ट पूछी व चेकअप किया, परन्तु बिना कुछ कहे ही बाहर चले गए।

दरवाजे पर खट-खट हुई और सुधा भीतर आयी और पूछने लगी—“अब बताइए पिता जी कि आप कल क्या कह रहे थे? मैं तो सारी रात यह सोच-सोच कर सवालोंने से जूझती रही कि न जाने आप क्या कह रहे थे।”

“अब आप अधिक विलम्ब न करो और बताओ” जिज्ञासा से भरी सुधा ने कहा। मैंने शर्त रखते हुए कहा कि वह बीच में कोई प्रश्न नहीं करेगी व अंत तक ध्यान से सुनेगी और वह इस पर मान गई।

“याद है बेटी, जब रमा की मृत्यु हुई तो उसके एक हफ्ते बाद ही मेरी तबियत रात को बहुत खराब हो गई थी परन्तु ऐसी परिस्थितियों में मैंने किसी से भी अपनी इस हालत के बारे में बात करना ठीक नहीं समझा। जैसे ही मैंने अपनी सूझ-बूझ से कोई दवा ली तो मुझे उसी क्षण नींद आ गई। नींद में सपने में मैं एक ऐसे स्थान पर था जहाँ हर तरफ घंटियों की आवाजें थी और बहुत अंधेरा था। तभी मुझे वहाँ दूर से एक तेज़ रोशनी आती दिखाई दी। वह रोशनी इतनी तेज़ थी कि मेरी आँखें भी नहीं खुल रही थी। तेज़ होती भी क्यों न, क्योंकि वह तो मेरे कन्हैया का प्रकाश था। तब वहाँ उस रोशनी में कन्हैया प्रकट हुए और उन्होंने मुझसे कहा कि वह मुझे अपने साथ ले जाने आए हैं। अपने कन्हैया के दर्शन कर मेरे भाग्य के द्वार खुल गए थे परन्तु तब तुम तीनों बहुत छोटे थे और ऐसे तो तुम अनाथ ही हो जाते। मैंने तब कन्हैया से कुछ वर्षों का समय माँगा था कि मैं तुम तीनों की शादी अपने हाथों कर सकूँ और यह मेरा दिलदार कन्हैया ही था जिसने मेरी दुआ कबूल की और मुझे कुछ और साल जिन्दगी के दिए। नहीं तो मेरी जिन्दगी का अंत तो तब निश्चित ही था। मेरी जिन्दगी तो उस क्षण ही पूरी हो चुकी थी जब मुझे उस समय पहला दिल का दौरा पड़ा था। बिटिया रानी, यह कन्हैया की लीला ही तो है कि आज तीन दिल के दौरे पड़ने के बाद भी तुम्हारा पिता तुम्हारे साथ है।” मैंने मुस्कुराते हुए सुधा को सारी बात बताई।

सुधा की आँखों में आँसू थे परन्तु उसके मुँह से एक शब्द भी न निकल रहा था। मैंने उसका हाथ पकड़ा तथा कहा — “बेटा, जिन्दगी का कोई पता नहीं कि कब खत्म हो जाए, इसलिए हर पल को अच्छे से व्यतीत करो और उस भगवान का शुक्रिया अवश्य करो।” इतने में फिर दरवाजा खटखटाया और नर्स अन्दर आई और एक घंटे के पूर्ण होने का इशारा किया। सुधा उठकर बाहर ही जा रही थी कि मैंने पीछे से गाना गुनगुनाया—

“जिन्दगी इक सफ़र है सुहाना, यहाँ कल क्या हो किसने जाना।”

इंसान अपने विचारों से निर्मित प्राणी है, वो जैसा सोचता है वैसा बन जाता है।

— महात्मा गाँधी

‘छोर’ : एक सुकून

कशिश ठाकुर

एस.जी.जी.एस.कॉलेज, सैक्टर 26, चंडीगढ़

शहरी ढंग से नवनिर्मित घर के बड़े से कमरे के छोर पर दर्पण के सामने चंचल के पिता खड़े हैं। अंदर के कमरे से आते हुए ख़ाँस कर गायत्री देवी कहती हैं।

“बेटा ! तबीयत कुछ नासाज़ है, आज तो दवाखाने ले ही चलो।”

उन्हें देखने एवं उनके स्वर से उनकी तबीयत का अंदाज़ा लगाया जा सकता था। वही पुरानी खाकी रंग की सूती चुन्नी वाली बुजुर्ग की ध्वनि अभी भी वैसी ही प्रेमायुक्त थी।

“हाँ माँ ! शाम को ‘ऑफिस’ से लौटते ही ले चलता हूँ।” अपनी विलायती ‘टाई’ ठीक करते हुए बेटे ने भी तत्परता से उत्तर दे दिया।

तत्पश्चात् गायत्री देवी अपने कक्ष में चली जाती हैं। घर का सबसे अँधेरा कमरा, दादा के जमाने का साज-सज्जा का सामान, पंखा, पलंग इत्यादि। जिसे गायत्री देवी ने घर के नवनिर्माण के वक्त बदलवाने न दिया था। वहीं पुराना बिस्तर, उस पर नई चद्दर। गायत्री देवी, सिर पर खाकी दुपट्टा, अपने दुर्बल शरीर को ‘कँबली’ में लपेटकर हृदय के सागर को वर्षा की लय में उतारते हुए उस सफेद से भूरे पड़ चुके पंखे को गहराई भरी आँखों से एकटक निहारने लग जाती है। इतने ही में चंचल की प्रभाती चहचहाहट कर्णों में मधुर ध्वनि सी पड़ती है।

“पिता जी! जल्दी कीजिए आज तो मेरा नृत्य है। कॉलेज में, मुझे समय से पहुँचना है। आप निकलिए, इतने में, मैं दादी से मिलकर आती हूँ।”

इतना सुनते ही गायत्री देवी की नज़र पंखे से हट कर दरवाजे की तरफ से आती खिलखिलाती फुदकती गिलहरी सी आँखों वाली चंचल पर पड़ती है।

“दादी, मुझे आशीर्वाद दो, आज तो मैं नृत्य में सबको पछाड़ दूंगी।” उस चहकते से चेहरे के माथे पर शिकन आ जाती है और चंचल कुछ चिढ़कर कहती है।

“उफ! ये पंखा कितनी आवाज़ कर रहा है, आप इसे ठीक क्यों नहीं करवाते।” गायत्री देवी हल्का मुस्कुराकर कहती हैं “हाँ हाँ, बेटा तेरे पिता के पास बखत कहाँ है?”

गायत्री देवी अभी कह ही रही होती हैं परन्तु चंचल तो कक्ष से निकल कर बाहर चली जाती है। गायत्री देवी की नज़र फिर पंखे पर ही होती है और वो अपनी बात कहती हैं। “मुआ ! ये पंखा भी मेरे संग बूढ़ा होरयो है।”

परन्तु इन उलाहनों के बावजूद मानो यह उनके जिगर के एक छोर पर उस पंखे के प्रति अगाध प्रेम हो। मानो पंखे की क्षीण आवाज़ दादा की फटकार हो, मानो वो कह रहे हों ‘सभी सुख सुविधाएँ होने के बावजूद भी तुम्हें तसल्ली नहीं है।’ पर ये पंखा महज एक पंखा नहीं है, ये वही उपहार है जो दादा जी ने पहली सालगिरह पर लगवाया था। इसी तरह पंखे की संगत में दादी अपना पूरा दिन व्यतीत कर लेती थी और शाम के समय पूरा परिवार एकत्र होकर भोजन करता था।

सब यूँ ही चलता रहा। दो वर्ष बीत गए थे। ये दो वर्ष पवन के झोंके की तीव्रता से निकल गए थे। चंचल का कॉलेज समाप्त हो चुका था। परन्तु अभी तक उसकी कहीं नौकरी नहीं लगी थी जबकि उसके बाकी के कुछ साथी तो पदोन्नति भी प्राप्त कर चुके थे। वो उड़ती चिड़िया अब पंखहीन पक्षी समान दादी के साथ उसी कक्ष में बैठी रहती। वही अँधेरा कमरा, पुराने जमाने की अलमारी, बिस्तर, कुर्सी, मेज एवं 'पंखा'। सभी कुछ वही तो था। आज भी गायत्री देवी अपने पुत्र से दवाखाने चलने को हर दूसरे, चौथे दिन आग्रह किया करती थी। परन्तु उसका पुत्र स्नेह अभी भी कम न था।

पुत्र भी हर दफा 'हामी भरी "ना" किए देता था। परन्तु अबकी बार बात गायत्री देवी की नहीं, चंचल की थी। अतः अंततः सपरिवार वे अस्पताल पहुँचे। चेतन अपनी पुत्री को लेकर अधिक चिंतित था। चेतन अपने मनोभाव चिकित्सक के सामने प्रकट करता है।

“डॉक्टर साहब ! चंचल बड़ी ही उल्लास से जीती थी। बहुत खुशमिजाज स्वभाव की है। परन्तु कुछ समय से बिल्कुल नहीं बोलती, चुपचाप एक कोने में किसी पादप के समान स्थिर सी रहती है।” चिकित्सक चंचल को देखते हैं एवं एकांत में भी उससे वार्तालाप करते हैं। उन्हें भी आभास होता है मानो शहद बनाने वाली मधुमक्खी ने भिनभिनाना बंद कर दिया हो। सब देखने परखने के पश्चात् 'डाक्टर', चेतन को बताते हैं। “चेतन जी! शारीरिक रूप से तों चंचल पूर्णतः स्वस्थ है परन्तु....”

“परन्तु.....परन्तु क्या”?

परन्तु वह मानसिक रूप से....”

इतना सुनते ही चेतन बोला—“ये कैसे हो सकता है? चंचल मेरी इकलौती पुत्री है।”

इतना कहते ही चेतन के हृदय का सागर आँखों के बाँधों पर एकत्र हो जाता है। 'डा. नेने' चेतन के कंधे पर हाथ रखकर उसे समझाते हैं 'मानसिक शैथिल्यता' का इलाज दवा से बेहतर दुआ एवं प्रेम कर सकता है।” “परन्तु डॉक्टर साहब ! चंचल इकलौती बेटी है उसे कभी प्यार की कमी नहीं होने दी है, मैंने।”

“आप उसकी इच्छाओं का ध्यान रखिए एवं कोशिश करें कि वह अकेली व चिंतित न रहे। मैं ये कुछ दवाइयाँ लिख देता हूँ, सुबह शाम देते रहिएगा।”

गायत्री देवी की दवा का ख्याल तो उन्हें स्वयं भी न रहा था। घर आकर सभी चंचल की आवभगत में लग गए। परन्तु चंचल तो अब निश्चल सी अंधेरे कमरे में लम्बी बाहों वाली झूले सी कुर्सी को पीछे तो कभी आगे धकेलते बैठी एकटक उस घर की पुरातन वस्तु 'पंखे' को निहारती रहती। मानो दादी के समान उसका भी उस पंखे से कोई पिछले जन्म का रिश्ता हो। मानों चंचल का मानसिक शोर उस पंखे के शोर के साथ कोई तुकबंदी कर रहा हो।

“ये पंखा ! काश पुराना न होता!”

चंचल बड़बड़ा रही थी और दादी ने सुन लिया।

गायत्री देवी भावविहीन क्षुब्ध सी हो गई। अपने मन को झंकृत अवस्था में एकटक पंखे को देखती, फिर

पलक झपक कर चंचल को देखती।

उस मरुस्थल का एकमात्र समृद्ध पादप था वो 'पंखा'!

परन्तु उसी क्षण, उन झुर्रीदार चेहरे पर गिरी वो आंसू की बूंदें उसे आत्मग्लानि का एहसास करा रही थीं। तीव्रता से गुसलखाने में जाकर गायत्री देवी का रूदन बाहर आ जाता है। 'मैं तो विधवा ही थी, भला पंखे में कोई मृत आत्मा कैसे रह सकती है। अपने स्वार्थ के कारण मैं अपनी चंचल की असमर्थता भी न देख पाई! कितनी अभागिन हूँ मैं!' उसी शाम को चेतन से गायत्री पंखे के विषय पर वार्तालाप करती है। अपनी 'खाकी चुनरी' से अपने अश्रुपूर्ण नेत्रों को साफ करते हुए— "बेटा! ये पंखा बदलवा ही दो, शायद यही क्षीण आवाज़ चंचल की तबीयत ठीक न होने का कारण है"

चेतन का ध्यान पंखे पर जाते ही उसे बदलवाने में दो घड़ी का भी वक्त न लगा। पंखे की घर से विदाई के वक्त घर में रोष यूं हुआ मानों किसी 'सजीव' का 'पार्थिव शरीर' ले जा रहे हों। अब घर का वो कमरा भी पुनः निर्मित करवा दिया है। चंचल की स्थिति में बदलाव तो है परन्तु स्वभाव में उससे कहीं अधिक।

अब वह कक्ष भी घर के बाकी कक्षों की तरह दिखता है। उस पंखे की क्षीण आवाज़ का शोर भी जा चुका है। जो अपने साथ-साथ गायत्री देवी एवं चंचल दोनों के आंतरिक सुकून को ले गया। गायत्री देवी अपना अधिकतर समय घर के मन्दिर में बिताती हैं अपने 'प्रेम की खोज में'। चंचल निकट के अनाथ आश्रम में जाकर बच्चों को नृत्य सिखाती है एवं उनकी मासूम मुस्कुराहट में अपने विच्छेदित हृदय के प्रति प्यार ढूँढती एवं लक्ष्य संवारती है। वो क्षीण आवाज़ का शोर इन्द्रधनुषी रंगों को अपने प्रेम में डुबोकर इस प्रकार विलुप्त कर गई जैसे सूर्य की तीव्र किरणें ओस की बूंदों के जुलूस को।

युवा वह है

- जो अनीति से लड़ता है।
- जो दुर्गुणों से दूर रहता है।
- जो काल की चाल को बदल देता है।
- जिसमें जोश के साथ होश भी है।
- जिसमें राष्ट्र के लिए बलिदान की आस्था है।
- जो समस्याओं का समाधान निकालता है।
- जो प्रेरक इतिहास रचता है।

—स्वामी विवेकानन्द

Mrs. Kusam Singh being honored by Dr. Neena Seth Pajni, Dr. Shiva Malik and Prof. Pankaj Mala Sharma during the annual function of the Department of Youth Welfare

Renowned Theatre Director, Mr. Kewal Dhaliwal is being honoured by Prof. Devinder Singh, SVC, Dr. Navdeep Goyal and Dr. Parminder Singh, after the performance of Punjabi Play 'Khooni Vaisakhi' dedicated to Jallianwala Bagh Centenary Commemorations

Student campers during the Yoga Session in the Youth Training Camp at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (HP)

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring students who represented Panjab University in 12th South Asian Universities Youth Festival (12th SAUFEST) organized by Association of Indian Universities at Pt. Ravishankar Shukla University, Raipur, Chhatisgarh

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring students who represented Panjab University Chandigarh in All India National Youth Festival organized by Association of Indian Universities held at Chandigarh University, Gharuan, Mohali, Punjab

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring the PU team of Folk/Tribal Dance (P.G. Govt. College for Girls, Sector - 42, Chandigarh) who won the consolation prize in the North Zone Inter-University Youth Festival 2018

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring the PU One Act Play Team (Dev Samaj College for Women, Ferozepur City) winner of consolation prize in the North Zone Inter-University Youth Festival 2018

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring the students from PU contingent who participated in North Zone Inter-University Youth Festival 2018

Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University Chandigarh honouring the Panjab University team, who secured First position during the All India Inter-University National Seminar-2018 organized by Association of Indian University, New Delhi at Lovely Professional University, Phagwara

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar is being honoured by Dr. Mukti Gill, Principal Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana during the Function dedicated to 550th Parkash Purb of Sri Guru Nanak Dev ji

Lt. Gen. K J Singh, Professor, Maharaja Ranjit Singh Chair, Panjab University Chandigarh is being honoured during the Youth Festival at GGDSD College, Sec. 32, Chandigarh

Panjab University Folk/Tribal Dance Team (Khalsa College for Women, Civil lines, Ludhiana) ready to perform in the 12th SUAFEST organised by Association of Indian Universities, New Delhi at Pt. Ravi Shankar Shukla University, Raipur, Chhatisgarh

CONTENTS

Sr. No.	Title	Participants	Collage Name	Page No.
1.	The Nutrition for Brain	Ravinder Jeet Singh	Assistant Professor, A.S. College, Khanna	64
2.	Nature	Isha Singla	Sri Aurobindo College of Commerce and Management, Ludhiana	65
3.	Whatsoever a Man Soweth, that Shall He also Reap	Samriti	D.A.V. College of Education, Hoshiarpur	67
4.	Corruption	Ramneet Kaur	Post Graduate Government College for Girls, Sector- 42, Chandigarh	68
5.	Democracy	Sidak Grove	D.A.V. College, Malout	70
6.	Society of India: State and Direction	Anushkha Likhi	Arya College, Ludhiana	71
7.	Demographic Explosion	Anjali Arora	S.D. College for Women, Moga	73
8.	Women and Globalization	Sneha Rai	Bhutta College of Education, Bhutta	74
9.	Women in Independent times	Anshu Sood	Panjab University Regional Centre, Hoshiarpur	75
10.	Him for Her	Jalseen Kaur	Government College, Hoshiarpur	76
11.	Drugs: A High Road to Fatality	Niharika Rai	Post Graduate Government College, Sector - 11, Chandigarh	77
12.	Cold Turkey	Shweta Bhatia	Guru Nanak Girls College, Ludhiana	78
13.	Mother	Aliza Bless	D.A.V. College for women, Ferozeopur	79
14.	Emotions	Navreet Kaur	Gopichand Arya Mahila College, Abohar	80
15.	The War after a War	Simranjeet Kaur	S.C.D. Government College, Ludhiana	81
16.	The Bridge of Love	Tuba Rizvi	D.A.V. College, Chandigarh	83
17.	Just Like Stand	Avantika Thakur	Government College of Education, Sec. 20D, Chandigarh	85

The Nutrition for Brain

A point is often raised among elderly people, in routine conversations, that all is lost out on our present young generation. For a generation that is addicted to PUBG, obsessed with selfie culture and hooked to face book 24X7, things are not rosy. Social networking sites have made an adverse impact on our writing skills, communication skills and decision making ability. Among a larger section of society the culture of reading books has become a thing of past.

However as one goes through the articles submitted by students in creative writing contests a silver lining can be seen in the dark cloud. The attention to detail, strong vocabulary, original ideas in essays, the cast and plot in stories hold your rapt attention. These original writings indicate that there is a section of youth that is still into reading and writing. Francis Bacon says, “Youth is the time for embarking upon inventions, experiments, adventures and for undertaking imaginative sights”. This is what the students, who participated in creative writing contests, have achieved. These students have the potential of becoming established fiction and nonfiction writers.

Reading books enhances vocabulary, activates brain and improves memory. A voracious reader has a vast depository of vocabulary. A large vocabulary helps in keeping mind resilient. Learning to play a new instrument or learning a new language can act as a food for brain. According to a research at Yale School of Public Health; people in their 50s who read books for at least half an hour lived two years longer than the ones who did not read at all. Multilingual patients develop dementia 4.5 years later than monolingual patients according to a study in Neurology. The more you read the more information you add into your brain. This information proves helpful in tough circumstances when you have to take decisions at the spot. Thus reading enhances analytical skills of the person and one develops an ability to read between the lines.

Ravinder Jeet Singh
Assistant Professor
A.S. College, Khanna

Nature

Isha Singla

Sri Aurobindo College of Commerce and Management
Ludhiana

Great thinkers and theologists, philosophers and philanthropists, seers and sages of all climes and countries, face an obsession to the question- whether the world is worth living in? Pollution has made it unworthy still.

Although many a hyacinth bloomed in the Eden of romanticism, Wordsworth out-topped every other blossom. He had an original approach to nature. If Shelley intellectualized nature, Keats read sensuousness in it, Coleridge discovered in its folds the hypnotic and necromantic pulls of supernaturalism, Byron dug new energy in it. It was Wordsworth who acted as its highest priest; found a corporeal mate, a spiritual mentor, a psychological healer, lulling mother and a lolling nurse in its embrace. Unfortunately, today it has been reduced to a tragic comedy, a beautiful tyrant. The perpetrators of the crime are the human nature's wisest creation- a damnable saint and an honourable villain.

It is rightly said- absolute power corrupts absolutely.

The summum bonum of pollution is 'impurity'. Environmental pollution (land pollution, water pollution, air pollution, noise pollution) is a common term that jars our eardrums, but is the scope extendable? Pollution can be of language, religion, power(corruption), governance(totalitarianism), economy(monopolies), love and relationship, mind and thoughts, social(gender inequality, casteism, communalism). This list is inclusive but not exhaustive.

The genesis of pollution is exploitation. As Mahatma Gandhi put forward, "there is enough for everyone's need but not for everyone's greed."

Nature has witnessed life in numberless forms, numberless times, life after life, age after age, has now entered the dog days of summer:

- Ganga has been flowing into the Bay of Pollution.
- India ranks 177 out of 180 nations on the environmental performance index.
- Out of the 20 most polluted cities in the world, 14 hail from India.
- 9 out of the 10 people inhale toxic air.
- 90% of the population is living in threatened areas, marked by WHO.
- Plastic waste worldwide, if heaped, would be 26 times the height of Burj Khalifa.
- Delhi, which is home to 190 million people, is a silent spectator of 1500 premature deaths.

- Nearly 50% of the Indian region will face a severe shortage of fresh water in near future.

The world is facing a paradox of abundance as in 'The Rime of Ancient Mariner,' “water, water everywhere, not a drop to drink”, by Samuel Taylor Coleridge.

Air pollution is sucking solace, sitting stunningly on serenity and is sowing sulking souls. Sickness and sickliness are the order.

The major contributors to the gas chamber are sulphur dioxide, nitrogen dioxide, carbon monoxide, particulate matter (PM 2.5 to PM 10). Indoor pollution is galore which benefits none but the traders of air purifiers. The lands have turned barren, water filthy, sound cacophonic and air suffocating.

Rabindra Nath Tagore has put it straight, “You can't cross the sea merely by standing and staring at it.” The government, the industries, the bureaucrats have passed the buck and are merely running marionette shows.

- Lately, the Supreme Court has put the limit on the time slot of bursting green crackers.
- India has joined the United Nation's programme of sustainable development.
- Recent Supreme Court ruling has kicked the bucket of 10 years old petrol and 15 years old diesel vehicles in Delhi NCR.
- Government of India recently launched 'Ujjwala Yojana' scheme which has significantly reduced indoor pollution. LPG connections were given free of cost to BPL families under this scheme.

To combat pollution a dime is a dozen. Environmental pollution has endangered the economy, with natural resources depleted. Society has been pushed into a dark ignoble, horrendous callous state, affecting the cognitive abilities of human brains, and it is burdening the health care system. However, mother courage will emerge as the mother of mankind. Remember, 'if you sleep with the dogs, you wake up with fleas.'

The grim scenario needs all eggs in one basket. The gravitas of the issue can be emphasized through the suggestion put forward by a famous theorist and physicist, Stephen Hawking, "Human species must leave the earth within the next 100 years if it has to survive."

Nature might soon, disappear from the debate of Nature v/s Nurture. The human race might soon become another tale of extinct species. Our youth must launch zero tolerance in this matter, as we know that 'a stitch in time saves nine', before the whole nine yards sink, otherwise there will be no use of crying over spilt milk.

Whatsoever a Man Soweth, that Shall He also Reap

Samriti
D.A.V. College of Education,
Hoshiarpur

Our environment is a beautiful gift that the Almighty has bestowed upon us. It consists of the colourful flora and fauna. But man for his greed has over exploited the resources and it has brought it to a critical situation where environment and resources are threatened and development has become unsustainable. Human beings should try their best to control this situation.

Deterioration in air, soil and water; excessive use of non renewable resources, deforestation, open dumping of waste, open defecation; emissions from industry, automobiles, agriculture waste burning, sums up the problem of pollution.

In earlier times people used to plant trees for food and wood. There was less stress on forests as population was small. Big trees were in abundance which released more oxygen than they consumed.

During 1930s the total forest cover was 33% but presently forest cover has considerably reduced. Polythene bags and waste plastic have added fuel to fire. Depletion of forest cover has led to buildup of carbon dioxide in atmosphere. Automobile exhaust and factory emissions are the main causes of air pollution. Chlorofluorocarbons (CFCs) released from refrigerators and air conditioners are depleting the shield of Earth i.e., ozone layer which protects us from harmful ultraviolet radiations.

Water bodies have been polluted as sewer water is being openly dumped into rivers, lakes, ponds and river bodies. Wild animals also drink this polluted water which affects them severely. Plight of Ganga and Yamuna are too well known where crores of rupees have been spent on controlling pollution and yet no solution is in sight. It has been reported that many industries also dump their waste into underground water. Solid waste from industries, household waste, electronic waste, medical waste and plastic waste have converted earth into a dustbin.

The first and foremost thing which we human beings can do is plant trees on a large scale. Forests act as a sink for carbon dioxide gas and reduce it. Industries should treat their exhaust and pass it through filters and precipitators. Awareness should be launched so that people do not resort to blatant dumping of waste into our water bodies. We should support government schemes and campaigns like 'Namami Gange' aimed at cleaning the Ganga. We should segregate our waste and it should be dumped at specified places only. There are detailed guidelines on dumping of medical waste which must be adhered to by the hospitals. People should participate in Swachh Bharat Abhiyan with zeal and enthusiasm. We should whole heartedly support our government's campaign for controlling pollution and making our environment clean, green and healthy for all living beings.

Corruption

Ramneet Kaur

Post Graduate Government College for Girls,
Sector-42, Chandigarh

After two hundred years of plunder, exploitation and humiliation, India finally started breathing fresh air of freedom and emancipation on 15th of August, 1947. None would have thought that this air would soon get contaminated by social evil and curse like corruption. “Giving money under the desk has become a common ritual in India”, states 'The Hindu' vernacular in its editorial.

The reason for India's anemic social and political performance lies in the intractability of corruption that is its omnipresence, prevalence and its multifariousness. The ones who were given the responsibility of building the nation and dispensation of justice became the propounders of corruption. Some political leaders are obsessed with the monomania of looting the country and filling their own coffers. With the assistance of their social contacts and muscle power they get into politics with the aim of enhancing their wealth and worth. They are corrupt, is quite evident from their opulent and lavish lifestyles. At least two former chief ministers were sent to jail by Supreme Court in not so distant past.

“Corruption is a cancer: a cancer that eats away at a citizen's faith in democracy, diminishes the instinct for innovation and creativity; already-tight national budgets, crowding out important national investments. It wastes the talent of entire generations. It scares away investments and jobs.”

Joe Biden

Talking of ethics in politics is the most traumatic joke of the day. Their moral rectitude has taken a back seat. Some take freedom as granted and are completely oblivious of the immense contribution and sacrifice of our freedom fighters. Is this the same India, where once Lal Bahadur Shastri gave up his post for something he was not even responsible for? He resigned only because he was abashed at the discrepancies in the system and was empathetic towards grievances of the people who were involved in the rail-accident. Nowadays politicians play a blame game and can be seen indulging in whataboutery. Major scams like 'Hawala Scam' and 'Fodder Scam' were committed with connivance of political leaders. Which profession can be more lucrative than politics? It can be said that in politics it is one time investment which is a fixed asset accompanied with upward social mobility down the generations.

Not only in politics one can trace corruption in almost every profession. From hospitals to construction agencies to recruitment officers all are minting money. Some hospitals even play with people's lives for monetary gains. Unfortunately materialistic gains have reached a crescendo where human values are on the verge of extinction. Mercenary tendencies have increased significantly. The lure of gaining money by wrongful means has trapped people. Corruption is the easy medium which involves humongous returns.

“Chai-Pani pee lo, Le de ka khatam karo” - is a common language of corruption. When one says this, the latter gets assured that the former is interested in bribing. Hence the blame cannot be levied on the bribe seekers only but the people who offer bribe are to be equally blamed for.

Is there any solution to get rid of the clutches of corruption?

Youth of our country might be the answer and must rise to the occasion. Youth's fierce fortitude, invincible strength and an indefatigable hard work approach can ameliorate the situation by extirpating corruption from its roots. Education can help in imparting values in such a way that they do not indulge in such activities.

However it cannot be concluded that all political leaders are the progenitors of corruption. Many political leaders are patriotic and work with utmost honesty for upliftment of their country. So, citizens of a nation should take sagacious decisions while choosing their political leaders and should not be swayed by the freebies offered by them. They should not be gullible to elect any leader for the sake of money or material goods.

Government is also playing a crucial role in removing corruption. Right to information Act is a cherry on the cake wherein all the information can be retrieved related to the functioning of the government.

It would be irrational to exploit our own country for our short term gains as we will be the ones to face the consequences. So, it is just like 'hitting our own head'. Let us ponder and contemplate over it.

“One of the first conditions of happiness is that the link between man and nature shall not be broken.”

-Leo Tolstoy

Democracy

Sidak Grover
D.A.V. College, Malout

Every country of the world has two types of systems for its working and functioning; autocratic and democratic? Autocracy is a system in which the people are not entitled to any rights. On the other hand, democracy refers to a system in which each and everyone living in that state or area will be entitled to equal rights. In Abraham Lincoln's view *“Democracy means a government for the people, by the people and of the people.”*

In simple words we can say that democracy is a system in which the people who run the government are elected by the people and whose main motive is welfare of the people. In democracy everyone gets equal right for casting vote and electing their representatives.

Before 1947 India was a colony of British, which they exploited a lot with their autocratic functioning. People were harassed, suppressed and exploited. It was due to the untiring efforts and sacrifices of our freedom fighters, India became an independent democratic country. Indian citizens were given seven fundamental rights that were listed in the constitution: right to freedom, right to freedom of religion, right to property, right to equality, right to constitutional remedies, cultural and education rights and right against exploitation. These rights became the leveling stones of democracy.

United States of America (USA) was the first country to attain democracy. There are a number of countries where still people live under autocratic rule.

In a democratic state there exists universal and equal voting rights to all citizens irrespective of their caste, creed or financial status. People have the power of electing their own government. Democracy should strive to strengthen and protect the individual's freedom, ensure equal opportunities, take measures to promote and guarantee respect for human rights. Right to Information Act that was implemented in 2005 has gone a long way in strengthening democracy in India. Citizens can seek information from government offices. Each government department has constituted a RTI cell which disseminates information when demanded.

Where there is a bunch of roses there will also be thorns. H.G Wells a renowned writer pointed out, *“Democracy is a double edged sword as it cuts for you and against you if not implemented properly.”*

Many corrupt officials in collusion with politicians have devised corrupt ways. Money, alcohol and freebies are distributed before elections to influence gullible and poor voters. These things weaken democracy and some wrong people also get elected to the Lok Sabha.

We will call India a fully Democratic country only when a girl, a daughter, a mother, a wife can walk alone on the roads without any danger of being harassed, every person has access to food, shelter and employment opportunities and there is harmony among communities. Government should think of it and work for it. UNO should also strive hard to strengthen democracy among member countries.

Society of India: State and Direction

Anushkha Likhi
Arya College, Ludhiana

India, the 'golden bird', is the land of different cultures, religions, beliefs, customs and traditions all integrated into one. It is a country where people from different religions like Hindus, Christians, Sikhs, among others live together.

But, the 21st century has shown us the ugly truth of the Indian society. Its present state is worse than that imagined by our great leaders Mahatma Gandhi, Jawahar Lal Nehru and Bhagat Singh who made sacrifices for the best interests of the nation. The crimes against women are increasing at an alarming rate. The newspapers these days are full of news of crimes like rape, sexual assault, harassment and acid attacks on women. The harassment does not only refer to the home but also to the work environment and public places. Is it too much for a woman to expect a safe environment for herself? As a consequence of this situation, the women are taught to come home before the dark or worse prohibited to go out. While we teach our men from the childhood that they are born to dominate and have the privilege of enjoying whatever they desire. Even an infant girl is not spared in some parts of the country where she is left to die only because she is born a girl. Women need to be empowered for the empowerment of the country. They need to be provided safer work environment and equal facilities so that they can enjoy their rights. It is the need of the hour to see that no Nirbhaya is left in pain again. Safety of women must be ensured.

There are also many conflicts among the communities on religious grounds. Each community wants to prove superiority of their religion. The outcome of these conflicts is mass violence, manipulations, hatred, destruction and disturbances. Permanent good can never be the outcome of untruth and violence. Instead of solving these issues with peace, violence is often resorted to find a solution. Recently protests for seeking reservation in Haryana and Rajasthan turned violent and there was a massive damage to property.

The present state of the country's cleanliness and sanitation facilities is horrible. People find it suitable to litter anywhere other than their homes. The villagers are least aware of the hazards of open defecation. It is also the cause of many health problems. Mahatma Gandhi believed “sanitation is more important than independence” and “Cleanliness is next to Godliness” is a common aphorism. We should focus on this agenda and take part actively and whole heartedly in the 'Swachh Bharat Abhiyan' initiated by our Prime Minister Sh. Narendra Modi to make India a cleaner nation.

More than half of India's population is suffering from extreme poverty and are below the poverty line. These are the people who cannot even afford a single meal. They lack the basic facilities such as food, clothing, shelter etc. The rate of unemployment has been the highest ever. The educated, skilled people are unable to find suitable jobs.

The love for one's country is also lacking in present times. People do not mind migrating to other countries for want of a better living environment. Instead of living life in a simple manner, they prefer to live life by showing off their materialistic things or lifestyle. The political leaders, these days, are not in politics to serve their nation but to make wealth. The ultimate consequence is the increase in corruption. Educational facilities for the children are lacking in rural areas. Not every child is able to enjoy this basic right. Despite the Indian constitution giving us equal rights, discrimination on the basis of caste, religion, gender is still prevalent. The demonetization on November 8, 2016 is going to have a long term impact; good or bad, time will tell.

The natural resources are depleting at a fast rate. The environmental degradation is also causing harm to the nature.

India is a developing country, it has come a long way since its independence, but it still has a long way to go. If it continues in this direction, it will not take long for it to stagnate and cause a wave of social and financial unrest. It needs to think about the problems and formulate policies for its solution. Jawahar Lal Nehru once said, "For the growth, it is important to awaken the women; when she moves, the family moves, the village moves and the country moves".

Remember, it takes a bigger heart to take a blow than to give one. We must not let the feeling of revenge take control of our senses, 'An eye for an eye will make the whole world blind.'

All sectors need to come together to provide healthy living conditions, education, facilities and health care to poor. Policies should be adapted to provide employment opportunities. We should believe in Mahatma Gandhi's ideologies of non violence, satyagraha and simple living. The development should take place in a sustainable manner so that the future generations may not suffer. It is up to the masses to take steps for the holistic growth and development of the country. "Be the change you wish to see."

The external is that complex of devices, techniques, mechanisms, and instrumentalities by means of which we live.

- Martin Luther King, Jr.

Demographic Explosion

Anjali Arora
S.D. College for Women,
Moga

The word population refers to the number of inhabitants in a country. It is an asset for a nation. By directing its manpower in a right direction, a country can achieve pinnacles of success. However, rise in population has put strain on the resources of developing countries.

The world has become a global village. Population is a human resource and if tapped successfully, it can help in the development of the country. To utilize this human potential our Prime Minister recently launched a 'Make in India' campaign with an aim of improving the manufacturing sector. It is hoped that it will boost innovation and create job opportunities.

China has the largest population in the world. It has effectively arrested population growth with one child norm. It is estimated that India will overtake China in population by 2030. Increase in population has resulted in unemployment. People are willing to work at lower wages and this situation leads to burglary, thefts and other social evils. Controlling fiscal deficit has become a headache for the government. India has one of the highest tax rates across globe. All this adds up to inflationary cycle. Moreover our natural resources are depleting fast and we have to import commodities. India already has a high expenditure on petroleum import.

In my view population is a boon to the country but its rapid increase has added an element of bane to it. To curb this bane, strong steps need to be taken. The sharpest tool in this regard is awareness. Generally the mindset of people is that the children are a gift of God and they (parents) are just a way to bring the predestined children into this world. Such people need to be told about the benefits of a small family. Awareness about birth control measures must be spread. NGOs and government must work to popularize family planning.

To sum up we can say that population has both its advantages and disadvantages. The disadvantages can be converted into advantages if the human resource is properly utilized. A skilled population can be a human resource and asset for a country. Skill India programme was launched keeping this in mind. The individuals also must comprehend that a small family is a happy family. A small family will be beneficial at individual, national and international levels. It will help in preserving our natural resources and reducing global warming.

Literature is the art of discovering something extraordinary about ordinary people, and saying with ordinary words something extraordinary.

- Boris Pasternak

Women and Globalization

Sneha Rai

Bhutta College of Education, Bhutta

Globalization has turned the world into a small village. Playing a huge role in this small world are 'Women'. With globalization, a positive spirit of change has made its appearance. It has shown a huge impact on the mind sets of people and now each individual is recognized by his/her skills and knowledge. It has created an environment where people are known for their work and achievements rather than their class and society.

Talking about the role globalization has played in a female's life, one can clearly observe the strength and confidence carried by women today. Women are strongly moving hand in hand with men. Gender bias or gender inequality seems to be the scenarios of the past. The world today has recognized the contributions made by women.

The support system developed by the workplace gives a feeling of comfort and dignity to women, which was lacking in the past. Multinational companies hire deserving candidates and watching a woman becoming a CEO, no more raises eyebrows. Equal position, equal rights, equal pay and what not! Globalization has showered a woman with all that she deserves. It helps to prove that 'SHE' is no less than 'HE'.

In the world of Narendra Modi and Barrack Obama, we have leaders like Malala Yusoufzai, Angela Merkel, Theresa May; the women of substance and mettle. Priyanka Chopra has established a niche for herself in the west. The eyes of the world stay glued to the screen when one after the other field is conquered by the female leaders.

Marilyn Monroe said "Give a woman the right pair of heels and she can conquer the world". She was right, her point was to give women the right push in the right direction and then there will be no more looking back. The wings of freedom and confidence, leading to a brighter future are a gift of globalization to women of today.

However there is another aspect to consider in this era of Globalization. Undoubtedly, the treatment meted out to a woman have always discouraged her and left her heart broken. That is the question of her safety and liberty. The question has tormented females, be it an 80 years old grandmother, a 9 to 5 working women, a prostitute, a mother to be or a girl child who became victim of rapes. Women are marked to be weaker and their capabilities limited to the household chores and bringing up of the children.

The changing mindsets and untiring efforts of the social activists have turned the tide. The female social activists have encouraged people, especially women to make a status for themselves. Women have proved their mettle in education, sports, politics, media and numerous other fields.

There has been a sea change in the attitude of educated men who treat women as equals and appreciate their work. The wider horizon for a better tomorrow is built together by men and women. Men and women should work in tandem to make this world a better place for the future generations.

No matter what happened in the past days and no matter what lies ahead, women today have left no stone unturned to set the competition a level ahead. Role of women will be of utmost importance in the world of tomorrow. Globalization is leading today's women to a place where she deserves to be.

Women in Independent times

Anshu Sood

Panjab University Regional Centre, Hoshiarpur

Humanity has come a long way since the first civilization sprang up on the face of earth. 21st century is the age of women empowerment. The woman of today is contributing to the society at par with men. Women have gone through a long and arduous struggle to reach this stage, which is well documented.

The woman of Vedic age enjoyed considerable respect. However she was treated merely as a commodity as the time elapsed. She was confined to the four walls. The cause of women was championed by many spiritual leaders like Guru Nanak, Kabir, Meera etc. This helped a lot in alleviating the suffering of women. Evil practices like sati, child marriage were prevalent in pre independence time. Stalwarts like Raja Ram Mohan Roy, Ishwar Chander Vidya Sagar, Swami Vivekanand, Swami Dayanand Saraswati worked for the upliftment of women. Great women like Annie Besant, Sarojini Naidu, Margret Fletcher did a pioneering work for the cause of women. Sati was banned during British rule. Marie Curie with her Nobel Prize opened new vistas for women in research.

Woman in present times has proved her mark in every field and has made inroads into the fields that were considered male's bastion. The patriarchic mindset and considering women as an inferior gender is still deeply rooted in our society. Another challenge is the abuse she has to face at every step. Ongoing #Me too movement is a glaring reminder of the abuse a woman undergoes. The whole world was shocked when names of big celebrities came up in this campaign. These are celebrities from media, entertainment and politics. Who can forget the rape cases of Nirbhaya, Kathua, Shimla where rapists crossed all limits of cruelty. Female foeticide is still prevalent even among the educated class.

There are many examples throughout history where women fought against all odds and became victorious. Young celebrities like Malala Yousafzai, Arunima Sinha are inspirations for the downtrodden women. Girls are proving their mettle in the fields of science and technology, sports, engineering, R & D where till recently men dominated the scene.

God certainly did not discriminate between the sexes while giving brains. Parents should not discriminate between a son and a daughter. If girls are given equal treatment since childhood they will work wonders. Life partner must understand the plight of a working woman. Family must lend a helping hand to a working woman. Blockbuster songs like “Sheila ki jawani” or “Chikni chameli” degrade a woman and this vulgarity must stop.

Women should be given incentives like free education as education is a great leveler. Strong laws and prompt legal remedy must be provided to stop crime against women. Everyone in the society should take a pledge of giving equal rights to women in family as well as society. Women must enjoy equality in sports, education, health, entertainment and travel. This is the only way to ensure that development is inclusive and will put any nation on a higher growth trajectory.

Him for Her

Jalseen Kaur
Government College, Hoshiarpur

Emma Watson the leading actress of Britain and the UNO chairperson for women empowerment gave a spectacular speech for empowering women, which received standing ovation from the audience. The speech she gave was about “HeForShe” campaign. Every woman has a direct relationship with men in one form or other as father-daughter, brother-sister, mother-son or wife-husband. We cannot change the condition of women if only women alone are fighting for their cause. You cannot solve the problems of whole society by involving only half of the people. The concern was reflected by Elizabeth Nayamayo head of HeForShe movement. If both the genders work together for the improvement in the condition of the distressed lot, the real change will occur.

Emma Watson in her speech said that the word 'Feminism' has been misunderstood for man hating. This perception needs to be changed. We have to invite men for our cause and fight together. Women must get equal rights for taking decisions, choosing a job and get paid equal to men. According to World Economic Forum it will take more than one and a half century when women start getting paid at par with men. Presently Iceland has lowest pay gap between men and women. Many women are suffering from domestic violence and abuse at work place. The first step to improve the condition of women is by providing them education. In Africa millions of girls are deprived of education. At current rates it will take another 70 years before all rural African girls received a secondary education. In India, reports suggest a large number of girls drop out of their schools when they achieve puberty.

Emma Watson was shocked to find only 30% men among the audience in a 'Women's Conference' organized by leading women of Britain. Can we expect to change the women's conditions when only a small number of men are involved in it? If only a brother raises a voice for his sister; a husband for his wife, only then a real change can be seen. If women kept fighting for empowering themselves, it will be like a one way street, where nothing will change.

Many steps have been taken by the government for improving the conditions of women and give them equal opportunities. Much has been said on the topic since years. It's not the government that is to be blamed. The change must start from family; change in society will automatically follow.

We need to take small steps every day. Watson started off by inspiring young girls around her; to do better and be better and reminded them that their small voices are not small, they can change the world. 11 year old Meghan Markle raised her voice against the anti-women advertisement on T.V. She objected to the gender-specific language of an advertisement for a dishwasher soap, “Women all over America are fighting greasy pots and pans”. The ad's wording was changed, replacing “women” with “people”. Ema Concluded her speech with these words, “In my moments of anxiety and when I ever would feel low and start to doubt myself, I constantly remind myself- If not me, who? If not now, when?”

Drugs: A High Road to Fatality

Niharika Rai

Post Graduate Government College, Sector- 11,
Chandigarh

There was once a great artist, an impeccable painter, who took people to realities, they didn't even know existed, through this art. When asked how was he able to do that, he voiced his secret, "I let myself loose in my memory lane and try to remember every drug addict I have met. I remind myself of the conversation I had with them, to understand and analyze their perception of this world. They give me a mind boggling image through their stories which lie somewhere in between abstract and realism. Then I paint."

Drugs, one of the top 20 leading cause of death worldwide are one huge threat that is becoming difficult with every passing day to combat with. In 2017 some staggering statistics revealed that 6 out of 10 individuals in India at least once had a whiff of drugs in their lives. Surprisingly more than 75% of the drugs users have admitted that they had drugs under peer pressure in either school or workplace. Recently the movie 'Udta Punjab' has highlighted the menace of the use of drugs in Punjab. Political debates, strikes, character assassination followed the release of movie. The only inference that can be derived from this whole incident is the reluctance of the political and powerful people to heed the issue.

Now consider the biological effect of the drugs; cocaine which is orally ingested is obtained from the cocoa plant. This drug is known to cause insomnia, hyper metabolism in body and sterility. Similarly marijuana, heroin and other drugs are known to cause serious hallucination, mental instability, insomnia and severe effects on body organs. Precisely, it's the 'momentary high' they experience that makes them numb about the reality they are living in and also the satisfaction they achieve after bragging about their glorious deeds to their peers. A study conducted by the University of California revealed that people who have been a victim of sexual, mental or physical abuse and the ones who have a dissatisfactory social and personal life are more likely to take drugs and became an addict. The dopamine secreted after ingesting these helps them to escape their troubled memories or an ongoing issue of their lives.

The issue of safety of a drugged person driving a vehicle on road is very grave. In that state the perception of speed, time and light is impaired and even their motor abilities are dysfunctional. There have been accidents where the driver was found to be heavily drugged. Somehow everything goes full circle and we return to digging the causes of this uproar. There is a belief that exists in the fandom of the pop culture that all great singers and rap artists get their amazing and chart-topping ideas by having the high. This concept is twisted and glorified. Rapper Mac Miller crashed his car and died due to drug overdose.

There are several societies and NGOs that are working towards combating this. Apart from these, there are many de-addiction and rehabilitation centers that take care of the addicts. A resistance to change is always there, but working towards it can definitely overcome it. Do not stigmatize the addicts reach out to them. Probably then the artist will come to you, with your story sprawled in a beautiful art.

Cold Turkey

Shweta Bhatia
Guru Nanak Girls College,
Ludhiana

Drugs are no less than Satan himself. Like Satan, drugs corrupt innocent minds, brain wash them and affect their moral values. Youngsters are valuable, naive and always curious to try and explore every forbidden thing. When explored recklessly and without thinking of the consequences it proves catastrophic. When one stops taking drugs the unpleasant feeling one experiences is called cold turkey.

The increasing trend of drugs among youth has always been an issue of concern and distress for the governments. However in the recent years, the rates of drug addict youngsters have hit alarming heights. Not just in a single country, this has turned into an issue of global turbulence which has been the topic of debate in the UN as well as in America, Africa, India, Australia etc. Every nation in the world is faced with this problem.

But what has caused the youth to resort to such extreme remedy? It requires thorough analysis as it is the need of the hour to eradicate such evil. The most common reason is peer pressure. Often adolescents indulge in drugs because their peers force them to try it once. If you take a drug once, there is no turning back. Secondly when individuals fail to cope up with stress they seek solace in drugs. But they over look the fact the solace given to them via drugs is short lived. Third of all, some young ones are always intrigued by things denied to them. It is well known that, 'curiosity killed the cat'. In the same way they become victims of their own doing and ruin their lives.

These short lived temptations become so hazardous in the lives of the youngsters, that they find no escape from it and just become a pawn of this vicious cycle of gradual decay. Countless homes have been ruined by drugs and numerous lives destroyed, yet, people fail to learn lessons. Every now and then, newspapers publish reports of deaths and suicides committed by drug addicts or their family members too. A few days back, news of a youngster, merely 22 years old, was published, on how he sold his own kidney just for a small amount of drugs. It was heart breaking to see his parent's faces, pale like that of a corpse, helplessly looking at their only son with a hopeless expression.

"What is to be done?" the family members of these youngsters ask with remorse. They are bound to suffer on the expense of their loved ones, who, at such a ripe age, become sheer zombies, without any motive, without any identity.

'Say No to Drugs', we read it everywhere, see it written on walls in public places. Now, the question arises, what can the ruling elite do about it? They can make laws, pass legislations and ban drugs. They can make schemes and launch programmes to curb this disease. They can construct rehab centers for drug addicts. But nevertheless, this has also been done. So why couldn't we see this problem receding?

Drugs are banned but still somewhere, someone is producing them illegally. Someone is buying it in black markets as it is evident that it is a trade, a business of millions and the sales are infinite. There are some corrupt officials, who for their own vested interests, fail to put a stop on such nuisance. It is the need of the hour that some strong measures are taken to demolish this 'drug mafia' from the society. There is a need of surgical strike against drug mafia. But this is not just the work of a single individual or the government alone. People, NGOs, the ruling parties and the stakeholders should join their hands together, to get their nations free from drugs. Only then could we see the light within the darkness; only then, the innocent lives which are the future of the world, would be able to bring progress globally, only then the world would be a better place, moving towards peace and harmony.

Mother

Aliza Bless
D.A.V. College For Women,
Ferozeopur

My mother is queen of all female community,
With such a great and strong immunity.
She introduces me a new vision of life,
And makes me as sharp as a knife.

My mother is a ray,
Who shows me a right way.
For me she is like a light,
Who always taught me to be polite.

My mother always helps me to learn new things,
And tries to make me a good human being.
My mother plays some special roles,
and motivates me to achieve my goals.

My mother provides me thoughtless, careless air
With her lovely training hands of care,
She is the one, who always cares,
With her strong and spiritual prayers.

Whenever I feel sad,
I hold my mother's hand.
And when I hold her hand,
The feeling is just of wonderland.
Without her support I can't stand,
Without her love I can't achieve something in my hand.
She is sweet as sweet as honey,
And she tires to entertain me like a hopping bunny.

Go to a mother, when something you need to know,
And I'll promise she will never say no.
After meeting her you come to realize,
That how big her heart is in size.

God gave me best gift as mother,
And this gift cannot be replaced by other.
My mother watered me to grow,
And she is the best that I know.

Emotions

Navreet Kaur
Gopichand Arya Mahila College,
Abohar

O' my dear Lord
O' my master God
I bow to thee
For the magic you gave me.

Your magic wand's dance
Melt of a sculpture to human, in a glance
'A masterpiece creation', could now feel
With a heart full of emotions to reveal.

Cut and polished into a female dove
My soul is still longing for love
Resonating waves of emotions at heart,
amplify each time,

my eyes elevate towards the sky
so blue and with a sparkling gleam
But too full, of maleness in a stream.

There are some who want to scratch
Not just my dreams, before they hatch
But also the beauties' blossoms of my body
and leave everlasting stains on my soul,
so gaudy
That their gleam often blurs, my dreams
My silence can just shout in screams.
I often saw my mum cry,
Not in tears, but her heart to sigh

I could hear in her, the clinking of pieces
of broken dreams, crashed by law's injustices
The world her master
She its slave for a laughter
For the whole of her life
A lifeless museum's piece, as his wife.

Now, she wants me to fly
And raise her dreams so high
Where the eyes of the world's frown
May never arrow them down.

Let the colors reveal
Words my lips want to speak
And emotions that my heart's feel
Sores of my soul may heal.

May I bring light
May I change the plight
Not just of my mum's life
But each and every bird, at strife.

Let us sing, let us sing
Let our shouts ring, ring and ring
O' world now listen; listen to me, my
emotions
It's not only you to rule, we are equal
creations.

**“ It is easier to prevent bad habits than to break them.”
- Benjamin Franklin**

The War after a War

Simranjeet Kaur,
S.C.D. Government College,
Ludhiana

“I love my husband. But...”

The words got stuck in my throat, unwilling to expose my husband's valiant wounds to the abject scrutiny of the man sitting in front of me. My hands could not stay still; they constantly fidgeted with my wedding ring or the ear rings, the relics of my husband's commitment towards me.

My eyes travelled towards the left hand of my psychotherapist, Dr. Hal. It was bereft of any rings. How could a calm, handsome, cultured man like him still be single? The very thought brought a guilty rush into my cheeks.

“How is your husband settling in his daily life? PTSD is common among soldiers”, he asked.

I looked quizzically at him.

“Post traumatic stress disorder,” he explained, “When a person spends years grappling with life and death situations, it can leave its mark on psyche, and your husband was prisoner of war, wasn't he?”

“Yes, a Navy Commander. His ship was bombarded and all the crew on board were killed.” The words felt acidic on my tongue. Tears pooled in my eyes. No dead bodies were found and any hope of finding anyone alive was given up. Sea often swallows even the remains, offering nothing in return.

“It must have been hard to accept his death?”

“How did he modulate his voice to project right degree of sympathy?”

I recalled those sleepless nights, staring at the wall around me. “We were planning a baby when the war happened. To accept that he was gone forever nearly drove me mad. My mother in law always encouraged me to move ahead in life. It was so hard but I had moved on. I had changed houses, donated all his clothes in charity. I had accepted the loneliness it brought,” I paused as I was narrating to the doctor.

“My phone rang in the middle of the night, “Mrs. Anise we think we have your husband.” I was at loss how to react. But he did return.

Why I was eviscerating my husband in front of a stranger? One day I heard incessant sobs. As I stepped inside the bathroom, shards greeted me, strewn around like broken dreams. The mirror had been smashed. The wall besides it gouged with desperate nails. When I saw him my blood ran cold. His fingers were bloodied, the nails perforated.

I closed my eyes. “He is not the same, there is a deafening silence like a thick wall between us. He is impenetrable, a specimen of stones and mortar. He flits around the house like a ghost.”

Living with a shell shocked person had the tendency to make you feel like a culprit. His constant flinching, mutterings, suspicious glance broke my heart, not to mention the unfamiliar names he let slip in his sleep. I often fantasized about putting my hands around his neck and squeeze out his misery. One of us would be in a better place then.

Dr. Hal's gaze pierced my heart like a scalding poker. "Mrs. Anise your husband is suffering from a severe case of PTSD. I must warn you, he can show unprecedented violence or commit a suicide. Did he seem to be dangerous to you?"

I didn't answer. Seconds morphed into minutes. He stared at me. I stared at the wall behind him, adorned with degrees and honours. Again, I wondered about my psychotherapist's marital status. To be married to him, what would be that like?

The words rolled out of my tongue in a haze, "He was a man used to open seas. When they had forsaken him, he thought the walls would be his comfort. And now he is slowly realizing his mistake."

Dr. Hall came close, held my hand in his large, stable ones, "Repeat after me- I am here."

"I am here." "Again." I repeated a few more times.

"Go home and tell him that. This is a new war, a longer captivity, you are the sole ally he has on his side. Don't let him give up. Don't give up yourself."

An year later: Personal Diary of Cdr. Zaroon Anise

Things to do today:

1. Prune the flowerbed
2. Visit Abraham's widow and kids
3. Attend WSA*
4. To not think of killing myself
5. Rub Shaila's feet
6. Thank God for her
7. Thank God for her
8. Thank God for her
9. Thank God for her
10. Thank God for her

*War Survivors Anonymous

The Bridge of Love

Tuba Rizvi
D.A.V. College, Chandigarh

On the ancient yet sturdy bridge, Karen stood silently gazing at the stream underneath. The rays of light falling on the crystal clear water dazzled with the waves of stream. It was a charming site that would mesmerize the onlookers. Thirty five years ago it had left her spellbound, it still did. Clutched tightly in her hands was a notebook with a black cover adorned with silver initials- J.M.

As she gazed into the water, she looked thoughtful and opened the notebook. The first line in the notebook brought a smile on her face. It was dated July 21st, 1982.

Down the memory lane she reminisced the summer of '82. It was almost the end of her summer break, her first one at the college. One of her friends threw a small get together at the Coffee House. Karen agreed to visit. It was a small party with snacks, burgers and coffee. Midway through the party one of her friends nudged at her and asked, “Do you think it would be impetuous of me to initiate a conversation with that amazing guy there?”

Karen stole a glance in the direction her friend had pointed to. He really was amazing. “Just a conversation would be all right”, she replied teasingly.

The next evening Karen meandered across a small patch of woods towards the Reynolds Bridge. As she walked closer to the bridge she was pleasantly surprised to see that boy she had seen in the Coffee House. “This is one of the most picturesque scenes I have ever witnessed! Why did not I come across it all summer?” He exclaimed on seeing her approaching.

“It's quite hidden due to the surrounding woods. Barely anyone comes across it.” She replied spontaneously.

“Oh, I see! Perhaps you could guide me here and lead me to my Professor's house. I am Jame Mckenzie by the way.” He said, extending his hand to her. Karen blushed while she introduced herself. Conversing with him was effortless and the evening passed quickly. James had to meet his professor and he bade goodbye to Karen.

As the days passed they started meeting frequently. Karen shared everything with James. She found him charming gentleman, understanding and self composed. She was surprised to know that James was an orphan and he had worked hard to win a scholarship at King's College, the most prestigious institute in the city.

One fall evening the two were standing on the bridge, listening to the faint murmur of water. The air was fresh with the lurking fragrance of spruce trees when James pulled her close and kissed her. Karen stood silent close to him. It was precious moment for her. The moment indeed was a definition of perfection, to a painter the most inspiring scene, and to a photographer the most breathtaking picture to be captured.

“For me it is coup de foudre.” She managed to whisper, overwhelmed with happiness.

“What is that?” James asked.

“Love at first sight.” She replied blushing with head bent down.

From that day onwards the two were inseparable. After four successful years at the college, James married Karen in a simple ceremony.

Karen had seen now sixty winters pass by. James was no longer by her side. He had passed away two years ago. They had always been together all their lives. Deftly and aptly they had managed to see through the highs and lows of the journey that is called life.

Living without James was tough, yet Karen was content. All the memories the two had shared were scribbled down in that tiny notebook that James had left to her. Each fall Karen would visit the Reynold's Bridge where she had first conversed with her, where they had first revealed their hearts to one another, this very bridge, the bridge of love. That was the moment as rare and as assuring as the moment when the Halley crosses over the Earth's horizon.

James lived in her heart as alive as ever, almost as he was always beside her. With a tear sparkling in her eyes and a smile on her face, Karen closed the notebook and crossed the Bridge. Perhaps she would be back next fall or as many falls as life would permit.

The power of youth is the common wealth for the entire world. The faces of young people are the faces of our past, our present and our future. No segment in the society can match with the power, idealism, enthusiasm and courage of the young people.

- Kailash Satyarthi

Just Like Stand

Avantika Thakur

Government College of Education, Sec. 20D,
Chandigarh

Mohit was humming his favourite song “Aae zindagigale lagga le.....!!!,” along with radio while sitting on the hind seat of the car. His driver enjoyed his melodious voice and told him so. Not every evening was as cheerful as this one. Usually, he would play the 'sad mix' in the pen drive he had especially arranged. Today he had tuned in the radio as Mohit seemed to be in a different mood.

Mohit was eight years old when he lost his parents in a car accident. The struggle for survival had began then and there are for him. His uncle took care of him but things were not as rosy. His Uncle was interested in the property he had inherited. Initially he was treated well, but as the time passed his aunt started mistreating him. He became weak and melancholy. He was just ten when he left everything behind and ran away in the pitch dark night. He felt like a free bird.

He boarded a bus with the little money he had saved and went as far as he could. In the bus he felt like he was in a rocket that would take him far away from his tormented past, from darkness to light. By the time he reached his destination dawn was breaking over the horizon. Every ray of light filled him with energy.

While strolling along the railway road he came across a tea stall. He was hungry and ordered a cup of tea and a bun. He realized afterwards he was short of five rupees. He offered the tea stall owner to work for him. The vendor gladly accepted and asked him to work for him. Mohit was hardworking and sincere. The vendor liked him too. But the vendor was not able to pay him the salary he deserved. After all it was a small tea shop and he himself did not earn much. The vendor arranged another part time job for Mohit. Mohit sold magazines and newspapers at the railway station in his spare time.

One afternoon a beautiful lady in her 30s came near his stall. She was wearing a blue kurta, black pant and a scarf. Her long ear rings dangled as she searched for her favourite magazine. “I want *Chandamama* for my daughter”, she said and she purchased all the issues he had. “Maa purchased this magazine for me every month, it is very informative and she was just like you”, Mohit said as he packed the magazines.

The lady became curious and asked him his story. She took Mohit along with and got him admitted to an orphanage. In the orphanage he made many friends and learnt various skills. He learnt woodwork, automobile repair, cooking and so many other techniques.

These skills landed Mohit in a garage at the age of sixteen. He started working as a mechanic and went to school in the morning. He had to work very hard to save money so that he could join a college.

One day, a Skoda car, with a broken bumper was brought into the garage. Someone had rammed the car

into a wall just like a mad bull rams into people. A girl was driving the car and she was babbling about how her father would not spare her. Mohit calmed her down and told her that nobody will be able to notice even a scratch. She would get her car back in two days and can pay for the repairs in installments.

At night, Mohit was not able to sleep. He could not get that girl out of his thoughts. She came back after two days and was happy to see her car in perfect condition. As Mohit was working on another car, she was talking without a pause. She was Shreya, daughter of a rich trader in the town. She started coming to the garage frequently.

Five years had passed, both of them had moved ahead in their lives. Mohit had got a scholarship in a college and Shreya had moved to Mumbai. Both were in touch with each other through letters. Shreya had talked to her father about Mohit, but he sternly refused. After completing his degree, Mohit looked for a job in Mumbai but all his efforts went in vain. Mohit was shattered when he came to know that Shreya was getting married to a rich businessman. He felt deceived and decided to become richer than her father.

He never looked back again. Success came to him gradually. He had all the wealth but the feeling of emptiness never left him. He met Shreya in a function where he had been invited as a chief guest. He was shocked to know that she was still unmarried as she had run away from her marriage. She had tried to find Mohit but could not succeed. Both were happy to be together again.

Today Mohit was very excited as he was going to propose Shreya for marriage. He was humming his favourite song “Aae Zindagi Gale Lagaa Le....!!!” Suddenly, the car stopped with a thud and everything became hazy and blurred. He could see the dust rising in the air. No energy was left in him, all he could think of was mom, dad, tea, the gentle lady, garage, success and Shreya.....everything was slipping out of his hand like sand. He felt he was floating in the air, when he saw his lifeless body.

"Achieving gender equality requires the engagement of women and men, girls and boys. It is everyone's responsibility."

- Ban Ki-moon

Panjab University Vice Chancellor, Prof Raj Kumar inaugurating the 60th Panjab University Inter Zonal Youth and Heritage Festival at Dasmesh Girls College, Badal

Former Chief Minister Punjab, Sardar Parkash Singh Badal blessing the winner students during the 60th Panjab University Inter Zonal Youth and Heritage Festival at Dasmesh Girls College, Badal

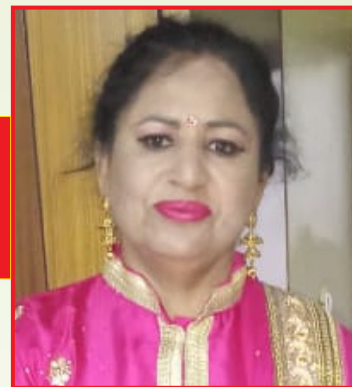
Dr. Neena Seth Pajni, Editor and all members of the Editorial Board of 'Jawan Trang' 2017-18 session, with Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor, Prof. Parvinder Singh, COE and Dr. Nirmal Jaura, Director Youth Welfare, Panjab University Chandigarh

60th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19
 Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib from October 30 to November 02, 2018

Principal / Convener
Dr. S. S. Sangha

Vice Chancellor's Trophy
 Dev Samaj College for Women,
 Ferozepur City

Organizing Secretary
Mrs. Indra Pahuja

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh (Zone-Chandigarh A) from September 25 to 28, 2018

Principal / Convener
Dr. Bhushan Kumar Sharma

Zonal Trophy

G. G. D. S. D. College, Sector- 32,
Chandigarh

Organizing Secretary
Mrs. Rinky Priya Bali

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

Dev Samaj College for Women, Sector-45, Chandigarh (Zone-Chandigarh B) from October 3 to 6, 2018

Principal/ Convener
Dr. Jaspal Kaur

Zonal Trophy
P G G C G, Sector11,
Chandigarh

Organizing Secretary
Dr. Shiva Malik

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19
S C D Govt College, (Zone-Ludhiana A) from October 2 to 5, 2018

Principal / Convener
Dr. Dharam Singh Sandhu

Zonal Trophy
S C D Govt College,
Ludhiana

Organizing Secretary,
Mr. Kamal Kishore

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

D D Jain Memorial College for Women, Ludhiana, (Zone-Ludhiana B) from September 26 to 29, 2018

Principal / Convener
Dr. Sarita Behal

Zonal Trophy
Khalsa College for Women,
Civil Lines, Ludhiana

Organizing Secretary
Mrs. Ambuj Mala

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

P U Baba Balraj Constituent College, Balachaur (Zone-Hoshiarpur A) from October 14 to 17, 2018

**Principal / Convener
Dr. Sunil Khosla**

Zonal Trophy

D. A. V. College,
Hoshiarpur

**Organizing secretary,
Ms. Poonam Dwivedi**

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

G. G. D. S. D. College, Haryana (Zone-Hoshiarpur B) from October 07 to 10, 2018

Principal / Convener
Dr. Gurdeep Sharma

Zonal Trophy

Govt. College,
Hoshiarpur

Organizing Secretary
Dr. Jaspal Singh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

B.K.S. College Muhar (Zone-Moga Ferozepur A) from October 10 to 13, 2018

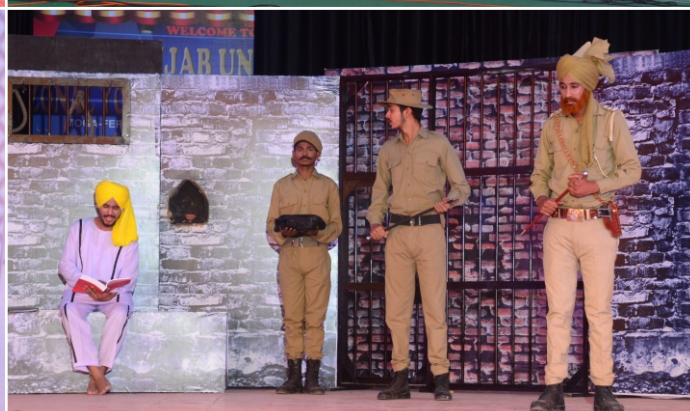

Principal / Convener
Dr. Surjit Singh

Zonal Trophy
Baba Kundan Singh College,
Muhar

Organizing Secretary
Mr. Maninder Pal

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

D. A. V. College for Women, Ferozepur (Zone- Moga-Ferozepur B) from October 6 to 9, 2018

Principal / Convener
Dr. Seema Arora

Zonal Trophy
Dev Samaj College for Women,
Ferozepur City

Organizing Secretary
Mrs. Anupma

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19
 Bhag Singh Khalsa College for Women, Abohar (Zone- Muktsar) from October 22 to 25, 2018

Principal /Convener
Dr. Karamjit Kaur

Zonal Trophy
 Dasmesh Girls College,
 Badal

Organizing Secretary
Mr. Amarinder Singh Sandhu

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

D. A. V. College of Education, Hoshiarpur (Zone- Education- A) from October 02 to 05, 2018

**Principal / Convener
Dr. Shamsundar**

Zonal Trophy

D. A. V. College of Education,
Hoshiarpur

**Organizing Secretary
Dr. Monika**

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19

Sukhdeva Krishna College of Education for Girls, Moga (Zone-Education- B) from October 12 to 15, 2018

Principal / Convener
Dr. Monika Verma

Zonal Trophy

Malwa Central College of Education for Women,
Ludhiana

Organizing Secretary
Ms. Navjot Kaur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2018-19
G.G.S College of Education, Malout (Zone-Education C) from October 24 to 26, 2018

Principal / Convener
Dr. Gurvinder Kaur

Organizing Secretary
Mr. Amarinder Singh

Zonal Trophy
D.A.V. College of Education,
Abohar

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN PUNJABI

Name ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ Serial No. 102

College Name ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਕਰਮਸਰ Medium ਪੰਜਾਬੀ

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਔਰਤ ਦਿਵਸ

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਔਰਤ ਦਿਵਸ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦਿਨ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਦੇ ਥੋੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਗਵਾਹ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦਿਨ ਵੀ ਹੈ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਔਰਤ ਦਿਵਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। 8 ਮਾਰਚ 1857 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਿਯਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ 10 ਘੰਟੇ ਦੀ ਦਿੱਗੜੀ, ਬਿਹਤਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰ ਹਾਲਤਾਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਜ਼ਹਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਰਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰ ਢਾਹਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਔਰਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੀ ਯੁਨੀਅਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ 51 ਸਾਲ ਬਾਅਦ 8 ਮਾਰਚ ਦੇ ਦਿਨ ਹੀ ਨਿਯਯਾਰਕ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ 20,000 ਹਜ਼ਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰ ਹਾਲਤਾਂ, ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ ਮਜ਼ਹਰਾ ਕੀਤਾ। ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1910 ਵਿੱਚ ਕੋਪਨਹੇਗੇਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਔਰਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ।

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN HINDI

NameGeetanjali..... Serial No.....H-80.....

College Name.....Dasmesh Girls College, Badli..... Medium.....Hindi.....

नारी का सारा जीवन पुरुष के साथ कंधे से कंधा मिलाकर चलने में ही बीत जाता है। पहले पिता की छत्रछाया में उसका बचपन बीतता है। पिता के घर में भी उसे घर का कामकाज करना होता है तथा साथ ही अपनी पढ़ाई भी जारी रखनी होती है। उसका यह क्रम विवाह तक जारी रहता है।

उसे इस दौरान घर के कामकाज के साथ पढ़ाई-लिखाई की दोहरी जिम्मेदारी निभानी होती है, जबकि इस दौरान लड़कों को पढ़ाई-लिखाई के अलावा और कोई काम नहीं रहता है। कुछ नवयुवक तो ठीक से पढ़ाई भी नहीं करते हैं, जबकि उन्हें इसके अलावा और कोई काम ही नहीं रहता है। इस नजरिए से देखा जाए, तो नारी सदैव पुरुष के साथ कंधे से कंधा मिलाकर तो चलती ही है, बल्कि उनसे भी अधिक जिम्मेदारियों का निर्वहन भी करती है। नारी इस तरह से भी सम्माननीय है।

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN ENGLISH

Name Abhijot Grewal Serial No. E-66

College Name Guru Nanak Girls Medium English
College, Model Town, Ludhiana

We don't often talk about men being imprisoned by gender stereotypes but I can see that that they are and that when they are free, things will change for women as a natural consequence.

If men don't have to be aggressive in order to be accepted, women won't feel compelled to be submissive. If men don't have to control, women won't have to be controlled.

Both men and women should feel free to be sensitive. Both men and women should feel free to be strong... It is time that we all perceive gender on a spectrum not as two opposing sets of ideals.

If we stop defining each other by what we are not and start defining ourselves by what we are - we can all be freer and this is what HeForShe is about. It's about freedom.

I want men to take up this mantle. So their daughters, sisters and mothers can be free from prejudice but also so that their sons have permission to be vulnerable and human too - reclaim those parts of themselves they abandoned and in doing so be a more true and complete version of themselves.

Result of 60th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib

30th OCTOBER, 2018

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Group Shabad/ Bhajan	Team		
	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	
	2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	3rd	Panjab University Campus, Chandigarh	
Group Singing	Team		
	1st	Guru Nanak National College, Doraha	
	2nd	Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ldh.	
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
Folk Song	1st	Panjab University Campus, Chandigarh	Ms. Randeep Kaur
	2nd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	Ms. Shreya Sharma
	2nd	Khalsa College, Garhdiwala	Mr. Harpreet Singh
	3rd	Mata Ganga Khalsa College of Girls, Kottan, Ludhiana	Ms. Rozy
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Sakshi Ratti
Classical Vocal	1st	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Mr. Mukul Gill
	2nd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	Ms. Divya Bhatt
	3rd	Govt. College for Women, Ludhiana	Ms. Gweleen Kaur
Geet	1st	Babe Ke College of Education, Mudki, Ferozepur	Mr. Gobind Singh
	2nd	Babe Ke College of Education, Daudhar, Moga	Ms. Gurmeet Kaur
Gazal	1st	P. G. Govt. College For Girls, Sec. 11, Chandigarh	Ms. Triveni Surya
	2nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Jasmine Kaur
	3rd	Arya College, Ludhiana	Mr. Tanveer Singh
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Deeksha Devi
Classical Dance	1st	P. G. Govt. College for Women, Sector- 42, Chandigarh	Ms. Soumya
	2nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ms. Tanishq Kaur Anand
	3rd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Ms. Nancy
Group Dance (General)	Team		
	1st	P. G. Govt. College for Women, Sector- 42, Chandigarh	
	2nd	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Shib	
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	(Individual)		
	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Priyanka Routela
	2nd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Ms. Palak
	2nd	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar	Ms. Aarzoo
	3rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Ms. Priya
	3rd	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Ms. Amanpreet Kaur
Pranda Making	1st	M. D. N. College of Education, Abohar	Ms. Sanjana Rani
	2nd	M. T. S. Memorial College for Women, Ludhiana	Ms. Inderdeep Kaur
	3rd	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Ms. Pawandeep Kaur
	3rd	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Ms. Tanu Sharma

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Peerhi Making	1st	B. M. S. Institute of Education, Bughipura, Moga	Mr. Havinder Singh
	2nd	S. D. College, Hoshiarpur	Ms. Aroma Rani
	3rd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Ms. Babita Rani
Tokri Making	1st	Guru Ramdas B.ed College, Jalalabad (West), Ferozepur	Mr. Gurcharan Singh
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Shaminderjeet Kaur
	3rd	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Ms. Pardeep Kaur
	3rd	Shri Attam Vallabh Jain College, Hussainpur, Ludhiana	Mr. Deepak Kumar
Khiddo Making	1st	Devki Devi Jain College for Women, Ludhiana	Ms. Manisha
	2nd	Arya College, Ludhiana	Ms. Rajwant Kaur
	3rd	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Ms. Paramjit Kaur
Mitti De Khidaune	1st	D. A. V. College, Hoshiarpur	Ms. Shrishti Verma
	2nd	Guru Nanak Girls College, Ludhiana	Ms. Manjeet Kaur
	3rd	Babe Ke College of Education, Daudhar, Moga	Ms. Parminder Kaur
	3rd	S. B. B. S. Girls College, Sukhanand, Moga	Ms. Rajwinder Kaur
Rassa Vatna	1st	C. G. M. College, Mohlan, Sri Muktsar Sahib	Mr. Sukhmander Singh
	2nd	A. S. College for Women, Khanna	Ms. Jashanpreet Kaur
	3rd	Arya College, Ludhiana	Ms. Deepti
Eennu Making	1st	S. H. S. M. College for Women, Chella, Hoshiarpur	Ms. Arashpreet Kaur
	2nd	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Bhawna
	3rd	Bhag Singh Khalsa College for Women, Kala Tibba, Abohar	Ms. Shallu
	3rd	Guru Nanak College of Education, Gopalpur, Ludhiana	Ms. Jaspreet Kaur
Poem Writing	1st	P. G. Govt. College for Women, Sector- 42, Chandigarh	Ms. Ramandeep Kaur
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Ms. Navjot Kaur
	3rd	D. A. V. College for Women, Ferozepur Cantt.	Ms. Aliza Bless
Story Writing	1st	Shri Ram College, Dalla, Ludhiana	Mr. Rajwinder Singh
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Ms. Simranjeet Kaur
	3rd	Bhag Singh Khalsa College for Women, Kala Tibba, Abohar	Ms. Sandeep Kaur
Essay Writing	1st	Sri Arubindo College of Commerce & Management, Ldh.	Ms. Isha Singh
	2nd	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Urmur	Ms. Komalpreet Kaur
	3rd	P. G. Govt. College for Women, Sector- 42, Chandigarh	Ms. Ramneet Kaur
Heritage Quiz	1st	Govt. College, Hoshiarpur	Mr. Maninderjit Singh
			Ms. Manpreet Kaur
			Ms. Gurpreet Kaur
	2nd	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Ms. Ramanpreet Kaur
			Mr. Amrinder Singh
			Mr. Nandpreet Singh
	3rd	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Sarabjeet Kaur
			Ms. Beant Kaur
			Mr. Gurmeet Singh

31st OCTOBER, 2018

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Instrumental Music (Percussion)	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Mr. Gagandeep Singh
	2nd	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Manpreet Singh
	3rd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Ms. Damanpreet Kaur
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Balwant Singh
Instrumental Music (Non-Percussion)	1st	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Lucky
	2nd	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Ganga Singh
	3rd	Khalsa College, Garhdiwala	Mr. Jaspreet Singh
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Simranjeet Kaur
Indian Orchestra	Team		
	1st	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sec.36, Chandigarh	
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	3rd	D. A. V. College, Hoshiarpur	
Bhangra	(Individual)		
	1st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur	Mr. Jaspreet Singh
	2nd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sec.36, Chandigarh	Ms. Shreya Ojha
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Jyoti Dhiman
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Gurpreet Singh
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Sinranjeet Kaur
	Team		
	1st	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur	
	3rd	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Urmur	
	(Individual)		
	1st	G. K. S. M. Govt. College, Tanda Urmur	Mr. Jobanpreet Singh
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Karamvir Singh
	3rd	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sudhar	Mr. Jagot Singh
Gidha	Team		
	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	3rd	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	3rd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sec.36, Chandigarh	
	(Individual)		
	1st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Ms. Prabhdeep Kaur
	2nd	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Jashmanpreet Kaur
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Navpreet Kaur
	3rd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sec.36, Chandigarh	Ms. Shruti Sharma
Elocution	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Gurlene Kaur
	2nd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Ms. Sanjna Arora
	3rd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Ms. Harsimrat Chawla
	3rd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sec.36, Chandigarh	Ms. Shruti Sharma
Debate	1st	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Ms. Sheenam Dhingra
	2nd	Dasmesh Girls College of Education, Badal, Shri Muktsar Sahib	Ms. Sheetal
	3rd	Govt. College for Women, Ludhiana	Ms. Chandana Rattan

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Poem Recitation	1st	D. A. V. College of Education, Abohar	Mr. Gulshan Kumar
	2nd	Dasmesh Girls College, Chak Allah Bakash, Mukerian	Ms. Shabheta Jalal
	3rd	M. C. M. D. A.V. College for Women, Sec. 36, Chandigarh	Ms. Udbhawna Abeer
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Nirmaljeet Singh
Muhavredar Vaartalap	Team		
	1st	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Ms. Rajveer Kaur
			Ms. Ramandeep Kaur
			Ms. Jaspreet Kaur
			Ms. Parwinder Kaur
	2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Ms. Sandeep Kaur
			Ms. Amandeep Kaur
	3rd	D. A. V. College, Hoshiarpur	Mr. Jaspal Singh
			Mr. Manjot Singh
			Ms. Monika
	3rd	B. M. S. Institute of Education, Bughipura, Moga	Ms. Manisha
			Mr. Harvinder Singh
	(Individual)		
	1st	Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Ms. Rajveer Kaur
2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Ms. Parvinder Kaur	
On the Spot Painting	1st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Mr. Sahil Singh Masand
	2nd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Mr. Sharan Deep Singh
	3rd	Govt. College For Women, Ludhiana	Mr. Neeraj Sharma
Photography	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Swraj Sandhu
	2nd	P. G. Govt. College For Girls, Sector- 11, Chandigarh	Ms. Shruti Atwal
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Mr. Tejveer Singh Saggu
Collage Making	1st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Ms. Hemlata Sharama
	2nd	M. C. M. D.A.V. College For Women, Sec. 36, Chandigarh	Ms. Somil Sharma
	3rd	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Harkirat Kaur
Clay Modelling	1st	P. G. Govt. College For Women, Sector- 42, Chandigarh	Ms. Ankita
	2nd	Govt. College, Hoshiarpur	Mr. Arun Kumar Puri
	3rd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Ms. Yashika Gandhi
			Ms. Shaveta
Installation	1st	D. A. V. College, Hoshiarpur	Mr. Sahil Rayat
			Mr. Gurinder Singh
			Mr. Mohit
			Ms. Navneet
	2nd	G. G. S. D. A. V. Centenary College, Jalalabad, Ferozepur	Mr. Harjinder Pal
			Mr. Ravi Kumar
			Mr. Ashutosh
			Ms. Mandeep Kaur
	3rd	National College For Women, Machhiwala, Ludhiana	Ms. Simranjeet Kaur
			Ms. Sarbjeet Kaur
Ms. Simranjit Nagpal			
Poster Making	1st	P. G. Govt. College For Girls, Sector-11, Chandigarh	Ms. Diksha Salwan
	2nd	Panjab University Campus, Chandigarh	Ms. Mahima Vinod Sauhla
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Harvinder Kaur

1st NOVEMBER, 2018

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Folk Instruments	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Gurpreet Singh
	2nd	Guru Nanak College For Girls, Muktsar	Ms. Jatinder Kaur
	2nd	Baba Nihal Singh College of Education, Muktsar	Mr. Sikander Singh
	3rd	Guru Nanak National College, Doraha	Mr. Salim Khan
Folk Orchestra	Team		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	2nd	G. G. D. S. D College Sector- 32, Chandigarh	
	3rd	Arya College, Ludhiana	
	(Individual)		
	1st	G. G. D. S. D College Sector- 32, Chandigarh	Mr. Karamveer Singh
	2nd	Arya College, Ludhiana	Mr. Paramjeet Prabhjot Singh
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Gurpreet Singh
Mime	Team		
	1st	Guru Nanak Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	
	2nd	Govt. College of Commerce & Business Management, Sector- 50, Chandigarh	
	3rd	G. H. G. Harparkash College of Education For Women, Sidhwan Khurd	
	(Individual)		
	1st	Guru Nanak Khalsa College, Gujarkhan Campus, Ludhiana	Ms. Divya Kumari
	2nd	P. G. Govt. College For Women, Sector- 42, Chandigarh	Ms. Ankita Bhargava
	3rd	Govt. College of Commerce & Business Management, Sector- 50, Chd.	Mr. Jaideep Singh
Quiz	1st	Panjab University Campus, Chandigarh	Mr. Davendra Singh Chaudhary
			Mr. Nikhil Kala
			Mr. Ramnik Sharma
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Mayank Bhagria
			Mr. Tejas
			Mr. Amarjeet Chaudhary
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur	Ms. Harpreet Kaur
			Ms. Arshdeep Kaur
			Mr. Shubham Sharda
Kavishri	Team		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	2nd	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	
	3rd	Khalsa College of Education, Muktsar	

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
	(Individual)		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Prabhjot Singh
	2nd	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Priyanshi
	3rd	Khalsa College of Education, Muktsar	Ms. Kamalpreet Kaur
Kali Singing	Team		
	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	3rd	P. G. Govt. College For Women, Sector- 11, Chandigarh	
	(Individual)		
	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Harpreet Kaur
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Mr. Lakhwinder Singh
	3rd	Post Graduate Govt. College, Sector- 46, Chandigarh	Mr. Varda
Vaar Singing	Team		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur	
	3rd	D. A. V. College, Malout	
	(Individual)		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Sukhwinder Singh
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur	Ms. Sanmeet Kaur
	3rd	D. A. V. College, Malout	Mr. Kulbeer Singh
Histrionics	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Sukhdeep Kaur
	2nd	D. A. V. College, Hoshiarpur	Mr. Jaspal Singh
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Mr. Ramandeep Singh
One Act Play	Team		
	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2nd	Guru Gobind Singh College For Women, Sec. 26, Chd.	
	2nd	J. C. D. A. V. College, Dasuya	
	3rd	Shri Ram College, Dalla, Ludhiana	
	(Individual)		
	1st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur	Ms. Sanskriti Chandel
	2nd	J. C. D. A. V. College, Dasuya	Mr. Avinash Masih Teji
	2nd	Devki Devi Jain Memorial College For Women, Ludhiana	Ms. Shivani Dhodhi
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Mr. Nikhil Sharma
	3rd	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Taniya

2nd NOVEMBER, 2018

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Rangoli	1st	S. P. N. College, Mukerian	Ms. Pooja
	2nd	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Suman
	3rd	Shree Atam Vallabh Jain College, Hussainpura, Ludhiana	Mr. Adatiya Verma
Bagh	1st	Guru Nanak Khalsa College for Women, Gujar Khan Campus, Ludhiana	Ms. Gagandeep Kaur
	2nd	S. D. College, Hoshiarpur	Ms. Ramandeep Kaur
	3rd	Kenway College of Education, Azimgarh, Abohar	Ms. Kiran Devi
Crochet Work	1st	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Tript Kaur
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Divya
	3rd	Bhag Singh Khalsa College For Women, Kala Tibba, Abohar	Ms. Rupinder Kaur
Pakhi Making	1st	Guru Nanak Girls College of Education, Ludhiana	Ms. Kamaljeet Kaur
	2nd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Ms. Sumandeep
	3rd	Jyoti B.ed College, Rampura, Fazilika	Ms. Satwinder Kaur
Mehandi Designing & Applications	1st	Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib	Ms. Kriti
	2nd	D. A. V. College of Education, Abohar	Ms. Varsha Sharma
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Ms. Aditi Choudhary
Dasuti/Macchi Kanda/Makhi Topa/Cross Stich	1st	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Ms. Sukhbir Kaur
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Rajandeep Kaur
	3rd	S. B. B. S. College of Education, Ferozepur	Ms. Amandeep Kaur
Mimicry	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Ms. Sukhdeep Kaur
	2nd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Ms. Ashish Rathi
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Ms. Osheen
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Ayushi Nall
Bhand	Team		
	1st	Guru Nanak College, Moga, Ferozepur	
	2nd	Dasmesh Girls College, Badal, Shri Muktsar Sahib	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3rd	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	
	(Individual)		
	1st	Guru Nanak Govt. College, Guru Tegh Bahadurgarh, Moga	Mr. Iqbal Singh
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Mr. Iqbal Singh
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Tanya Verma
Folk Dance (Boys)	Team		
	1st	G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sudhar	
	2nd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	
	3rd	Govt. College (Evening), Ludhiana	
	3rd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	(Individual)		
	1st	Syon Degree College, Abohar	Mr. Gurwinder Singh
	2nd	Govt. College (Evening), Ludhiana	Mr. Gurjant Singh
	3rd	Guru Nanak College, Ferozepur Cantt.	Mr. Jaspreet Singh
Folk Dance (Girls)	Team		
	1st	G. G. D. S. D College, Sector- 32, Chandigarh	
	2nd	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	
	2nd	Dev Samaj College For Women, Sector- 45B, Chandigarh	
	3rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	(Individual)		
	1st	Khalsa College For Women, Civil Lines, Ludhiana	Ms. Muskan
	2nd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Mr. Sukhman Boparai
	2nd	Dev Samaj College For Women, Sector- 45B, Chandigarh	Ms. Amanpreet Kaur
	3rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Ms. Kiranjot Kaur

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar presenting the PU Vice Chancellor's Trophy to Dr. Madhu Prashar, Principal, Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar presenting the PU Vice Chancellor's Trophy Ist Runners up, to Dr. Surjit Singh Sidhu, Principal, Baba Kundan Singh College, Muhar and 2nd Runner up to Dr. Mukti Gill, Principal, Khalsa College for Women, Civil lines, Ludhiana

Convener of the 60th Panjab University Inter Zonal Youth and Heritage Festival, Principal, Dr. S. S. Sangha and Mrs. Sangha are being honoured after successful conduct of the festival

RECIPIENTS OF PANJAB UNIVERSITY ROLL OF HONOR 2018-19

SR. NO.	NAME	COLLEGE	PROFICIENCY
1.	Ms. Mahima Sauhta	Panjab University Campus, Chandigarh	Poster Making
2.	Ms. Priyanka Routela	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
3.	Ms. Simran Dhanda	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
4.	Ms. Manya Sharma	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
5.	Ms. Nisha Chandra	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
6.	Ms. Manmeet Kaur	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
7.	Ms. Arzoo Bagga	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
8.	Ms. Anmol Sood	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
9.	Ms. Swati Negi	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
10.	Ms. Divya	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
11.	Ms. Kafia	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Folk/Tribal Dance
12.	Mr. Paramveer Singh	Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh	Cartooning/Installation
13.	Mr. Ashish Raturi	D. A. V. College, Sector-10, Chandigarh	Mimicry
14.	Ms. Triveni Surya	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Light Vocal (Indian)
15.	Mr. Sahil Singh Masand	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Installation
16.	Ms. Gurlene Kaur	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Elocution
17.	Ms. Hemlata Sharma	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Collage making/Installation
18.	Mr. Lucky	Panjab University Campus, Chandigarh	Classical Instrumental Solo (Non-Percussion)
19.	Mr. Gagandeep Singh	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Classical Instrumental Solo (Percussion)
20.	Mr. Ramnik Sharma	Panjab University Campus, Chandigarh	Quiz/Installation
21.	Mr. Devendra Singh Chaudhary	Panjab University Campus, Chandigarh	Quiz
22.	Mr. Nikhil Kala	Panjab University Campus, Chandigarh	Quiz

SWAMI VIVEKANANDA- THE ETERNAL YOUTH ICON

Prof. Nandita Singh*

Every year, January 12th, the Birth Anniversary of Swami Vivekananda is celebrated as National Youth Day. Government of India felt that the philosophy of Swamiji and the ideals for which he lived and worked could be a great source of inspiration for the Indian Youth.” Swami Vivekananda was amongst the most acclaimed Indian thinkers, who simplified the thoughts embedded in our ancient scriptures and made them relevant to the world by giving these a practical shape. His messages appealed to the Indian youth and inspired many in their struggle for freedom in the 20th century. Swami Vivekananda was a multi-faceted personality whose ideas were much ahead of his times. His chief concern was to bring to the fore humane values and to find solutions to the societal problems and challenges. His ideas on nation-building percolated from his concepts of 'Practical Vedanta' and 'Man-Making'. His message of Nar- Narayan or Daridra Narayan was based on equality and alleviation of poverty in India. Swami ji had great expectations from the youth of the country. He said,” My faith is in younger generation, the modern generation, out of them will come my workers! Youth is the best time. The way in which you utilize this period will decide the nature of coming years that lie ahead of you.”

A Nation like India which has huge youth potential can reap its demographic dividend only if the energy of our millennial generation is properly channelized. Swami Vivekananda once said, “Whatever you think, that you will be. If you think yourselves weak, weak you will be; if you think yourselves strong, strong you will be. It is our own mental attitude which makes the world what it is for us. Our thoughts make things beautiful, our thoughts make things ugly. The whole world is in our own minds. Learn to see things in the proper light. His message was simple yet powerful. Vivekananda conveyed his ideas in simple language to the people, especially to the youth. His message was understood across different segments of society as he spoke of a language of universal brotherhood. What he said, captures the great essence of his ideas and ideals among the youth in our country, even today. He personified the eternal energy of the youth and their restless quest for truth. Swami ji felt that education should help people to solve their own problems. Until that is done, all these ideal reforms will remain ideals only. Being educated is not the count of degrees, but how we behave with others and treat each other, speaks volumes about our education. Words play a great role in revealing our motive for others. Today's youth is becoming self centered and insensitive to others needs. The only qualification that Swamiji looked for in youngsters was to cultivate and nurture the ability to 'feel'. He offered his potential 'mantra' and desired to take solid action so that those who wanted to go beyond just feeling could do so. Swamiji emphasised the power of thoughts. “We are what our thoughts have made us; so take care about what you think. Words are secondary. Thoughts live; they travel far.” The most influential P's are: Purity, Patience and Perseverance. The P's are the great traits that the youth of today are rich in and this is evident from their keenness to be part of positive change that will have impact on entire society. Practise virtue, persevere in virtue and become established in virtue. Shine as an embodiment of noblest virtue and heroic adherence to goodness. Purity is of thought and achievement. Patience is to understand the dynamic form and need to focus on the area for improvement. Everyone should develop according to their nature in an atmosphere of freedom, love and sympathy into a courageous and self-reliant person. Freedom is the first requirement for self development. Teach everyone his real nature.

Swami Vivekananda believed that working for any social change required massive energy and spirit. Hence, he exhorted the youth to intensify both their mental energies and physical fitness. Today's youth needs enormous perseverance to become agents of change and moral crusaders. What Vivekananda wanted from the youth were 'muscles of iron' and 'nerves of steel'. A rise, awake, sleep no more; within each of you there is the power to remove all wants and all miseries. Believe this, and that power will be manifested. We need to blossom the creative potential of our youth and Swami ji believed that our youth needs to be given true education. An education which contributes to atma-Viakasa or Atma–Nirmana. Swami ji says that a success of life is measured in reference to life, it does not merely mean succeeding in everything that you undertake or do; it does not merely mean succeeding in fulfilling all wants or getting whatever you desire; it does not just mean acquiring a name or attaining a position or imitating fashionable ways appearing modern or up-to-date. The essence of true success is what you make of yourself. It is the conduct of life that you develop, it is the character that you cultivate and it is the type of person you become. This is the central meaning of successful living.

In contrast to the above views, what we find is, that today's education neglects training of the mind in all its aspects. Also it neglects the spiritual side of the human beings. No longer are we pursuing higher goals of life, as a result we are neglecting the spiritual side of our life. A tremendous explosion of knowledge without commensurate wisdom, plus immense power not tempered with discrimination, has made education today a potential source of danger. Vivekananda observed, 'Intellect has been cultured with the result that hundreds of sciences have been discovered, and their effect has been that a few have made slaves of the many-that is all the good that has been done. Artificial wants have been created; and every poor man, whether he has money or not desires to have those wants satisfied, and when he cannot he struggles, and dies in the struggle' (CW, vol. III). In order to counterbalance this uneven development, Vivekananda strongly recommended the adoption of a 'spiritual and ethical culture', and he looked upon 'religion' as the innermost core of education.' But by 'religion' he did not mean any particular religion. Religion to him meant the true eternal principles that inspire every religion. This is what touches the heart and has the potential to effect desirable changes in one's motivation. It also gives mental strength and broadness of outlook.

Swami ji says, “Arouse the sleeping soul to self-conscious activity.” Human personality, generally speaking, has three dimensions: physical, mental (both emotional and intellectual) and spiritual. All the three aspects are inter-related and influence each other in many ways. They are so interlinked that even if one of these aspects is neglected, the personality remains incomplete and therefore needs attention and improvement. Hence, here we shall try to explore the role played by physical health in making a healthy personality. We should remember that mental and spiritual aspects of life play an important role in maintaining good health, and good health, in turn, helps one to be mentally and spiritually strong. Swami Ji highlighted the importance of Yoga, the ancient science of complete personality development, which helps one in keeping a good health. Though health is not the only criterion for developing a strong personality, it is surely an important ingredient of a healthy personality. Swami Vivekananda advised one of his disciples once,

'You must learn to make the physique very strong, and teach the same to others. Don't you find me exercising everyday with dumb-bells even now? Walk in the mornings and evenings, and do physical labour. Body and mind run parallel.' [CW, 7:71]

According to Swami Vivekananda, man is potentially divine. To manifest this divinity is the goal of life. Science helps one to manifest this inner potential in the external world by understanding and controlling the laws that govern it, and religion helps in manifesting it by studying and practicing the laws that govern the inner world. Religion, thus, is an experiential science in its own right. True religion is the science of human energy resources, and how to channel them for personal and collective good. He also said, “See for the highest, aim at that highest, and you shall reach the highest.” Swami Vivekananda suggested that Education was an important means to rebuild the Indian society; Education was the primary means for empowering the people. He once said, “The education which does not help the common mass of people to equip themselves for the struggle for life, which does not bring out strength of character, a spirit of philanthropy, and the courage of a lion – is it worth the name? Real education is that which enables one to stand on one's own legs.” For him, education meant secular learning that built character and instilled human values in students.

Government of India in 2013, while commemorating the 150th Birth Anniversary of Swami Vivekananda had sanctioned a “Value Education Project” of the Ramakrishna Mission (an organisation established by Swami Vivekananda which is widely recognized for its commendable work in the areas of value based education, culture, health, women's empowerment, youth and tribal welfare and relief and rehabilitation), to help to inculcate in children a moral compass and a value system against the tide of commercialism and consumerism that is sweeping our societies. The Government has embarked on the mission of building a united, strong and modern India to fulfil the vision of the great thinkers like Vivekananda. A number of path-breaking initiatives have been introduced in the past like, 'Make in India' campaign to develop India as a global manufacturing hub. 'Digital India' initiative to transform India into a digitally empowered society and knowledge economy, 'Skill India' to impart necessary skills to prepare youth for the opportunities in Indian Economy as also the opportunities abroad. A number of initiatives, including Smart Cities Project, have been launched for developing infrastructure. In all these 'Swachh Bharat Mission' and 'Clean Ganga' Mission have been launched for building a clean and green India. It is the youth of India in whose hands lie the future of this great country. Swami Vivekananda had rightly said, “You are the creator of your own destiny”.

*Coordinator, Centre for Swami Vivekananda Studies
Panjab University Chandigarh

Department of Youth Welfare

Annual Report 2018-19

The Department of Youth Welfare, being an important part of the University, working for the overall development of the students, was set up in 1958 under the Directorship of Dr. K. C. Anand as Founder Director and at present Dr. Nirmal Jaura is heading the department. With an objective of nurturing the young minds and for their balanced growth and development, the department organizes a number of activities every year. During the session 2018-19 the following important activities were executed by the department:

YUVOTSAV-2018

The 34th North Zone Inter University Youth Festival “YUVOTSAV- 2018” has been successfully organized by the Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh in collaboration with Association of Indian University (AIU), New Delhi from December 27-31, 2018 under the guidance and partnership of Prof Raj Kumar, Vice Chancellor, Panjab University, Chandigarh. The fest was dedicated to the 550th *parkash purb* of Sri Guru Nanak Dev ji.

On the first day of festival a colourful cultural procession, showcasing the rich diversity of India, was taken out by the contingents of 36 universities from Punjab, Himachal Pradesh, Haryana, Jammu and Kashmir, Uttar Pradesh and Uttarakhand. In the inaugural address the chief guest S. Manpreet Singh Badal, Finance and Planning Minister, Punjab narrated his own story to motivate the students and arouse a feeling of patriotism in them. He encouraged the youth to serve the nation in one way or the other. Dr. Karamjeet Singh, Registrar emphasized that the university is not just about attending classes but also about character building and thereby bringing glory to the country. Mr. Sampson David, Joint Secretary, AIU further added the importance of these youth festivals and said that youth festival should promote peace, love, joy and harmony. He also enlightened the students regarding the history of the youth festival. Prof. Shankarji Jha DUI shared his views on cultural values and emphasized on the importance of imbibing these values. Dr. Nirmal Jaura, Organising Secretary YUVOTSAV- 2018 extended a warm welcome to the participants. He highlighted the importance of such festivals and added further that winning and losing are a part of the learning process. The Souvenir edited by Dr. Sanjay Kaushik, DCDC was released. Dr. Parvinder Singh, Controller of Examination proposed the vote of thanks.

Rana K. P. Singh, Hon'ble Speaker, Legislative Assembly of Punjab was the Chief Guest of the VALEDICTORY FUNCTION which was presided over by Prof. Raj Kumar, Vice Chancellor Panjab University, Chandigarh. Padam Shri Dr. Surjit Patar, Chairman Punjab Arts Council, Dr. B. S. Ghuman, Vice Chancellor, Punjabi University, Patiala, Sh. Gurlovleen Singh Sidhu, I.A.S., D.P.I. colleges, Punjab, Dr. Baljit Singh Sekhon Joint Secy AIU, Folk Singer Pammi Bai, Dr. Surinder Sharma, theatre artist, Dr. Lakhwinder Johal, Secretary General, Punjab Arts Council, Sh Kamal Arora Chairman, CSNA S. Kuldeep Singh IAS, MLA Ludhiana, Jagdeep Singh Sidhu O.S.D. to CM Punjab, Sh. Jasbir Cheema, Theatre Artist from Canada and Dr. I. S. Dhillon, and Dr. S M Kant Former Directors of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh graced the festival as the distinguish guests time to time.

The marvellous performances by the participants from 36 Universities on 27 events appreciated with

thunderous applause. Chandigarh University, Mohali clinched the overall trophy whereas LPU/GNDU and Panjab University Chandigarh placed the overall first runner-up and overall second runner-up respectively. Prof. S. K. Sharma, Banaras Hindu University, Varanasi, observer from AIU, congratulated and thanks the Vice Chancellor Prof Raj Kumar and his team for the successful conduct of this mega festival. Panjab University achieved 1st Runner up Trophy in literary events and 2nd Runner up Trophy in Overall Championship along with 3 first prizes, 4 second prizes, 3 third prizes and 2 consolation prizes out of total 23 events of this festival.

12th South Asian Universities Youth Festival (12th SAUFEST)

Panjab University Folk & Tribal Dance Team participated in 12th South Asian Universities Youth Festival (12th SAUFEST) organized by Association of Indian Universities held at Pt. Ravishankar Shukla University, Raipur, Chhattisgarh from February 22 to 26, 2019. Rajsathani Dance team of Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana represented the Panjab University in this International festival. Dr Monita Dhiman, Team Manager along with 15 students of dance and Poster Making participated and show their best in this festival. The students from the Universities of more than 5 countries were participated in this festival. The performance of the Panjab University students was appreciated by the Audience and all the students were honored by Association of Indian Universities and Pt. Ravishankar Shukla University, Raipur, Chhattisgarh.

All India Inter-University National Youth Festival

The University contingent participated in All India Inter-University National Youth Festival at Chandigarh University, Gharuan, Mohali, Punjab from 01-02-2019 to 05-02-2019. About 100 universities from all over India participated in this Festival which was organized by the Association of Indian Universities, New Delhi. Panjab University achieved 2 first prizes, 4 second prizes, 2 third prizes and 1 fourth prize out of total 10 events of this festival, as given below:

First Positions

Mimicry : Mr. Ashish Ratury, D. A. V. College, Sector-10, Chandigarh

Cartooning : Mr. Paramveer Singh, Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh

Second Positions

Installation : Panjab University Campus, Chandigarh, Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh, and G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh

Elocution : Ms. Gurlene Kaur, Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

Light Vocal (Indian) : Ms. Triveni Surya, P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh

Classical Instrumental Solo (Non-Percussion) : Mr. Lucky, Panjab University Campus, Chandigarh

Third Positions

Classical Instrumental Solo (Percussion) : Mr. Gagandeep Singh P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh

Quiz : Panjab University Campus, Chandigarh

Fourth Position

Collage Making : Ms. Hemlata Sharma , G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh

Punjab Kala Utsav- 2018

Punjab Kala Utsav was organized by Punjab Arts Council (Govt. of Punjab) at **D. A. V. University, Jalandhar** on **08-08-2018**. The following teams from Panjab University affiliated colleges participated in the Punjab Lok Mela-2018. In the **Muhavredar Vaartalap**, Dasmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib and Guru Nanak Govt. College, G. T. B. Garh, Moga participated. In **Ladies Traditional & Ritualistic Songs of Punjab**, Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd, Khalsa College of Education, Muktsar and Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana participated.

Photo-Caption Contest

Photo-Caption Contest was organized from January 21 to 23, 2019 was organized at Arya College Ludhiana in collaboration with Punjab Art Council and Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh. 172 students participated in this contest.

Punjab State Youth Training Workshops

Youth Training Workshops was organized by the Directorate of Youth Services, Govt of Punjab in collaboration with Department of Youth welfare, Panjab University, Chandigarh in two phases w.e.f 18-03-2019 to 22-03-2019 in which 120 students participated and 23-03-2019 to 27-03-2019 in which 150 students participated from the State.

All India Inter-University National Seminar 2018-19

Panjab University Literary team (Ms. Sheenam Dhingra, Panjab University Campus, and Mr. Khushdev Arora, Regional Institute of English, Sec. 32, Chandigarh) Secured First position during the All India Inter-University National Seminar held at Lovely Professional University, Phagwara, Jalandhar organized by Association of Indian University, New Delhi on August 24-25, 2018.

60th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

The 60th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival was held at Dasmesh Girls College, Badal, Muktsar from October 30 to November 02, 2018. Principal, Dr. S. S. Sangha was the convener of the festival. Approximately 2000 student artistes selected from various Panjab University Zonal Youth and Heritage Festivals, participated in this festival. Dev Samaj College for Women, Ferozepur City won the Panjab University Vice Chancellor's Trophy for the session 2018-19.

Handwriting Competition

In the era of automation Youth is losing interest in writing. To inculcate the habit of writing, Handwriting Competition in Punjabi, Hindi and English was held on 08-03-2019 at Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana. In the first phase of this competition 474 entries from various colleges affiliated to Panjab University were received and 131 entries for final competition were selected.

Inter-College Cultural Competition

Panjab State Inter-College Cultural Competition was organised at Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana on April 17, 2018 under the aegis of Punjab Arts Council. Students liberally participated in the competition.

Jallianwala Bagh Centenary Commemorations

In the series of Jallianwala Bhag Centenary Commemorations, a Cultural Programme was organized on April 13, 2019 in the Law Auditorium, Panjab University Chandigarh. A Punjabi play '*Khooni aisakhi*' directed by Mr. Kewal Dhaliwal dedicated to Jallianwala Bhag Centenary was presented on April 16, 2019 in the S. C. D. Govt. College, Ludhiana and in the Law Auditorium, Panjab University Chandigarh on April 23, 2019.

Youth Training Camp

110 students (Boys and Girls) participated in the Youth Training Camp (Leadership Training, Hiking Trekking and Rock Climbing Camp) organized by Department at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture: forestry, Nauni, Solan (HP) from 25th June to 3rd July 2018. Mr. Manpreet Singh Mahal, Panjab University Campus, Chandigarh and Ms. Shivani Singh, Gobindgarh Public College, Alour were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Youth Leadership Training Camp. Mr. Avtar Shivang, S. A. C. C. M., Ludhiana and Ms. Nancy Bishnoi, Dasmesh Girls College of Education, Badal were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Hiking Treking Camp. Mr. Gurleen Singh, Gobindgarh Public College, Alour and Ms. Neelam, G. N. N. College, Doraha were declared Best Camper Boy and Best Camper Girl in Rock Climbing Camp.

Dr. Tejinder Gill
Assistant Director Youth Welfare

Statement about ownership and other particulars about “Jawan Tarang”

Form IV (See Rule 8)

1. Place of publication : Panjab University, Chandigarh
2. Periodicity of its publication : Yearly
3. Printers Name : Sh. Jatinder Moudgil
Nationality : Indian
Address : Manager, Panjab University, Chandigarh
4. Publishers Name : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh
5. Editor : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

I, Director Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Sd/-

Signature of the Publisher

Printed and published by Director Youth Welfare on behalf of Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh and printed at *Amit Arts, 36 MW, Industrial Area Phase- 1, Chandigarh* and published at Chandigarh.

Editor- Nirmal Jaura. Art on title page by Tarvinder Kaur.

This magazine is for internal circulation within the Panjab University jurisdiction.

JALLIANWALA BAGH CENTENARY COMMEMORATIONS

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar honouring Sardarni & S. Abhay Singh Sandhu (nephew of Shaheed-E-Azam Bhagat Singh) and Dr. Harmohinder Singh Bedi, Chancellor of Central University Himachal Pardesh. Dean University Instruction Dr. Shankarji Jha, Registrar Dr. Karamjeet Singh and Dr. Navdeep Goyal are present in ceremony.

GLIMPS

Panjab University Vice Chancellor, Prof. Raj Kumar honouring Sh. Rana K.P. Singh, Hon'able Speaker, Punjab Legislative Assembly during the 34th North Zone Inter University Youth Festival - 'Yuvatsav - 2018'

Mrs. Harsimrat Kaur Badal, Union Minister, Govt of India honouring the winner students during the 60th Panjab University Inter Zonal Youth & Heritage Festival.

Punjab Finance Minister, S. Manpreet Singh Badal along with PU and AIU officials, releasing the SOUVENIR of 'Yuvatsav - 2018'